

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра теорії та методики початкової освіти

**ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ З ОСНОВАМИ НАУКОВО-
ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:**

курс лекцій з дисципліни

для здобувачів вищої освіти денної форми навчання
спеціальності 013 «Початкова освіта»
ОС «Молодший бакалавр»

Мукачево 2021

УДК 377.8.01:001.891(075)

*Розглянуто та рекомендовано до друку науково-методичною радою
Мукачівського державного університету
протокол № 8 від 18 лютого 2021 р.*

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри теорії та методики
початкової освіти
протокол № 9 від 22 січня 2021 р.*

Укладач:

Мішкулинець Олена Олексіївна – к. псих. наук, ст. викладач
кафедри теорії та методики початкової освіти Мукачівського
державного університету

Рецензент:

Барчі Б.В. – кандидат психологічних наук, доцент, ст. викладач
кафедри психології

М 54

Вступ до спеціальності з основами науково-педагогічних досліджень: курс лекцій з дисципліни для здобувачів вищої освіти денної форми навчання спеціальності 013 «Початкова освіта» ОС «Молодший бакалавр» / укладач: О.О. Мішкулинець. – Мукачево: МДУ, 2021. – 131 с. (5,6 др.арк.)

Опорні конспекти лекцій розроблено відповідно до робочої програми курсу «Вступ до спеціальності з основами науково-педагогічних досліджень». Конспект містить системні знання про перспективи і шляхи оволодіння професійною діяльністю вчителя, про сутність та особливості педагогічної діяльності, висвітлено зміст науково-дослідницької діяльності, розглянуто закономірності та методику проведення науково-педагогічних досліджень. Питання та завдання наприкінці кожної теми призначені для здійснення здобувачами вищої освіти самоконтролю вивчення дисципліни.

Курс лекцій з дисципліни «Вступ до спеціальності з основами науково-педагогічних досліджень» призначено для здобувачів вищої освіти денної форми навчання спеціальності 013 «Початкова освіта» ОС «Молодший бакалавр».

© МДУ, 2021

Зміст

Передмова	5
Структура навчальної дисципліни	8
Зміст лекцій	9
Тема. Особливості професії педагога. Специфіка педагогічної діяльності вчителя початкових класів	9
Завдання для самостійної роботи	20
Контрольні запитання та завдання	21
Тема. Професійне спілкування у структурі діяльності педагога	21
Завдання для самостійної роботи	27
Контрольні запитання та завдання	27
Тема. Заклад загальної середньої освіти як основне місце професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів	27
Завдання для самостійної роботи	40
Контрольні запитання та завдання	40
Тема. Зміст та організація освітнього процесу у закладі вищої освіти	40
Завдання для самостійної роботи	52
Контрольні запитання та завдання	52
Тема. Педагогічна практика здобувачів вищої освіти	52
Завдання для самостійної роботи	61
Контрольні запитання та завдання	61

Тема. Професійне самовиховання здобувачів вищої освіти у системі підготовки до педагогічної діяльності	61
Завдання для самостійної роботи	67
Контрольні запитання та завдання	68
Тема. Самостійна та науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти	68
Завдання для самостійної роботи	77
Контрольні запитання та завдання	77
Тема. Основи науково-педагогічних досліджень	77
Завдання для самостійної роботи	91
Контрольні запитання та завдання	91
Тема. Види педагогічних досліджень	91
Завдання для самостійної роботи	117
Контрольні запитання та завдання	117
Тема. Методика пошуку інформаційних джерел та робота з ними	117
Завдання для самостійної роботи	129
Контрольні запитання та завдання	129
Список використаних джерел	130

ПЕРЕДМОВА

Вивчення навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності з основами науково-педагогічних досліджень» є необхідною складовою у формуванні професійного ставлення здобувачів вищої освіти до обраного фаху, підготовці їх до майбутньої педагогічної діяльності, формуванні дослідницької культури здобувачів вищої освіти, що навчаються за освітньо-професійним ступенем «Молодший бакалавр».

Мета навчальної дисципліни полягає у розкритті перед здобувачами вищої освіти перспектив і шляхів оволодіння професійною діяльністю вчителя, озброєнні здобувачів вищої освіти знаннями про сутність та особливості педагогічної діяльності, ознайомлення майбутніх фахівців з науково-дослідницькою діяльністю, розкритті закономірностей та методики проведення науково-педагогічних досліджень, сприянні підготовці першокурсників до педагогічної практики.

Головними **завданнями** навчальної дисципліни є такі:

1. Сформувати у здобувачів вищої освіти загальне уявлення про зміст, характер і специфіку професії педагога; про роль педагогічної практики у їх професійній підготовці.
2. Дати уявлення про раціональні форми і методи самостійної роботи з оволодіння спеціальністю, про роль самовиховання у формуванні основ педагогічної майстерності.
3. Ознайомити майбутніх учителів з системою освіти в Україні, принципами її побудови, ознайомити зі змістом та основними формами навчання у ЗВО, видами і формами перевірки й оцінки знань, умінь та навичок здобувачів вищої освіти.
4. Сформувати в здобувачів вищої освіти систему знань про науково-педагогічні дослідження.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен **знати**:

- шляхи формування педагогічних умінь, засоби їх діагностики та корекції, умови побудови системи самонавчання;
- систему вищої педагогічної освіти в Україні, її організаційні основи і структуру;

- завдання закладу вищої освіти, функції вчителя та типові завдання виробничої діяльності;
- особливості організації та здійснення самостійної роботи;
- основні положення навчального плану спеціальності, перспективу вивчення навчальних дисциплін;
- методи наукового пізнання; методологічні принципи досліджень;
- характер та головні особливості проведення науково-педагогічного дослідження;
- основи теоретичних та експериментальних досліджень та форми їх представлення;
- зміст та послідовність етапів проведення науково-педагогічного дослідження;
- особливості використання результатів науково-педагогічного дослідження в педагогічній практиці.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен **уміти**:

- аналізувати навчально-методичну, наукову літературу, володіти навичками опрацювання змісту навчального матеріалу, вміти користуватися періодичними виданнями;
- діагностувати власні здібності та здібності інших здобувачів вищої освіти до навчальної діяльності;
- обирати методи, форми та засоби самовдосконалення для організації ефективної навчальної діяльності;
- працювати з науковими джерелами, оформлювати їх згідно основних вимог до бібліографії;
- аналізувати та використовувати літературу з питань загальнонаукового та науково-педагогічного дослідження;
- визначати соціально-педагогічну проблему, обирати тему дослідження, формулювати її;
- визначати об'єкт і предмет наукового пошуку, ставити мету і завдання дослідження, обирати методи науково-дослідницької роботи;
- моделювати дослідницько-педагогічні ситуації;
- складати анотації;

– виконувати та оформлювати курсові роботи.

Компетентності:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-1. Здатність до спілкування державною та рідною мовами (усно і письмово).

ЗК-2. Здатність до абстрактного, образного, креативного мислення.

ЗК-4. Здатність до вільного користування засобами сучасних інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК-9. Здатність до управління якістю роботи, що виконується.

Фахові компетентності (ФК):

ФК-1. Здатність дотримуватися вимог нормативно-правових документів, що регламентують організацію освітнього процесу в початковій школі.

ФК-2. Здатність до проектування, організації, оцінювання та корегування освітнього процесу в початковій школі.

ФК-4. Здатність до організації роботи з використанням сучасних інформаційних систем та технологій.

ФК-14. Здатність планувати і проводити науково-педагогічні дослідження, інтерпретувати дані й робити висновки, готувати результати наукових робіт до оприлюднення.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
		л	п	с.р.
1	2	3	4	5
Тема 1. Особливості професії педагога. Специфіка педагогічної діяльності вчителя початкових класів.	11	2	2	7
Тема 2. Професійне спілкування у структурі діяльності педагога.	11	2	2	7
Тема 3. Заклад загальної середньої освіти як основне місце професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів.	11	2	2	7
Тема 4. Зміст та організація освітнього процесу у закладі вищої освіти.	11	2	2	7
Тема 5. Педагогічна практика здобувачів вищої освіти.	11	2	2	7
Тема 6. Професійне самовиховання здобувачів вищої освіти у системі підготовки до педагогічної діяльності.	11	2	2	7
Разом за ЗМ 1	66	12	12	42
Тема 7. Самостійна та науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти.	12	2	2	8
Тема 8. Основи науково-педагогічних досліджень.	12	2	2	8
Тема 9. Види педагогічних досліджень.	14	4	2	8
Тема 10. Методика пошуку інформаційних джерел та робота з ними.	11	2	1	8
Контрольний захід <i>(модульна контрольна робота)</i>	5		1	4
Разом за ЗМ 2	54	10	8	36
Екзамен	30			30
Усього годин	150	22	20	108

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ

Тема. Особливості професії педагога. Специфіка педагогічної діяльності вчителя початкових класів

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти із дисципліною «Вступ до спеціальності з основами науково-педагогічних досліджень»; ознайомити їх із поняттям «педагогічна діяльність», висвітлити особливості педагогічної діяльності, структуру педагогічної майстерності; дати здобувачам освіти поняття про основні вимоги до вчителя Нової української школи; визначити основні функції та труднощі педагогічної діяльності; розвивати пізнавальні можливості; виховувати любов до обраної професії.

Тип лекції: інформаційна лекція з елементами бесіди.

Методи, прийоми: навчальна дискусія, бесіда, розповідь.

Обладнання: опорні схеми, таблиці, комп'ютер.

Основні поняття: педагог, педагогічна діяльність, педагогічні знання, педагогічна майстерність, педагогічна техніка.

План

1. Зміст і побудова курсу «Вступ до спеціальності з основами науково-педагогічних досліджень».
2. Загальні засади педагогічної професії.
3. Педагогічна діяльність, її компоненти та особливості.
4. Педагогічна майстерність, її структура і рівні оволодіння нею.

Рекомендована література

1. Костащук О.І. Вступ до спеціальності «Початкова освіта»: навчально-методичний посібник. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2019. – 90с.
2. Мазоха Д.С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності): Навчальний посібник / Д.С. Мазоха. - Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 168с.
3. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: Лекції і практичні заняття. Навч.-метод. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Г.М. Мешко. - Вид. 2-ге, перероб. і доп. - Т.: ТИПУ, 2010.(електрон. посібник).
4. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.

5. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: Навч. посібник для студ. вищ. пед. закладів освіти. / М.М. Фіцула. – 2-е вид. – Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 2003. – 136 с.

1. Зміст і побудова курсу «Вступ до спеціальності з основами науково-педагогічних досліджень»

Курс «Вступ до спеціальності з основами науково-педагогічних досліджень» відкриває весь цикл психолого-педагогічних дисциплін і логічно пов'язаний із основними теоретичними курсами педагогіки і психології та педагогічною практикою. Він складається з таких змістових модулів:

- Професійно-педагогічна діяльність учителя Нової української школи.
- Особливості науково-педагогічних досліджень здобувачів вищої освіти.

Метою курсу є розкриття перед здобувачами вищої освіти перспектив і шляхів оволодіння професійною діяльністю вчителя, озброєння здобувачів освіти знаннями про сутність та особливості педагогічної діяльності, ознайомлення з основними компетенціями вчителя, особливостями професійно-педагогічної комунікації, структурою педагогічного ЗВО, видами навчальних занять у ЗВО, особливостями самостійної та наукової роботи здобувачів освіти, формування вміння вчитися, потягу до самоосвіти та самовиховання протягом життя, сприяти підготовці першокурсників до педагогічної практики.

2. Загальні засади педагогічної професії

Праця педагога є особливим видом соціальної діяльності, яка спрямована на передавання новим поколінням накопичених людством досвіду і культури, створення умов для їх особистісного розвитку.

Змістом педагогічної професії є навчання, виховання, освіта і розвиток підростаючого покоління. Основну змісту педагогічної професії становлять взаємини з людьми. Завдання вчителя – якнайглибше зрозуміти учня, задовольнити його запити, допомогти у становленні особистості.

Професія вчителя є однією з найдавніших. Саме завдяки спеціально організованій педагогічній діяльності оволодівають усіма іншими професіями.

Перші школи виникли в країнах Давнього Сходу у період формування рабовласницького суспільства. У Давньому Шумері, Вавилоні, Єгипті, Ассирії, Фінікії вчителями були переважно жерці, які становили привілейовану касту.

У Давньому Шумері навчальний заклад називали «*будинок табличок*», а вчителя – «*батько будинку табличок*» (давні шумери писали по мокрій глині на глиняних табличках, звідси й назва закладів для навчання).

Уперше слово «*школа*» застосували в середині I тис. до н.е. у Давній Греції, де вчителями були вільні громадяни, їх називали граматистами чи дидаскалами. Тоді виник і термін «*педагог*», але з іншим значенням, ніж тепер: педагогами називали рабів, які водили дітей рабовласників до школи.

Державним службовцем учитель став у Давньому Римі і призначав його імператор. Учителями ставали державні чиновники, які добре знали науки, багато подорожували, володіли кількома мовами, знали культуру, звичаї інших народів.

Першим педагогом, який отримував платню з імператорської казни Римської імперії, був учитель ораторів першого століття **Марк Фабій Квінтіліан**. Він відкрив у Римі власну школу риторики, яка згодом стала державною.

У середні віки вчителями були, як правило, духовні особи (священники, монахи). Дещо пізніше у середньовічних міських школах, університетах педагогами дедалі частіше ставали люди, які здобували спеціальну освіту.

У період капіталізму професія вчителя набувала масовості, збільшувалася кількість приватних учителів (гувернери).

Перші видатні педагоги-теоретики з'являються в епоху Відродження: це Фельтре в Італії, Рабле у Франції, Роттердамський у Голландії. Подальший розвиток педагогічної науки був пов'язаний з ім'ям видатного чеського педагога **Яна Амоса Коменського**. Запропоновані ним методи, принципи, форми навчання, як, наприклад

класно-урочна система, стали основою педагогічної теорії. Його головна праця *«Велика дидактика»*, що вийшла в Амстердамі в 1654р. – одна з перших науково-педагогічних книг.

Історія української школи і педагогіки засвідчує, що багато видатних людей України були причетними до учительської діяльності і чесно служили педагогічній справі.

Не можна не згадати видатного педагога **Антон Семеновича Макаренка**, який увійшов у класику сучасної педагогіки як засновник теорії методики виховання в душі колективізму. Практичний досвід виховання неповнолітніх правопорушників в умовах спеціального виховного закладу яскраво описано в його художніх творах – *«Прапори на баштах»* і *«Педагогічна поема»*.

Виховання в ім'я щастя дитини – такий сенс педагогічної діяльності **В.О. Сухомлинського**. Основою успіху вчителя, вважав він, є духовне багатство і щедрість його душі, вихованість почуттів і високий рівень загальної емоційної культури, вміння вникнути в суть педагогічного явища. Його праці *«Серце віддаю дітям»*, *«Сто порад вчителю»*, *«Методика виховання колективу»* та інші.

3. Педагогічна діяльність, її компоненти та особливості

Педагогічна діяльність (праця) – особливий вид суспільно корисної діяльності дорослих людей, свідомо спрямованої на підготовку підростаючого покоління до життя відповідно до економічних, політичних, моральних, естетичних цілей.

Педагогічна діяльність включає в себе такі **компоненти**:

а) **цілеспрямована діяльність** – навчання і виховання підростаючого покоління, формування у нього певних людських якостей;

б) **предмет праці** – людська істота з неповторними індивідуальними якостями;

в) **засоби праці** – інструментом впливу на предмет праці є особистість вчителя: його знання і вміння, його культура і моральне обличчя, його почуття і воля. Суб'єкт праці і визначальний засіб педагогічного процесу зливаються.

Систему педагогічної діяльності складають такі види: викладання, виховання, класне керівництво, діяльність із професійного самовдосконалення, управлінська, організаторська, методична, позашкільна, науково-дослідна. Ці види діяльності вирізняються за своїми цілями, змістом, методикою виконання.

Особливості педагогічної діяльності:

- **динамічність**, зумовлена тим, що об'єкт педагогічної праці, навчання і виховання – учень – постійно змінюється, розвивається.
- **поєднує в собі дві спеціальності**. учитель є спеціалістом з того предмета, який він викладає і педагогом-вихователем.
- педагог виховує учнів не лише позакласною виховною роботою, а насамперед **змістом свого навчального предмета**
- педагогічна діяльність вимагає **безпосередніх контактів з учнями**, налагодження належного педагогічного спілкування
- **включає в себе організацію самого учня як суб'єкта навчання і виховання**, оскільки ефективний педагогічний вплив на особистість можливий тільки за умови, що вона сама буде активним учасником освітнього процесу.
- **поєднання в педагогові функції виконавця і інструмента праці (мова і мовлення)**
- педагогічна діяльність характеризується і **багатоплановістю**.
- педагог, в інтересах виховання повинен **активно впливати на суспільне оточення**, яке впливає на вихованців змінювати його на краще, у тому числі і за допомогою своїх учнів.
- **результати помітні не відразу**
- діалектичний характер педагогічного процесу, постійний розвиток учнів, їх індивідуальні відмінності **потребують від педагога творчості**,
- творчо працюючий вчитель виступає і **як дослідник**.

У школі все починається з учителя. Результати навчання і виховання учнів залежать від трьох чинників: хто навчає, кого навчають, як навчають. Безумовно, величезною у справі навчання і виховання є роль учителя та його особистості. **Призначення вчителя** – бути ланкою у передаванні суспільного досвіду.

Учитель Нової української школи повинен йти в ногу з часом, бути творчим, незалежним, конкурентоспроможним. Саме на ньому тримається реформа.

Учитель нового покоління:

- психологічно та емоційно компетентна людина;
- лідер і менеджер;
- гарний професіонал;
- вільний від стереотипів;
- успішна людина;
- володіє презентаційними навичками;
- ефективний комунікатор та фасилітатор;
- формує знання та навички потрібні у сучасному світі.

У сучасному суспільстві висувають певні **вимоги до особистості вчителя.**

- палка любов до рідної землі, українського народу, своєї Батьківщини;
- педагогічна вираженість (виявляється у спрямованості думок і прагнень до навчання і виховання дітей, в манері розмовляти, у поведінці тощо);
- розумна любов до дітей;
- знання навчальних предметів;
- уміння передавати ці знання іншим: учням, яких навчає, батькам, педагогічну культуру яких підвищує, колегам, з якими ділиться власним досвідом роботи;
- володіння ним державною українською мовою;
- всебічна ерудованість педагога;
- постійне самовдосконалення;
- вмінню володіти своєю емоційно-вольовою сферою;
- вольові якості педагога (цілеспрямованість, ініціативність, дисциплінованість, самовладання, вимогливість до себе та інших, витримка, емоційною рівновагою);
- вимоги до його здоров'я (розвиток голосу, добрий зір, вміння довго стояти, багато ходити, вільно і легко рухатись);
- педагогічна спостережливість;
- натхнення та інтуїція;

– педагогічна майстерність.

В Новій українській школі вчитель виконує такі **нові ролі педагога**:

Коуч – той, хто допомагає досягти життєвої та професійної мети. Він сприймає людину такою, якою вона є насправді, а не оцінює її.

Ментор – досвідчений і надійний товариш, порадник, наставник.

Тьютор – той, що індивідуально працює з інтересом дитини – виявляє освітні запити, проектує освітню діяльність, організовує рефлексію, проектує наступні кроки в освіті.

Новатор – педагог, який приносить в інтелектуальну освітню діяльність нові ідеї.

Модератор – людина, яка проводить соціологічні дослідження, ведучий фокус-групи, адміністратор форуму, чату, соціальної мережі в Інтернеті, той, хто налагоджує комунікативну взаємодію у класі, організовує рефлексію, проектує наступні кроки в освіті.

Фасилітатор – підтримує дитину в її навчальній діяльності через педагогічну взаємодію, допомагає, надихає.

Вчитель-фасилітатор

Це вчитель, основне завдання якого полягає в стимулюванні та направленні процесу самостійного пошуку інформації та спільної діяльності учнів. Фасилітація – це організація й управління процесом обговорення певних питань (тем) у групі людей.

Мета учителя-фасилітатора – організувати спілкування всіх учасників обговорення з нейтральної сторони, налагодити ефективний обмін думками таким чином, щоб зіткнення думок перейшли в конструктивне русло, розбіжності були успішно подолані і прийнятне рішення було вироблено.

Вчитель-тьютор

Веде індивідуальні або групові заняття із учнями, репетитор, наставник, опікун. Тьютор – ключова фігура в дистанційному навчанні, що відповідає за проведення занять з учнями.

Життєва необхідність тьютора для здобувачів освіти інклюзивних груп та класів. На думку фахівців, учитель працює відповідями, а тьютор – питаннями.

Вчитель-коуч

Сприяти в досягненні дитиною життєвих цілей, розвитку та успіху.

Коучинг – процес, під час якого людина або група людей навчаються й одержують навички, необхідні для їхньої підтримки, тобто мова йде про виховання переможців.

Вчитель-модератор

Модерація – це спосіб проведення навчальних занять, який швидше призводить до результатів і дає можливість усім учасникам прийняти загальні рішення як свої власні, це структурований за певними правилами процес групового обговорення з метою ідентифікації проблем, пошуку шляхів їх вирішення та прийняття спільного рішення.

Сучасний вчитель

1. Не просто вчить, а вчить просто.
2. Глибоко знає теорію і практику компетентнісного, особистісно-зорієнтованого, діяльнісного підходів, вміє це перевести в практичну площину.
3. Розуміє, що сучасною дидактичною одиницею є не урок, а тема.
4. Поєднує в собі такі компетенції:
 - Фасилітатора – створювача умов для навчання
 - Супервайзера – організатора, менеджера
 - Модератора – партнера
 - Коуча – тренера, режисера
 - Тьютора – репетитора
5. Бездоганно знає свій предмет, не боїться сертифікації.
6. Розуміє значення основної навички XXI століття – вміння самостійно вчитися впродовж всього життя.
7. Керується в своїй роботі вимогами Державного стандарту про компетентнісний, особистісно-зорієнтований, діяльнісний підходи на всіх уроках, заняттях.

Вчитель Нової української школи повинен володіти такими **компетентностями**:

1. **Професійно-педагогічна компетентність:**

– обізнаність із новітніми науково обґрунтованими відомостями з педагогіки, психології, методик, інноватики для створення освітньо-розвивального середовища, що сприяє цілісному індивідуально-особистісному становленню дітей молодшого шкільного віку;

– здатність до продуктивної професійної діяльності на основі розвиненої педагогічної рефлексії відповідно до провідних ціннісно-світоглядних орієнтацій, вимог педагогічної етики та викликів початкової школи.

2. Соціально-громадянська компетентність:

– розуміння сутності громадянського суспільства;

– володіння знаннями про права і свободи людини;

– усвідомлення глобальних (зокрема й екологічних) проблем людства і можливостей власної участі у їх розв'язанні;

– усвідомлення громадянського обов'язку та почуття власної гідності;

– вміння визначати проблемні питання у соціокультурній, професійній сферах життєдіяльності людини та віднаходити шляхи їх розв'язання;

– навички ефективної та конструктивної участі в цивілізаційному суспільному розвитку;

– здатність до ефективної командної роботи;

– вміння попереджувати та розв'язувати конфлікти, досягаючи компромісів.

3. Загальнокультурна компетентність:

– здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва;

– усвідомлення власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

4. Мовно-комунікативна компетентність:

– володіння системними знаннями про норми і типи педагогічного спілкування в процесі організації колективної та індивідуальної діяльності;

- вміння вислуховувати, обстоювати власну позицію, використовуючи різні прийоми розміркувань та аргументації;
- розвиненість культури професійного спілкування;
- здатність досягати педагогічних результатів засобами продуктивної комунікативної взаємодії (відповідних знань, вербальних і невербальних умінь і навичок залежно від комунікативно-діяльнісних ситуацій).

5. Психологічно-фасилітативна компетентність:

- усвідомлення ціннісної значущості фізичного, психічного і морального здоров'я дитини;
- здатність сприяти творчому становленню молодших школярів та їхній індивідуалізації.

6. Підприємницька компетентність:

- вміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя задля підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави.

7. Інформаційно-цифрова компетентність:

- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

Основні функції педагога

1. Навчальна, виховна, розвиваюча

2. Конструктивна функція – уміння прогнозувати освітній процес (відбір змісту освітнього матеріалу, планування структури дій вчителя і учнів, проектування навчально-матеріальної бази для навчання і виховання учнів).

3. Комунікативна функція передбачає встановлення взаємовідносин:

- а) з окремими учнями і учнівськими колективами;
- б) з батьками учнів;
- в) з окремими учителями і зі всім шкільним колективом.

4. Організаторська функція полягає в реалізації діяльності (з метою формування морально-ціннісних якостей вихованців,

наукового світогляду; прищеплювання стійкого інтересу до навчальної діяльності і науки).

5. Гностична функція спрямована на:

- а) вивчення окремих учнів і класів;
- б) оцінку методів навчання й виховання;
- в) вивчення методичних вказівок;
- г) аналіз власного досвіду і досвіду інших учителів, узагальнення його і перенесення ефективних форм, методів і прийомів у практику своєї роботи;
- г) вивчення, самоосвіта і самовиховання своєї особистості.

Труднощі педагогічної діяльності

У процесі педагогічної діяльності можуть виникати труднощі, викликані зовнішніми умовами самої діяльності, а також недоліками освітньої, моральної, і фізичної невідповідності людини до діяльності та її ставлення до цієї діяльності. Педагогічні труднощі умовно можна поділити на:

1. **Об'єктивні** – безпосередньо пов'язані з педагогічною діяльністю, але не залежать від учителя (стан навчальної бази, робочого місця та ін.), а також пов'язані з умовами життя і побуту педагога.

2. **Об'єктивно-суб'єктивні** – що залежать як від самого педагога, так і від інших факторів (недостатня педагогічна підготовка, відсутність підтримки і допомоги з боку колективу).

3. **Суб'єктивні** – що залежать від характеру педагога, мотивів діяльності (випадковість вибору професії) та від інших психологічних особливостей його особистості.

4. Педагогічна майстерність, її структура і рівні оволодіння нею

Майстерність педагога – це вищий рівень його професійної діяльності, який виявляється в тому, що у відведений час він досягає оптимальних результатів.

Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності на рефлексивній основі.

Розробники проблеми педагогічної майстерності вчителя, зокрема І.А. Зязюн, визначає такі її компоненти:

- гуманістична спрямованість;
- професійні знання (професійну компетентність);
- педагогічні здібності;
- педагогічна техніка (професійні вміння).

Гуманістична спрямованість педагога визначається мотивами, потребами, ціннісними орієнтаціями, інтересами, схильностями, ідеалами.

Професійні знання – це основа педагогічної майстерності. Вчитель повинен мати ґрунтовні знання з гуманітарних і соціально-економічних, фундаментальних і професійно орієнтованих дисциплін. Основою професійної діяльності є знання вікових та індивідуальних психолого-педагогічних особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Виокремлюють п'ять **педагогічних здібностей**:

- 1) здатність передавати знання стисло й цікаво;
- 2) здатність розуміти учня, яка ґрунтується на спостережливості;
- 3) самостійний і творчий склад мислення;
- 4) організаторські здібності;
- 5) кмітливість, або швидке й точне орієнтування.

Педагогічна техніка (професійні вміння вчителя). **Уміння** - здобуті на основі досвіду знання, здатність належно робити щонебудь; готовність до практичних і теоретичних дій, які виконуються швидко, точно і свідомо на основі засвоєних знань і життєвого досвіду.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати самостійно питання з теми заняття: Правовий статус педагогічного працівника: права і обов'язки.
2. Опрацювати самостійно питання з теми заняття і скласти професіограму сучасного вчителя початкових класів.
3. Доберіть, користуючись Інтернет-джерелами, вислови видатних педагогів (зокрема, В.О. Сухомлинського і А.С. Макаренка) про вчителя і створіть «Збірник висловів» за вашою редакцією.

4. Напишіть педагогічне есе на одну із запропонованих тем: «Мій улюблений учитель», «Мій ідеал учителя», «Образ учителя в художній літературі».

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте професійно-педагогічну діяльність вчителя початкових класів.
2. Дайте визначення поняттю педагогічної діяльності та її компонентам.
3. Розкрийте етапи педагогічної діяльності.
4. З яких компонентів складається професіограма вчителя початкових класів.
5. Дайте загальну характеристику педагогічної професії.
6. Яких ви знаєте видатних українських педагогів.
7. Охарактеризуйте основні функції вчителя під час здійснення педагогічної діяльності.

Лекція 2

Тема. Професійне спілкування у структурі діяльності педагога

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти із поняттям «педагогічне спілкування», розкрити його функції, ознайомити та сформувати у здобувачів вищої освіти систему стилів спілкування, висвітлити вимоги до спілкування, охарактеризувати рівні педагогічного спілкування; підвищувати культуру спілкування здобувачів вищої освіти, виховувати тактовність, впевненість під час спілкування.

Тип лекції: інформаційна лекція з елементами бесіди.

Методи, прийоми: навчальна дискусія, бесіда, розповідь.

Обладнання: опорні схеми, таблиці, комп'ютер.

Основні поняття та терміни: педагогічне спілкування, стиль спілкування.

План

1. Педагогічне спілкування, його місце в професійній діяльності вчителя, його види.
2. Функції педагогічного спілкування.
3. Структура педагогічного спілкування.
4. Класифікація стилів спілкування.

Рекомендована література

1. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії : Навч. посібник для студ. вищ. пед. закладів освіти. / М.М. Фіцула. – 2-е вид. – Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 2003. – 136 с.
2. Мазоха Д.С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності): Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 168 с.
3. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: Лекції і практичні заняття. Навч.-метод. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Т.: ТИПУ, 2010.(електрон. посібник).
4. Шатохіна Т. Підготовка вчителя до спілкування з учнями / Т. Шатохіна // Шкільний світ. – 2013. – №7. – С. 3–7.

1. Поняття педагогічного спілкування, його види

Педагогічне спілкування – це професійне спілкування вчителя з усіма учасниками освітнього процесу, яке спрямоване на створення оптимальних умов для здійснення мети, завдань виховання і навчання.

Є різні види педагогічного спілкування.

Вербальне. Основним засобом є слово. У процесі педагогічного спілкування слово було і залишається головним інструментом впливу на вихованців. У слові зосереджена значна психологічна і духовна енергія людини.

Мануальне спілкування (лат. manualis – ручний). Засобом спілкування є рухи руками (жести). Цей вид слугує доповненням до вербального спілкування.

Матеріальне спілкування. Одна людина спілкується з іншою за допомогою певних матеріальних речей (іграшки, одяг та ін.). За допомогою цього виду спілкування багатьох людей різної статі, професій, родинних зв'язків перетворюються на своєрідних, інколи навіть незнайомих партнерів.

Технічне спілкування: телебачення, кіно, телефон та ін. Тут технічні пристрої допомагають людям спілкуватися один з одним, з колективом, зближуючи між собою багатьох людей.

Біоенергетичне спілкування. Пов'язане зі сприйняттям біологічних полів партнерів безпосередньо або на відстані. Особливо це стосується матерів, батьків. Подібний вплив викликає в одного із партнерів певну психоемоційну реакцію.

Названі види спілкування не завжди діють автономно. У багатьох випадках люди використовують одночасно різні його види, тим самим збагачуючи своє спілкування.

2. Функції педагогічного спілкування

Педагогічне спілкування – процес складний, безперервний, багатофункціональний.

До **функцій** педагогічного спілкування належать:

Інформаційна. Потік інформації йде від дитини до її батьків і вчителя, від вчителя – до дитини і її батьків, від батьків учня – до педагога і самої дитини. Передача інформації відбувається з допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування.

Пізнавальна. Безпосереднє спілкування дозволяє вивчати, пізнавати особистість у найрізноманітніших умовах і проявах. Воно дозволяє фіксувати не тільки яскраві і найбільш виражені зовнішні ознаки, які виявляються в поведінці особистості. Безпосереднє спілкування з дітьми важливе і тоді, коли вчителю необхідно вивчити яке-небудь явище в колективі чи в окремих дітей, що відбувається, спробувати прослідкувати його виникнення, розвиток і прогнозувати подальший ріст.

Слід зазначити, що в процесі спілкування не тільки вчитель пізнає своїх учнів, але й діти дізнаються дуже багато про свого педагога: добрий він чи ні, справедливий чи ні, багато знає і вміє чи ні, може їх зацікавити, захопити чи ні, розуміє їх чи ні, тощо.

Організація діяльності. Будь-яку діяльність, яку діти опановують у молодшому шкільному віці, важко уявити поза спілкуванням. Чи то гра, чи праця, чи навчальна діяльність – до неї діти спонукаються і заохочуються з допомогою різноманітних прийомів, які відповідають віковій дітей. У роботі з ними вчитель надає перевагу ігровим прийомам, сюрпризним моментам. У процесі діяльності вчитель застосовує різноманітні методи і прийоми, які

покликані спрямовувати активність дітей на досягнення поставленої мети – це і запитання, і підказка, й активне включення в діяльність самого вчителя, і заохочення.

Обмін ролями. Зміст цієї функції полягає в тому, що учень виконує роль педагога. Це сприяє різноманітним проявам особистості – «скидання масок», можливість увійти в роль іншого сприяють процесу адекватного сприймання й розуміння один одного. Ця функція має велике виховне значення, бо дисциплінує дитину, учить її бути відповідальною, цілеспрямованою.

Співпереживання. Ця функція забезпечує умови для розуміння почуттів іншої людини, для формування емпатії. На основі аналізу інформації, отриманої завдяки вмінню зчитувати невербальні сигнали своїх учнів та ставити себе на місце іншого, педагог може дібрати адекватні методи і прийоми взаємодії з дітьми. Вибір способу співчуття дитині залежить від її віку та індивідуальних особливостей.

Самоствердження. Реалізація цієї функції вимагає від вчителя розв'язання такого завдання: як сприяти усвідомленню дитиною свого «Я», відчуттю значущості її особистості, формуванню адекватної самооцінки і перспектив розвитку особистості. Ця функція передусім повинна бути реалізована у спілкуванні з невпевненими в собі учнями із заниженою самооцінкою. Адекватна похвала, заохочення зміцнюють віру дитини у власні сили і допомагають їй легко долати труднощі. Проте використання похвали має бути помірним, виваженим, щоб не спрацювати на зворотній результат – формування неадекватної самооцінки, зарозумілості в дитини.

Інтегративно-компенсаторна. Виховання – процес дискретний (перервний). Дитина шкільного віку є одночасно членом багатьох колективів: сімейного, дворового, колективу спортивної секції, школи. Усі вони одночасно і по-різному, тобто і позитивно, і негативно, впливають на дитину. У цих умовах роль спілкування педагога з дітьми як каналу управління вихованням проявляється в тому, що він інтегрує ці впливи, компенсує недоліки, коректує суперечливі впливи, мінімізує негативні, підсилює позитивні.

Організуючи спілкування, педагог повинен забезпечити умови для реалізації найбільшої кількості функцій спілкування.

3. Структура педагогічного спілкування

Для того, щоб навчитися професіонального спілкування, треба чітко уявляти структуру цього процесу, знати, які вміння забезпечують його здійснення, яким чином можна вдосконалювати виховний вплив на дітей. За В.А. Кан-Каликом, є чотири етапи комунікації, що становлять структуру педагогічної взаємодії.

1. Прогностичний – моделювання педагогом майбутнього спілкування. На цьому етапі закладаються основи майбутньої взаємодії: планування й прогнозування змісту, структури, засобів спілкування. Зміст його охоплює визначення мети взаємодії, аналіз стану співрозмовника та аналіз ситуації. Плануються ймовірні способи комунікації, передбачається сприймання інформації співрозмовником, його реакція на неї.

2. Комуникативна атака – початковий етап спілкування. Його мета – організація безпосереднього спілкування в момент початкової взаємодії. У цей час педагог виявляє ініціативу, що дає йому змогу керувати спілкуванням. Для цього педагогу необхідно оволодіти технікою швидкого включення у взаємодію, прийомами самопрезентації, динамічного впливу на аудиторію

3. Керування спілкуванням – це свідома і цілеспрямована організація взаємодії з коригуванням процесу спілкування відповідно до визначеної мети, коли здійснюється обмін інформацією, оцінками з приводу цієї інформації, взаємооцінювання співрозмовників. Вчитель створює доброзичливу атмосферу, щоб дати дитині можливість повністю розкритися, самоствердитися, задовольнити пізнавальні потреби.

4. Аналіз спілкування. Головне завдання цього етапу – співвіднесення мети, засобів, результатів взаємодії, а також моделювання подальшого спілкування. У процесі аналізу педагог зазначає вдалі моменти взаємодії, помилки, намагається їх пояснити, знайти їх причини.

4. Стилі спілкування

Кожна людина залежно від характеру, поглядів, психічних особливостей виробляє власний стиль спілкування – сукупність

найтипівіших ознак поведінки у цьому процесі. Під стилем педагогічного спілкування розуміють індивідуально-типологічні особливості соціально-психологічної взаємодії педагога та учнів.

Стиль педагогічного спілкування – усталена система способів і прийомів, які використовує вчитель під час взаємодії з учнями, їхніми батьками, колегами по роботі.

У стилі спілкування відображаються особливості комунікативних можливостей учителя, характер взаємин педагога і вихованців, творча індивідуальність педагога, особливості учнівського колективу.

На основі особливостей взаємодії людини з іншими людьми або колективами склалися такі стилі спілкування.

Авторитарний стиль (лат. – влада) ґрунтується на безпосередньому підкоренні окремої людини або колективу владній особистості. Педагог, що стоїть на позиціях авторитаризму, одноосібно визначає напрями діяльності учнів, регламентує кожен крок вихованців, пригнічує будь-яку ініціативу. Домінантні засоби впливу: розпорядження, вказівки, накази, інструктажі, жорсткий контроль, гальмування творчих намагань.

Учням не треба виявляти ініціативу, ніякої тобі творчості, все вирішує керівник. У результаті колектив руйнується.

Демократичний стиль (лат. *demokratia* – влада народу) ґрунтується на врахуванні думки колективу в організації життєдіяльності вихованців. Педагог спільно з членами колективу визначає завдання, організовує діяльність вихованців на виконання усвідомлених ними завдань, заохочує ініціативу всіх членів колективу, радиться з ними щодо пошуків шляхів і засобів розв'язання завдань, розвиває самоуправління, залучає активістів до виконання керівних функцій. На засадах демократичного стилю розвивається педагогіка співробітництва.

Демократичний стиль сприяє створенню оптимальних умов для всебічного розвитку особистості, утвердження її в колективі.

Ліберальний стиль спілкування (лат. *liberalis* – вільний) ґрунтується на байдужому ставленні педагога як до позитивних, так і до негативних дій вихованців, характеризується потуранням будь-

яким їхнім діям. Педагог схильний не втручатися в життєдіяльність колективу, не виявляє активності й ініціативи в керівництві колективом, пасивно спостерігає за подіями, самоусувається від відповідальності за стан справ.

У практиці роботи педагогів спостерігається і так званий **змішаний стиль**, в якому проглядаються елементи всіх вище названих стилів.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати самостійно питання з теми заняття:
 - Педагогічний конфлікт і причини його виникнення.
 - Особистісні риси педагога, що сприяють ефективному педагогічному спілкуванню.
2. Випишіть з творів А. Макаренка «Прапори на баштах», «Педагогічна поема» та В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям», інших педагогів 4-5 прикладів продуктивного спілкування вчителя з вихованцями.
3. Підготувати презентаційне повідомлення з теми (на вибір):
 - Спілкування як базова потреба людини.
 - Мистецтво спілкування: культура говоріння та культура слухання.
 - Роль культури професійно-педагогічного спілкування в педагогічній діяльності.

Контрольні запитання та завдання

1. Які особистісні риси педагога, на вашу думку, сприяють ефективному педагогічному спілкуванню.
2. Охарактеризуйте поведінку вчителя в конфліктній ситуації.
3. Який стиль педагогічного спілкування, на вашу думку, є ефективним в освітньому процесі.
4. Чи можливо попередити та уникнути конфліктних ситуацій в педагогічній діяльності.

Лекція 3

Тема. Заклад загальної середньої освіти як основне місце професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти з характеристикою закладу загальної середньої освіти, охарактеризувати специфіку кожного типу ЗЗСО, розкрити специфіку освітнього процесу початкової школи; охарактеризувати специфіку оформлення освітнього простору у Новій українській школі, розвивати пізнавальні здібності; виховувати зацікавленість, прагнення отримувати нові знання самостійно, формувати професійну спрямованість.

Тип лекції: лекція - інформація.

Методи, прийоми: розповідь, дискусія, бесіда, створення ситуації емоційно моральних переживань.

Обладнання: таблиці, схеми, комп'ютер.

Основні поняття та терміни: заклад загальної середньої освіти, початкова школа, Нова українська школа, школяр.

План

1. Загальна характеристика закладу загальної середньої освіти.
2. Початкова школа – основне місце професійної діяльності вчителя.
3. Освітнє середовище Нової української школи.
4. Особливості особистості молодшого школяра, його права та обов'язки.

Рекомендована література

1. Вступ до спеціальності: «Шість цеглинок в освітньому просторі початкової школи»: методичні рекомендації до організації освітнього процесу в Новій українській школі для студентів денної та заочної форми навчання спец. 013 «Початкова освіта» ОС «Бакалавр»/укладач Н.В. Лалак. – МДУ, 2018. – 54 с.
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2232/>
3. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
4. Костащук О.І. Вступ до спеціальності «Початкова освіта»: навчально-методичний посібник. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2019. – 90с.
5. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: Лекції і практичні заняття. Навч.-метод. посіб. для студентів вищих педагогічних

навчальних закладів. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Т.: ТИПУ, 2010.(електрон. посібник).

6. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / під заг. ред. Н.М. Бібік. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.

7. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії : Навч. посібник для студ. вищ. пед. закладів освіти. / М.М. Фіцула. – 2-е вид. – Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 2003. – 136 с.

1. Загальна характеристика закладу загальної середньої освіти

Загальна середня освіта є обов'язковою основною складовою неперервної освіти. Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності.

Новий Закон про освіту по-новому визначив типи закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти на різних рівнях. Повна загальна середня освіта має три рівні освіти:

- початкова освіта - перший рівень повної загальної середньої освіти (початкова школа), що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом початкової освіти;
- базова середня освіта - другий рівень повної загальної середньої освіти (гімназія), що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом базової середньої освіти;
- профільна середня освіта - третій рівень повної загальної середньої освіти (ліцей), що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом профільної середньої освіти.

У закладах освіти:

- початкова освіта здобувається протягом чотирьох років;
- базова середня освіта здобувається протягом п'яти років;

– профільна середня освіта здобувається протягом трьох років.

Тривалість здобуття повної загальної середньої освіти на кожному її рівні може бути змінена (подовжена або скорочена) залежно від форми здобуття освіти, результатів навчання та/або індивідуальної освітньої траєкторії учня.

На кожному рівні повної загальної середньої освіти освітній процес організовується в безпечному освітньому середовищі та здійснюється з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх особливих освітніх потреб.

Освітній процес організовується за такими циклами:

- перший цикл початкової освіти – адаптаційно-ігровий (1-2 роки навчання);
- другий цикл початкової освіти - основний (3-4 роки навчання);
- перший цикл базової середньої освіти – адаптаційний (5-6 роки навчання);
- другий цикл базової середньої освіти – базове предметне навчання (7-9 роки навчання);
- перший цикл профільної середньої освіти – профільно-адаптаційний (10 рік навчання);
- другий цикл профільної середньої освіти – профільний (11-12 роки навчання).

Здобуття повної загальної середньої освіти забезпечують також спеціальні заклади загальної середньої освіти:

- спеціальна школа – заклад загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями інтелектуального розвитку, фізичними та/або сенсорними порушеннями;
- навчально-реабілітаційний центр – заклад загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку.

Здобуття загальної середньої освіти також можуть забезпечувати заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти. Здобуття профільної середньої освіти професійного

спрямування забезпечують заклади професійної (професійно-технічної) освіти.

У системі спеціалізованої освіти здобуття повної загальної середньої освіти забезпечують заклади спеціалізованої освіти:

- мистецький ліцей – заклад спеціалізованої мистецької освіти, що забезпечує здобуття початкової та профільної мистецької освіти одночасно із здобуттям повної загальної середньої освіти на всіх або окремих її рівнях;
- спортивний ліцей – заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття освіти спортивного профілю одночасно із здобуттям повної загальної середньої освіти на всіх або окремих її рівнях;
- військовий (військово-морський, військово-спортивний) ліцей, ліцей із посиленою військово-фізичною підготовкою – заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття освіти військового профілю для осіб з 13 років одночасно із здобуттям базової та/або профільної середньої освіти;
- науковий ліцей – заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття базової та/або профільної середньої освіти наукового профілю;
- професійний коледж (коледж) спортивного профілю – заклад спеціалізованої освіти спортивного профілю;
- мистецький коледж – заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття фахової передвищої мистецької освіти одночасно із здобуттям базової та профільної середньої освіти;
- інші заклади спеціалізованої освіти, визначені законодавством.

2. Початкова школа – основне місце професійної діяльності майбутнього педагога

Організація освітньої діяльності у 1-4-х класах закладів загальної середньої освіти здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Указу Президента України від 13.10.2015 № 580/2015 «Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки», Концепції Нової української школи (схвалена розпорядженням

Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»; Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018 (у 1-2 класах), Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 462 від 20.04.2011 (у 3-4-х класах).

Метою початкової школи є різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві.

В початковій школі виділено два цикли навчання:

- перший – адаптаційно-ігровий (1 – 2 класи);
- другий – основний (3 – 4 класи).

Мета першого циклу навчання – природне входження дитини в шкільне життя, послідовна адаптація до нового середовища.

До особливостей цього циклу віднесено такі:

- навчальні завдання і час на їхнє виконання визначаються відповідно до індивідуальних особливостей школярів;
- навчальний матеріал можна інтегрувати в змісті споріднених предметів;
- обсяг домашніх завдань обмежено;
- навчання організовується через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами;
- учитель має свободу вибору (створення) навчальних програм у межах стандарту освіти;
- запроваджено описове формувальне оцінювання, традиційних оцінок не має; найважливіше завдання вчителя – підтримувати в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання.

Мета другого циклу – здійснення навчального процесу з концентрацією педагогічної уваги на формуванні в учнів

відповідальності і самостійності; підготовка до успішного навчання в основній школі. Його суттєвими ознаками є:

- використання у процесі навчання методів, які вчать здійснювати самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям, враховують індивідуальність учня;
- запроваджується предметне навчання;
- частина предметів передбачає оцінювання.

Зміст освіти початкової загальної освіти відповідає таким освітнім галузям: мовно-літературна; математична; природнича; технологічна; інформативна; соціальна і здоров'язбереження; фізкультурна; громадська та історична; мистецька.

Навчальний рік у закладах загальної середньої освіти розпочинається у День знань – 1 вересня і закінчується не пізніше 1 липня наступного року.

Структура навчального року (за чвертями, півріччями, семестрами) та тривалість навчального тижня визначається закладом загальної середньої освіти відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України.

Тривалість канікул (осінні, зимові і весняні) протягом навчального року не може бути меншою 30 календарних днів.

До початкової школи вступають діти, яким до 1 вересня виповнилося не менше шести років, і які за результатами медичного й психологічного обстеження не мають протипоказань для систематичного шкільного навчання, а також діти семирічного віку, які з об'єктивних причин не почали навчання в школі.

Тривалість уроків у закладах загальної середньої освіти становить: у перших класах – 35 хвилин, у других-четвертих – 40 хвилин, у п'ятих-дванадцятих – 45 хвилин.

Початкові класи працюють за 5-денним робочим тижнем. Робочий тиждень для учнів першого класу передбачає розвантажувальний день – четвер, у розклад якого не вводяться предмети, що потребують значного розумового напруження (математика, мови).

Тривалість перерв між уроками для учнів першого класу повинна бути не меншою 15 хвилин, для всіх інших класів – 10

хвилин; великої перерви (після 2-го уроку) – 30 хв. Замість однієї великої перерви можна після 2-го і 3-го уроків влаштувати 20-хвилинні перерви.

Під час перерв необхідно організовувати перебування учнів на відкритому повітрі і харчування. Для профілактики стомлюваності учнів початкових класів на уроках необхідно через кожні 15 хвилин уроку проводити фізкультхвилинки та гімнастику для очей.

При визначенні характеру, змісту та обсягу домашніх завдань слід враховувати індивідуальні особливості учнів та педагогічні вимоги. У 1-му класі домашні завдання не задаються. Обсяг домашніх завдань має бути таким, щоб витрати часу на їх виконання не перевищували у 2-му класі 45 хв.; у 3 класі – 1 години 10 хв.; у 4 класі – 1 год. 30 хв.

Кількість учнів у класі не може перевищувати 30 осіб. У початковій школі поділ класу на групи здійснюється при вивченні української та іноземної мови; поділ здійснюється, починаючи з 1 класу. Усі учні 1–4-х класів, незалежно від результатів річного оцінювання, переводяться до наступного класу.

В Новій українській школі запроваджується формувальне оцінювання, за якого відстежується особистісний розвиток дитини та хід опанування нею навчального досвіду як основи компетентності. Навчальні досягнення учнів перших-других класів з усіх навчальних предметів не оцінюються в балах, а підлягають вербальному оцінюванню.

Навчальні досягнення учнів 3–4-х класів з навчальних предметів (Основи здоров'я, Я у світі, Музика, Образотворче мистецтво, Трудове навчання, Фізкультура, Сходинки до інформатики) оцінюються вербально.

Закінчується навчальний рік проведенням у четвертих класах державної підсумкової атестації у формі підсумкових контрольних робіт.

3. Освітнє середовище Нової української школи

НУШ – це новий освітній простір, який має бути зручним та комфортним для кожного першокласника. Клас необхідно поділити на

певні навчальні зони: для навчально-пізнавальної діяльності; змінні тематичні осередки; ігрові; для художньо-творчої діяльності; для проведення дослідів; для відпочинку; бібліотечка; осередок вчителя.

Організація **навчальних центрів** здійснюється для забезпечення дослідницької діяльності дітей, для формування самостійності, для організації роботи дітей в парах, у малих групах, а також індивідуально. У навчальних центрах можна проводити різні види навчальної діяльності, тому вони мають містити різні навчальні матеріали: дошки: звичайна та інтерактивна; стенди: календар днів народжень учнів, розклад уроків, план цікавих позаурочних заходів.

Змінні тематичні осередки мають містити все необхідне для вивчення нової теми та предмету загалом. Тому саме тут варто розташовувати стенди та фліп-чарти, на яких можна розміщувати тематичні таблиці та діаграми для наочного висвітлення теми, портрети видатних діячів, книжки.

Ігрова зона повинна містити невеличкий столик, за яким бажаючі можуть грати у різноманітні настільні ігри, складати пазли тощо. Тут же можна розкласти і інвентар для рухливих ігор.

Художньо-творчий осередок містить приладдя для творчих занять: від фломастерів та альбомів до полімерної глини та пластилін. А ще саме тут варто зробити невеличку виставку дитячих робіт.

Осередок для проведення дослідів може бути справжній куточок природи, що розпалюватиме дослідницькі здібності учнів. Діти можуть спостерігати за особливостями росту рослин чи за поведінкою рибок в акваріумі.

В зоні для відпочинку ви можете спілкуватися з дітьми та грати в ігри, які зроблять клас справжньою командою, і тут же вони просто трохи відпочинуть та подумають. Саме тут можна розмістити «Дошку настрою», на якій кожен учень, виставляючи навпроти свого прізвища чи фото певний смайлик, зможе показати, що відчуває: захоплення, здивування, смуток, радість тощо.

Шкільні меблі повинні мають бути достатньо легкими для пересування, адаптованими для зросту дітей, а також без нахилу, щоб школярі могли, малювати на великих ватманах.

М'який килим для ранкового кола та обговорень у середньому повинен бути 2 на 3 метри, або 3 на 4 метри, якщо учнів понад 15. На ньому діти можуть сісти в коло для обговорення. Килим краще стелити навпроти дошки: коли діти сидять на ньому в групах по 4, їм зручно розвертатись і дивитися на дошку.

Відкриті шафи. У відділеннях шаф у класах мають стояти методичні матеріали, книги та предмети, які діти використовують під час уроків. Школярі можуть їх спокійно взяти і так само без нагадувань поставити назад. Матеріали треба зручно розташовувати, щоб учні мали до них легкий доступ.

Обов'язковим в освітньому середовищі НУШ є інтерактивна чи мультимедійна дошка, проектор, проекційний екран.

У кожному класі обов'язково має бути міні-бібліотека із книжками, орієнтованими на вік дітей. Так кожна дитина щодня зможе самостійно обирати саме ту книгу, яка їй до вподоби. Розмістити міні-бібліотеку можна не лише у шафі, а й у великих коробках. Чудово, якщо книги будуть посортовані за темами.

У школах варто встановити кулери з питною водою.

Friendly-середовище формуємо разом з дітьми. Багато речей, які стануть частиною освітнього простору, школярі формують разом з учителями. Навчальне середовище має постійно змінюватися й доповнюватися протягом навчального року. Передусім візуальний освітній простір повинен нести інформацію про учнів та вчителів. В дітей має бути можливість показати те, що для них важливо. Наприклад, вправа «Розкажи і покажи» спрямована на те, щоб за допомогою візуальних матеріалів та малюнків дізнатись цікаву інформацію один про одного. Вчитель має визначити в класі осередки, які будуть заповнюватися візуальними розповідями дітей.

Фото дітей та вчителів класу з датами днів народження можна розмістити на спеціальних стікерах на дверях класу або виділити для цього частину стіни.

Можна облаштувати в одному з кутків класу «Дошку настрою» зі списком учнів та стікерами, які діти ставлять навпроти свого прізвища зранку, а протягом дня мають можливість змінити. Якщо

вчитель або однокласники бачать сумний смайлик, неодмінно запитають: «Чому тобі сумно? Чим можемо допомогти?».

Також клас має розробити правила, оформити їх на ватмані у формі коротких записів або малюнків, якщо діти ще не вміють писати. Потім ці правила розміщують у класі на видному місці.

Дієвою буде «Стіна слів». Краще розмістити її одразу під дошкою. Вона необхідна для того, щоб нові слова, значення та правопис яких діти не знають, були перед їхніми очима.

Не слід забувати і про результати групових робіт учнів – після презентації проектів і тем ці аркуші слід прилаштувати на стінах.

4. Особливості особистості молодшого школяра, його права та обов'язки

Майбутньому вчителеві вже з перших днів навчання у вищому педагогічному закладі освіти доведеться контактувати зі школярами під час проходження неперервної педагогічної практики в школі, тому йому слід знати характерні психологічні особливості учнів молодшого, середнього та старшого шкільного віку.

Головна особливість розвитку особистості молодшого школяра – **зміна його соціальної позиції**: дитина приступає до систематичного учіння, стає членом класного колективу; змінюються стосунки з дорослими, головним авторитетом стає вчитель. Завдання дорослих щодо молодшого школяра в цей період полягає в тому, щоб сформувати у нього позицію учня, підвести його до розуміння ним своїх обов'язків.

Специфіка педагогічної дії вчителя має базуватися на знанні особливостей молодшого шкільного віку. Молодший шкільний вік є важливим у становленні особистості дитини, бо саме тоді закладаються основи особистісного розвитку учнів початкової школи.

Віковими особливостями дітей 1–4 класів можна вважати: незначний соціальний та моральний досвід, підвищену емоційність, вразливість і водночас пластичність до морально-етичних впливів, імпульсивність та безпосередність поведінки дитини, бажання постійно розширювати коло спілкування. Розрив між знаннями

моральних принципів і відповідною поведінкою – найхарактерніша властивість дитини цього віку.

Основними потребами дитини в початкових класах є необхідність: у спілкуванні з людьми, в емоційному контакті, визнанні, оцінці своїх дій та вчинків, виявленні власних позицій у ставленні до інших, у дружбі, повазі до особистості, самоповазі, набутті нових знань та вмій для пізнання довкілля.

На цьому віковому етапі у дитини формується особистість (моральні почуття, цінності, переконання), відбувається набуття досвіду моральної поведінки. Вона вчиться не лише виконувати вимоги колективу, а й бере активну участь у постановці вимог, виборі доручень, справи, яка їй до душі. В учнів виникає ще одне новоутворення – відносно стійкі форми поведінки і діяльності, які в майбутньому становитимуть основу формування її характеру.

Важливим є особистісно орієнтований підхід у вихованні молодших школярів, оскільки для дітей цієї вікової групи характерна особлива сенситивність до морально-етичних впливів, а надто сприйняття норм культурної поведінки, спілкування, мовного етикету, культури взаємовідносин.

Дуже часто внутрішнє самопочуття, емоційний настрій дитини залежить від особистості вчителя початкових класів, оскільки для учнів 1–2-х класів учитель залишається центральною фігурою, арбітром, авторитетом. Лише в 3–4-х класах самооцінка, оцінка однолітків починає переважати оцінку вчителя.

Зовнішнім вираженням позиції дитини є участь її у різноманітних ситуаціях дитячого життя. Вона виявляється залежно від очікувань вчителя і дитини. Діти з не виправданими очікуваннями часто стають агресивними або, навпаки, пригніченими; боязкими або не довірливими, соціально інфантильними або неспокійними. Ці аспекти необхідно враховувати у роботі з дітьми та батьками.

Оскільки у молодшому віці у дітей домінує образне мислення, то найбільш характерними є такі форми діяльності: сюжетно-рольова гра, інсценування, екскурсія, бесіда, усний журнал, уявна подорож, конкурси, ігри, розповідь, екскурсія, виставка малюнків, година

спостереження, спортивні змагання, театральна вистава, ляльковий театр, веселі старти, догляд за рослинами і тваринами тощо.

Основа педагогічного спілкування з дітьми – це велика повага до особистості школяра, його думки, інтересів, почуттів.

Майбутньому вчителеві важливо знати, якими правами користуються здобувачі освіти ЗЗСО, які у них обов'язки. Згідно з «Положенням про заклад загальної середньої освіти» учні мають **право на:**

- доступність і безоплатність повної середньої освіти у держаному чи комунальному навчальному закладах;
- вибір певного загальноосвітнього навчального закладу, форми навчання, предметів варіативної частини навчального плану, факультативів, спецкурсів, позакласних занять;
- переатестацію з навчальних предметів;
- безпечні та нешкідливі умови навчання і праці;
- користування навчально-виробничою, науковою, матеріально-технічною культурно-спортивною, корекційно-відновлювальною та лікувально-оздоровчою базою загальноосвітнього начального закладу;
- участь у різних видах навчальної, науково-практичної діяльності, конференціях, олімпіадах, виставках, конкурсах, тощо;
- участь в органах громадського самоврядування ЗЗСО;
- вільне вираження поглядів, переконань;
- участь у добровільних самодіяльних об'єднаннях, творчих студіях, клубах, гуртках, групах за інтересами;
- захист від будь-яких форм експлуатації, психічного та фізичного насилля, від дій педагогічних та інших працівників, які порушують їх права, принижують честь і гідність, та ряд інших прав.

Разом з тим учні зобов'язані:

- оволодівати знаннями, вміннями практичними навичками в обсязі не меншому, ніж визначено «Державним стандартом загальної середньої освіти»;
- підвищувати загальний культурний рівень;

- дотримуватися законодавства, моральних, естетичних норм;
- брати посильну участь у різних видах трудової діяльності;
- бережно ставитися до державного, громадського і особистого майна;
- дотримуватись вимог статуту, правил внутрішнього розпорядку загальноосвітнього навчального закладу;
- дотримуватись правил особистої гігієни.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати самостійно концепцію Нової української школи та охарактеризувати її реалізацію в сучасному закладі освіти.
2. Знайти докази та аргументи, що підтверджують тези про значення періоду шкільного дитинства.
3. Напишіть невеличке есе на тему: «Що є найважливішим у професії вчителя».

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте розвиток початкової освіти в Україні.
2. Як реалізують Концепцію «Нова українська школа».
3. Розкрийте особливості шкільного виховання.
4. Яке, на вашу думку, значення періоду шкільного дитинства.

Лекція 4

Тема. Зміст та організація освітнього процесу у закладі вищої освіти

Мета: розкрити особливості змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів, ознайомити із документами, які визначають зміст підготовки; розширити знання здобувачів вищої освіти про форми організації освітнього процесу у ЗВО, розвивати професійні уміння здобувачів освіти; прищеплювати почуття відповідальності за результати власної діяльності і поведінки.

Тип лекції: лекція – інформація.

Методи, прийоми: навчальна дискусія, фронтальне опитування, бесіда, розповідь.

Обладнання: таблиці, комп'ютер.

Основні поняття та терміни: освітній процес у ЗВО, лекція, семінар, самостійна робота здобувача вищої освіти, консультація.

План

1. Тенденції розвитку вищої освіти України на сучасному етапі. Завдання закладів вищої освіти.
2. Навчальний план закладу вищої освіти.
3. Принципи та основні форми організації освітнього процесу у ЗВО.
4. Форми організації контролю й оцінки знань та умінь здобувачів вищої освіти.

Рекомендована література

1. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти / Я.Я. Болюбаш. – К.: ВВП «Компас», 2007. – 64с.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII (зі змінами, внесеними згідно із Законом України № 392-IX від 18.12.2019)
3. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект: навч.-наук. вид. / за заг. ред. Н.Г. Протасової. – К.; Львів: НАДУ, 2012. – 456 с

1. Тенденції розвитку вищої освіти України на сучасному етапі. Завдання закладів вищої освіти

Метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань. Вища освіта здобувається на основі повної загальної середньої освіти.

Заклад вищої освіти – окремих вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей;

Здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються у вищому навчальному закладі на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації;

Рівні, ступені вищої освіти, порядок, умови, форми та особливості її здобуття визначаються спеціальним законом.

Рівні та ступені вищої освіти

Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на таких рівнях вищої освіти:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень;
- науковий рівень.

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування типових спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування складних спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування задач дослідницького та/або інноваційного характеру у певній галузі професійної діяльності.

Третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності.

Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для розв'язання комплексних проблем у галузі професійної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Науковий рівень вищої освіти передбачає здатність особи визначати та розв'язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення сталого

розвитку та вимагають створення нових знань і прогресивних технологій.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

- 1) молодший бакалавр;
- 2) бакалавр;
- 3) магістр;
- 4) доктор філософії/доктор мистецтва;
- 5) доктор наук.

Молодший бакалавр – це освітній або освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньої програми, обсяг якої становить 120 кредитів ЄКТС. Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра.

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі

ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді. Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі (ад'юнктурі). Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) становить чотири роки. Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС.

Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої проблеми, мають загальнонаціональне значення та опубліковані в наукових виданнях. Ступінь доктора наук присуджується спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти чи наукової установи за результатами публічного захисту наукових досягнень у вигляді дисертації або опублікованої монографії, або за сукупністю статей, опублікованих у вітчизняних і міжнародних рецензованих фахових виданнях, перелік яких затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Атестація осіб, які здобувають ступінь молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра, здійснюється екзаменаційною комісією, до складу якої можуть включатися представники роботодавців та їх об'єднань, відповідно до положення про екзаменаційну комісію, затвердженого вченою радою закладу вищої освіти (наукової установи).

Заклад вищої освіти на підставі рішення екзаменаційної комісії присуджує особі, яка успішно виконала освітню програму на певному рівні вищої освіти, відповідний ступінь вищої освіти та присвоює відповідну кваліфікацію.

Атестація осіб на першому (бакалаврському) та/або другому (магістерському) рівнях вищої освіти може включати єдиний державний кваліфікаційний іспит, що проводиться за спеціальностями та в порядку, визначеними Кабінетом Міністрів України.

Атестація осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, здійснюється постійно діючою або разовою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти чи наукової установи, акредитованою Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації. Здобувач ступеня доктора філософії має право на вибір спеціалізованої вченої ради.

Атестація осіб, які здобувають ступінь доктора наук, здійснюється постійно діючою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти чи наукової установи, акредитованою Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, на підставі публічного захисту наукових досягнень у вигляді дисертації або опублікованої монографії, або сукупності статей, опублікованих у вітчизняних та/або міжнародних рецензованих фахових виданнях, перелік яких затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

2. Навчальний план закладу вищої освіти

Основним документом, який визначає склад і об'єм навчальних дисциплін, що вивчаються, а також послідовність і порядок їх вивчення за роками навчання є навчальний план. На основі навчальних планів складаються програми, які розкривають зміст і логіку вивчення навчальних предметів.

Структура навчального плану включає в собі 3 основні цикли:

1) суспільні дисципліни: політологія, філософія, теорія економічних знань, історія релігії, історія України, естетика, етика, логіка.

Цей цикл навчальних дисциплін являє собою ідейну світоглядну основу професійного становлення майбутнього учителя.

2) психолого-педагогічні дисципліни: вступ до педагогічної професії, педагогіка, методика виховної роботи, історія педагогіки,

загальна психологія, вікова і педагогічна психологія, основи педагогічної майстерності, методики викладання предмета за спеціальністю (географії, біології, історії, мови тощо).

Цей цикл дисциплін розкриває наукові основи педагогічної діяльності і професійної підготовки вчителя.

3) спеціальні дисципліни, що визначають профіль спеціаліста – основу майбутньої професії, на високому науковому рівні.

Відповідно до навчального плану складається графік навчального процесу, на який спирається організація занять та самостійної роботи студентів. Він передбачає:

- назви навчальних предметів, що вивчаються на різних курсах;
- види занять з цих предметів (лекції, семінарські, лабораторні, практичні заняття тощо);
- кількість годин, що відводиться на кожен вид занять;
- календарний розподіл занять на протязі семестру, а також на протязі всього навчального року.

Документом, що регулює навчальний процес, є розклад занять. Правильно складений розклад забезпечує виконання дидактичних вимог до організації занять і самостійної роботи здобувачів вищої освіти, які істотно впливають на ефективність навчального процесу, а також психологічних вимог до організації розумової праці.

3. Принципи та основні форми організації навчання у ЗВО

Структура та зміст вищої освіти визначається навчальними документами: «Положенням про заклади вищої освіти», навчальними планами, програмами, підручниками, навчальними посібниками.

На чолі закладу вищої освіти стоїть ректор. Навчально-методичною, науково-дослідною і адміністративно-господарською діяльністю закладу керують проректори.

У кожному закладі вищої освіти є рада, до складу якої входять ректор, проректори, декани факультетів, завідувачі кафедрами, частина провідних професорів і доцентів, здобувачі освіти.

Головним структурним підрозділом ЗВО є кафедри, що здійснюють навчально-методичну та науково-дослідну роботу з однієї

чи декількох суміжних наукових дисциплін. Завідуючий кафедрою призначається з числа професорів і доцентів.

Кафедри, які спеціалізуються за спорідненими дисциплінами, об'єднуються у факультети. Факультет очолює декан, який висувається з числа професорів і доцентів з провідних дисциплін і обирається таємним голосуванням та призначається на контрактній основі. На декана покладається загальне керівництво навчальною, виховною і науковою діяльністю факультету. Кожний факультет здійснює підготовку здобувачів вищої освіти – майбутніх фахівців за певним профілем.

Процес навчання у ЗВО реалізується у рамках багатоманітної цілісної системи організаційних форм і методів навчання.

Поняття «форма організації навчального процесу» визначається як спосіб організації, побудови й проведення навчальних занять, у яких реалізується зміст навчальної роботи, дидактичні завдання і методи навчання.

Форми організації освітнього процесу класифікуються на:

- форми освітнього процесу;
- форми контролю, оцінки й обліку знань, умінь та навичок здобувачів вищої освіти;
- форми організації науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти.

Форми навчального процесу: лекції, практичні заняття, семінарські заняття, лабораторні заняття, лабораторно-практичні заняття, експедиції, екскурсії, навчальні конференції, консультації, навчальна виробнича (педагогічна) практика, курсові роботи, кваліфікаційні роботи.

Форми контролю, оцінки й обліку знань, умінь та навичок здобувачів вищої освіти: колоквиуми, заліки, екзамени, захист курсових та кваліфікаційних робіт.

Форми організації науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти: науково-дослідні гуртки або проблемні групи, об'єднання, школи, наукові товариства здобувачів вищої освіти .

У закладах вищої освіти найбільш часто використовують лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, консультації.

Традиційно найважливішою формою навчання і виховання здобувачів вищої освіти є лекція (лат. «lectio» – читання) – систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки.

Лекція – найбільш економічний спосіб передачі й засвоєння навчальної інформації, коли викладач відбирає найголовніше, найістотніше. Вона органічно пов'язується з іншими видами навчальних занять у ЗВО – семінарами, практичними заняттями тощо.

Навчальні лекції є: вступні, підсумкові, тематичні, оглядові, консультативні, лекційні спецкурси.

Лекцію доцільно конспектувати. Найдоцільніша форма запису лекції – тези, які звичайно викладач виділяє інтонацією, при цьому сповільнюючи темп мови, повторюючи сказане двічі.

Якщо на лекціях основна увага зосереджується на роз'ясненні теорії певної навчальної дисципліни, то для навчання студентів методам її використання у практичній діяльності використовують практичні заняття.

Практичне заняття – форма навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни й формує уміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідних завдань. Перелік тем практичних занять визначається робочою навчальною програмою конкретної дисципліни.

Практичні заняття проводять паралельно з викладом усіх основних курсів лекцій. Вони призначаються, перш за все, для поглиблення і розширення одержаних на лекціях знань, а також для оволодіння методикою роботи з науковим і навчальним матеріалом і окресленими найбільш типовими для даної дисципліни практичними навичками. Практичні заняття служать своєрідною навчальною формою здійснення зв'язку теорії з практикою, сприяючи виробленню умінь застосовувати знання.

Семінар – один із основних видів практичних занять, на якому викладач організовує обговорення здобувачами вищої освіти питань з тем, попередньо визначених робочою навчальною програмою. Він

полягає в самостійному вивченні здобувачами освіти за завданнями викладача окремих питань і тем лекційного курсу з наступним обговоренням та (або) оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді тощо. На семінарах здобувачі вищої освіти виступають з повідомленнями або доповідями на відповідні теми, зачитують реферати, після матеріали обговорюються, здобувачі освіти виступають з доповненнями.

Семінарські заняття сприяють глибокому засвоєнню здобувачами вищої освіти теоретичних проблем, оволодінню науковим апаратом, формуванню у них навичок ораторського мистецтва, виробляють уміння аргументувати свої судження, захищати і відстоювати свою точку зору, зважати на точку зору іншої людини, вчать толерантності.

Лабораторні заняття – один із різновидів практичних занять у ЗВО, що проводиться за завданням викладача із застосуванням навчальних приладів, інструментів, матеріалів, комп'ютерів та інших технічних засобів. Лабораторні роботи характеризуються високим ступенем самостійності здобувачів вищої освіти у процесі виконання завдань. Їхній зміст безпосередньо пов'язаний з різними видами навчального експерименту – демонстраційними дослідженнями викладача, домашніми експериментальними завданнями, розв'язуванням експериментальних задач тощо.

Особливе місце у структурі навчального процесу у ЗВО, особливо останнім часом, коли все більше виділяється часу на самостійну роботу здобувачів вищої освіти, займають консультації – поради, пояснення викладача здобувачам освіти з будь-якого питання. Проводиться навчальна консультація у формі співбесіди індивідуально чи з групами у позанавчальний час за певним графіком чи в міру потреби – після завершення вивчення розділу програми, у процесі його вивчення і особливо в період підготовки до екзаменів, написання курсових, дипломних робіт та ін.

4. Форми організації контролю й оцінки знань та умінь здобувачів вищої освіти

Задля впровадження моделі стандартизованого додатка до диплома у ЗВО України впроваджується *кредитно-модульна система* організації навчального процесу та об'єктивного педагогічного контролю знань.

Впровадження кредитно-модульної системи у вищій освіті має на меті:

- досягнення відповідності стандартам європейської системи освіти, яка виходить із знань, умінь та навичок, що є надбанням випускника;
- затребування українських освітянських кваліфікацій європейським ринком праці;
- затвердження загальноприйнятної та порівнянної системи освітньо-кваліфікаційних ступенів;
- впровадження стандартизованого додатка до диплома, який містить детальну інформацію про результати навчання випускника;
- стимулювання викладачів і здобувачів вищої освіти до вдосконалення системи об'єктивної оцінки якості знань;
- забезпечення «прозорості» системи вищої освіти та академічного і професійного визнання кваліфікацій (дипломів, ступенів та ін.).

Кредитно-модульній системі як невід'ємному атрибуту Болонської декларації надаються дві основні функції. Перша – сприяння мобільності здобувачів вищої освіти і викладачів та спрощення переходів з одного університету до іншого. Друга – акумулююча, чітке визначення обсягів проведеної студентом роботи з урахуванням усіх видів навчальної та наукової діяльності. Сума кредитів визначає, на що здатний здобувач вищої освіти, який навчається за тією чи іншою програмою.

Кредити ECTS є кількісним еквівалентом оцінки (від 1 до 60), призначеної для елементів навчального плану, щоб охарактеризувати *навчальне навантаження здобувача вищої освіти*, що вимагається для їх завершення. Вони відображають кількість роботи, якої вимагає кожен елемент навчального плану відносно загальної кількості роботи, необхідної для завершення повного року академічного навчання у закладі, тобто лекції, практична робота, семінари, консультації, виробнича практика, самостійна робота – в бібліотеці чи

вдома – і екзамени чи інші види діяльності, пов’язані з оцінюванням. ECTS, отже, базується на повному навантаженні здобувача вищої освіти, а не обмежується лише аудиторними годинами.

У ECTS *60 кредитів* становить навчальне навантаження *на один навчальний рік*, і, як правило, 30 кредитів - на семестр.

За будь-яких принципів організації освітнього процесу саме системі оцінювання знань належить важлива роль у забезпеченні високої якості освіти та формуванні конкурентоспроможних фахівців.

Оцінки системи ECTS від «А» до «Е» присвоюються за умови складання заліку, і оцінки від «FX» до «F» присвоюються у випадку його нескладання; відмінність між «FX» та «F» сприятиме визначенню майбутнього навчального плану для деяких не дуже успішних здобувачів вищої освіти.

При кредитно-модульній системі організації освітнього процесу у ЗВО зміст навчальних програм розподіляється на змістові модулі (2-4 за семестр). Змістовий модуль (розділ, підрозділ) навчальної дисципліни містить модулі (теми) аудиторної і самостійної роботи здобувача вищої освіти. Кожний модуль має бути оцінений.

Здобувач вищої освіти інформується про результати оцінювання навчального модуля як складової підсумкового оцінювання засвоєння навчальної дисципліни.

Підсумкове оцінювання засвоєння навчального матеріалу дисципліни визначається без проведення семестрового екзамену як інтегрована оцінка засвоєння всіх змістових модулів з урахуванням «вагових» коефіцієнтів.

Здобувач освіти, який набрав протягом семестру необхідну кількість балів, може:

- не складати екзамен (залік) і отримати набрану кількість як підсумкову оцінку;
- складати екзамен (залік) для підвищення свого рейтингу за певною навчальною дисципліною;
- ліквідувати академічну різницю, пов’язану з переходом на інший напрям підготовки чи до іншого вищого навчального закладу;

- поглиблено вивчити окремі розділи (теми) навчальної дисциплін, окремі навчальні дисципліни, які формують кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці;
- використати час, що відведено графіком навчального процесу на екзаменаційну сесію, для задоволення своїх особистих потреб.

Здобувач освіти, який набрав протягом семестру менше від необхідної кількості балів, зобов'язаний скласти екзамен (залік).

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати нормативно-правову базу (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту»).
Розробіть схему і вкажіть компоненти професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя в закладі вищої освіти.
2. Опрацювати самостійно питання з теми заняття: Права та обов'язки здобувачів вищої освіти. Інноваційні освітні технології, їх використання в освітньому процесі закладу вищої освіти.
3. Напишіть есе «Моя підготовка до пари».

Контрольні запитання та завдання

1. Які якості викладача ЗВО сприяють покращенню якості освітнього процесу?
2. Які якості мають бути властиві професійному лектору? Якими вміннями він має володіти?
3. Як доцільно конспектувати лекцію, щоб легше запам'ятати навчальний матеріал?
4. Поміркуйте, як зробити так, щоб практичні заняття стали цікавими і корисними. Які прийоми, методи може використати викладач з цією метою?

Лекція 5

Тема. Педагогічна практика здобувачів вищої освіти

Мета: розширити знання здобувачів освіти про педагогічну практику у ЗВО, розкрити суть, завдання та види педагогічної практики, визначити та відповідно обґрунтувати основні умови ефективної педагогічної практики, засвоїти вміння самостійно використовувати знання на практиці, виховувати професійні риси, творче мислення.

Тип лекції: лекція - інформація.

Методи, прийоми: навчальна дискусія, фронтальне опитування, бесіда, розповідь.

Обладнання: таблиці, комп'ютер.

Основні поняття та терміни: навчальна практика, педагогічна практика, психолого-педагогічна практика.

План

1. Педагогічна практика як форма освітньої діяльності здобувачів вищої освіти.
2. Основні завдання і функції педагогічної практики.
3. Особливості змісту та види педагогічної практики.

Рекомендована література

1. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти / Я.Я. Болюбаш. – К.: ВВП «Компас», 2007. – 64с.
2. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія. Посібник для вузів / В.М. Галузинський, М.Б. Євтух. – Рівне, 2006. – 240с.
3. Методичні рекомендації з питань організації та проведення педагогічної практики студентів перед випускного і випускного курсів педагогічних інститутів. – Тернопіль, 2017. – 45 с.
4. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: навч.посібник. / Г.М. Мешко. – К.:Академвидав, 2010. – 200 с.

1. Педагогічна практика як форма освітньої діяльності здобувачів вищої освіти

У системі професійної підготовки вчителя, важливе місце відводиться педагогічній практиці, яка є складовим і невід'ємним компонентом особистісного становлення фахівця.

Практика – одна з найважливіших складових професійної підготовки будь-якого фахівця. Вона дозволяє здобувачу вищої освіти. практично спробувати свої сили в обраній професії, навчитися застосовувати у професійній діяльності знання, одержані в процесі теоретичної підготовки.

Мета професійно-педагогічної практики полягає у формуванні професійних умінь і особистісних якостей фахівця гуманістичної

спрямованості й оволодіння ним видами педагогічної діяльності на освітніх ступенях «Бакалавр» і «Магістр».

У структурній суті педагогічної практики ми вбачаємо ряд конкретних компонентів. Зокрема, в ході педагогічної практики кожен здобувач вищої освіти, майбутній педагог покликаний:

- по-перше, апробувати професійні знання, що включають змістову основу предметності (мови, математики, природознавства тощо) знання суспільства, розвитку людини, стану природи, рослинного і тваринного світу тощо;
- по-друге, відпрацювати уміння спілкуватися: у освітньому процесі з дітьми; в умовах позанавчального середовища; зі старшим поколінням, в т.ч. і педагогами школи, тощо;
- по-третє, формувати вміння організувати навчальні заняття, чітко визначити мету й завдання уроку; використовувати раціональні прийоми й методи навчання; підбирати й визначити послідовність використання наочних посібників і технічних засобів навчання.

Керівники практик, викладачі-методисти повинні спрямовувати практиканта на розвиток творчості в підготовці до уроків, до занять з дітьми в класі, на подвір'ї, під час організованого дозвілля тощо.

2. Основні завдання і функції педагогічної практики

Основні завдання педагогічної практики:

- поглиблення і закріплення теоретичних знань здобувачів вищої освіти, здобутих під час вивчення методик та дисциплін психолого-педагогічного циклу;
- розвиток у майбутніх учителів педагогічної свідомості і професійно важливих якостей особистості;
- виховання стійкого інтересу й любові до професії вчителя;
- формування і розвиток професійних умінь і навичок;
- вироблення творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності;
- ознайомлення із сучасним станом освітньої роботи в закладі загальної середньої освіти, а також з передовим педагогічним досвідом.

Таким чином, педагогічна практика виконує **ряд функцій**: адаптаційну; освітню; розвивальну; діагностичну.

Основними умовами ефективності педагогічної практики є її теоретична обґрунтованість, освітній і виховний характер, комплексний підхід до змісту та організації практики, систематичність та наступність у проведенні.

Базами проведення практик є початкові класи закладів загальної середньої освіти різних типів, позашкільні заклади, літні оздоровчі табори, шкільні майданчики, які мають необхідну навчально-методичну і матеріальну базу та кваліфіковані педагогічні кадри.

За час педагогічної практики здобувачі вищої освіти мають оволодіти такими **уміннями**:

- визначати конкретні освітні завдання, враховуючи загальну мету національного виховання, вікові та індивідуальні особливості учнів, соціально-психологічні особливості колективу;
- вивчати особистість школяра і колектив учнів з метою діагностування і проектування їх розвитку і виховання;
- здійснювати поточне і перспективне планування педагогічної діяльності;
- використовувати різноманітні форми і методи організації навчально-пізнавальної, трудової, громадської, художньо-творчої, ігрової діяльності учнів,
- організовувати колектив дітей на виконання поставлених завдань;
- співпрацювати з учнями, вчителями, класними керівниками, вихователями, батьками й іншими особами, що беруть участь у вихованні дітей;
- спостерігати й аналізувати освітню роботу, коригувати її;
- проводити педагогічну пропаганду серед батьків.

Виконуючи обов'язки вчителя з фаху, здобувач вищої освіти повинен оволодіти такими **вміннями і навичками**:

- планувати освітню роботу на семестр і звітувати про її наслідки за цей період;
- планувати різні типи уроків і складати до них конспекти;
- добирати до кожного уроку фактичний матеріал (задачі, приклади, ілюстративний матеріал, диктанти та ін.);

- підбирати різноманітні методи і прийоми освітньої діяльності;
- користуватися наочністю, комп'ютерною технікою з метою стимулювання пізнавального інтересу й активізації учнів у засвоєнні знань;
- виготовляти дидактичні матеріали до уроків (таблиці, схеми, моделі, картки для перевірки знань тощо).

У ході педагогічної практики з **виховної роботи** здобувачі вищої освіти. мають набути таких **умінь і навичок**:

- робити психолого-педагогічний аналіз виховних заходів, які проводяться учнями в класі;
- здійснювати виховання учнів у процесі навчання, виявляти виховні можливості навчального матеріалу і реалізовувати їх;
- здійснювати вивчення учнів та колективу класу і на цій основі організовувати цілеспрямовану виховну роботу зі школярами, їх самоосвіту і самовиховання;
- готувати і проводити різні виховні заходи, використовуючи форми виховної роботи;
- вивчати й узагальнювати педагогічний досвід роботи вчителів і творчо використовувати його у своїй практиці;
- виявляти рівень вихованості учнів і колективу класу, вносити корективи до змісту і методики виховної роботи;
- керувати учнівським колективом, бути прикладом для учнів, своєчасно реагувати на їхні негативні вчинки, коригувати стосунки між членами колективу;
- проводити різноманітні заходи з батьками учнів і громадськістю задля залучення їх до виховної роботи з учнями.

Формування професійних умінь і навичок здійснюється на навчальних заняттях з усіх дисциплін і у процесі педагогічної практики. Неперервна педагогічна практика передбачає включення до систематичної педагогічної діяльності протягом всього терміну навчання у ЗВО.

3. Особливості змісту та види педагогічної практики

№	Назва практики	Курс	Кількість тижнів
---	----------------	------	------------------

1	Навчальна польова	I	3
2	Педагогічна (позакласні виховні заходи)	II	3
3	Практика «Перші дні дитини в школі»	III	1
4	Педагогічна (пробні уроки)	III	3
5	Педагогічна (в літніх оздоровчих таборах)	III	3
6	Психолого-педагогічна практика	IV	2+2
7	Педагогічна (переддипломна)	IV	2

Етапи практики

Програма проходження практики на кожному курсі передбачає кілька етапів:

1. Підготовчий	Знайомство з програмою практики і вимогами до оформлення її результатів. Рішення організаційних питань.
2. Виробничий	Знайомство з умовами проходження практики. Виконання програми практики.
3. Підсумковий	Підготовка звіту по практиці. Підведення підсумків практики

1. Позакласна педагогічна практика

На другому курсі під керівництвом викладачів кафедри майбутні вчителі знайомляться з виховною діяльністю школи (3 семестр). Для ознайомлення з виховною діяльністю ЗЗСО здобувачі вищої освіти повинні виконати таку систему завдань:

1. Вивчення та аналіз досвіду роботи класовода, вихователя ГПД з удосконалення виховного процесу:
 - вивчити виховний план роботи класовода, вихователя ГПД;
 - відвідати окремі виховні години класовода, вихователя ГПД, проаналізувати їх;
 - систематично спостерігати виховну діяльність класовода, вихователя ГПД, аналізуючи її на основі знань з теорії виховання;
2. Виховна діяльність:
 - скласти план виховної роботи на період практики відповідно до плану виховної роботи вихователя ГПД;

- самостійно провести за час педагогічної практики виховні години, визначивши тему, виховні завдання, зміст і хід проведення, оформлення конспекту, аналіз і оцінку результату;
- вести щоденник позакласної педагогічної практики, в якому фіксувати спостереження та аналіз виховних годин практикантів підгрупи, власні конспекти виховних занять;

Виконання цієї роботи здобувачами освіти має сприяти формуванню у них педагогічних умінь вивчати учнівський колектив, визначати і вирішувати окремі виховні завдання, здійснювати виховний вплив на учнів, встановлювати стосунки з учителями, учнями; розвитку аналітичного підходу до вирішення виховних завдань і професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів.

2. Навчальна педагогічна практика

На 3 курсі під керівництвом методистів здобувачі вищої освіти залучаються до проведення навчальної роботи з учнями у початкових класах ЗЗСО. За змістом ця практика має сприяти поглибленому вивченню професійної діяльності вчителя початкових класів на основі засвоєння методик викладання предметів в початковій школі, психолого-педагогічних дисциплін, вироблення умінь і навичок з освітньої роботи. Цей вид практики проводиться згідно складеного розкладу уроків, в якому визначені дата проведення уроку, предмет, клас, порядок проведення, прізвище студента. Для проведення пробних уроків група практикантів поділяється на 4-5 підгруп (по 6-7 осіб).

Для ознайомлення з навчальною діяльністю школи здобувачі освіти повинні виконати систему завдань:

- вивчити календарний план роботи вчителя початкових класів;
- відвідати різні типи уроків в початкових школі, проаналізувати їх відповідно до теоретичних положень дидактики;
- систематично спостерігати за проведеними уроками студентами підгрупи, аналізувати їх на основі теорії навчання, фіксуючи результати спостереження у щоденнику;
- за час педагогічної практики самостійно провести пробні уроки з кожного предмету, що вивчається в початкових класах,

визначивши тему, мету, навчальні завдання, зміст і хід проведення, оформлення конспекту, аналіз і оцінку результату.

3. Літня практика

Літня практика являє собою самостійну роботу студентів з дітьми в умовах літніх канікул та таборах відпочинку, у позашкільних установах.

Цей вид педагогічної практики має свої особливості:

- в умовах літнього табору студент працює над виховною роботою зі створення, розвитку і згуртуванню тимчасового дитячого колективу;
- виховна робота здійснюється в дитячих колективах із короткочасним, збірним і автономним характером.

Під час літньої практики студенту слід:

- ознайомитися зі специфікою виховної роботи в літніх умовах;
- вивчити особливості дітей і тимчасового колективу, специфіку планування виховної роботи в літніх умовах;
- організувати самостійну практичну діяльність як вихователя;
- взяти участь у дослідницькій роботі з психолого-педагогічних проблем.

Ознайомлення зі специфікою виховної роботи в літніх умовах передбачає:

- знайомство із завданнями, основними напрямками, структурою бази практики (матеріальна база, колектив, умови і т.д.)
- вивчення й аналіз кращих вихователів;
- знайомство з режимними моментами дня, єдиними вимогами до роботи та охорони життя дітей в умовах літа, правилами внутрішнього розпорядку.

Специфіка роботи з дітьми в літній період обумовлена особливостями тимчасових колективів дітей, тому необхідно систематично і цілеспрямовано вивчати дітей (проведення до виїзду на екскурсію інструктажу з правил безпеки, вивчення медичних карток дітей задля виявлення особливостей їх фізичного розвитку).

У процесі роботи потрібно постійно:

- вести спостереження за дітьми в різних видах діяльності (ігровій, трудовій, пізнавальній і т.д.);

- скласти характеристики вихованців, колективу;
- розробити плани виховної роботи.

З метою підготовки студентів до проходження цього виду педагогічної практики зі студентами відділу проводяться спеціальні заняття.

4. Державна педагогічна практика

Педагогічна практика здобувачів вищої освіти випускного курсу є завершальним етапом професійної підготовки майбутніх учителів. Порівняно з попередньою практикою вона характеризується вищим рівнем самостійності і відповідальності студентів. Під час цієї практики здобувачі освіти оволодівають системою освітньої діяльності учителя початкових класів і класовода.

Зміст педагогічної практики передбачає такі напрямки:

- ознайомлення з методичними матеріалами передового пед. досвіду роботи вчителів початкових класів ЗЗСО, з методикою роботи класовода; участь у настановній конференції з педагогічної практики;
- ознайомлення з освітньою роботою класу, в якому проходить практика; ознайомлення з класом, до якого прикріплений здобувач освіти для проведення освітньої роботи; знайомство з адміністрацією, вчителями, вихователями закладу;
- психолого-педагогічне вивчення учнів і колективу класу;
- планування своєї освітньої роботи на період практики;
- підбір і виготовлення дидактичних матеріалів;
- виконання функцій класовода.

Виконуючи обов'язки вчителя поч. класів, студент повинен оволодіти такими вміннями і навичками:

- планувати різні типи уроків і складати до них конспекти;
- добирати до кожного уроку фактичний матеріал (приклади, задачі, ілюстрації, диктанти і т.д.)
- підбирати різноманітні методи і прийоми навчально-пізнавальної діяльності;
- користуватись наочністю;
- виготовляти дидактичні матеріали до уроків;
- здійснювати виховання учнів у процесі навчання;
- готувати і проводити вих. години;

- керувати учнівським колективом, бути прикладом для учнів, своєчасно реагувати на негативні вчинки, коригувати стосунки між членами колективу.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати самостійно питання з теми заняття: Роль педагогічної практики здобувачів вищої освіти у системі професійної підготовки майбутніх вчителів.
2. Підготуйте повідомлення: «Творчість у ході педагогічної практики здобувача вищої освіти – шлях до майстерності».
3. Підібрати висловлювання про вчителя та педагогічну майстерність.

Контрольні запитання та завдання

1. Яка роль педагогічної практики здобувачів вищої освіти у системі професійної підготовки майбутніх вчителів.
2. В чому полягає навчальний характер педагогічної практики?
3. Які основні задачі педагогічної практики?
4. Охарактеризуйте зміст роботи здобувача вищої освіти під час безвідривної педагогічної практики.

Лекція 6

Тема. Професійне самовиховання здобувачів вищої освіти у системі підготовки до педагогічної діяльності

Мета: розширити знання здобувачів вищої освіти про роль самовиховання у формуванні особистості педагога, формувати рішення про необхідність самовиховання, розкрити основні етапи та прийоми самовиховання. Розвивати бажання до самоосвіти в майбутніх педагогів; формувати професійну спрямованість, виховувати почуття відповідальності.

Тип лекції: лекція – інформація.

Методи, прийоми: навчальна дискусія, фронтальне опитування, бесіда, розповідь.

Обладнання: таблиці, комп'ютер.

Основні поняття та терміни: самовиховання, самопізнання, самоосвіта, професійне самовдосконалення, прийоми самовиховання.

План

1. Професійне самовиховання майбутніх педагогів.

2. Організація професійного самовиховання та основні завдання.
3. Етапи самовиховання.
4. Прийоми самовиховання.

Рекомендована література

1. Костащук О.І. Вступ до спеціальності «Початкова освіта»: навчально-методичний посібник / О.І. Костащук. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2019. – 90с.
2. Мазоха Д.С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності): навч. пос. / Д.С. Мазоха. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 168с.
3. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: Лекції і практичні заняття. Навч.-метод. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Г.М. Мешко. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Т.: ТИПУ, 2010.(електрон. посібник).

1. Професійне самовиховання майбутніх педагогів

Досвід загального самовиховання є необхідною передумовою професійного самовиховання, яке передбачає свідому роботу з розвитку професійно значущих якостей, формування педагогічних умінь і здібностей.

Самовиховання – систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення позитивних якостей та подолання негативних. Необхідною умовою самовиховання є *самоусвідомлення* – усвідомлення людиною себе як особистості і свого місця в суспільній діяльності людей.

Самоусвідомлення людини – єдність трьох складових:

- 1) пізнавальної (самопізнання) – дослідження, пізнання самого себе;
- 2) емоційно-оцінної (самоствалення) – самооцінювання;
- 3) дієво-вольової, регулятивної (саморегулювання) – уміння керувати станом свого здоров'я, емоціями, почуттями, психічним станом, діями, вчинками, поведінкою.

Отже, самовиховання нерозривно пов'язане зі здатністю людини до самоаналізу і самооцінювання, з умінням контролювати свою поведінку і діяльність, ставити перед собою значущі цілі.

Самовиховання може бути спрямоване на виховання *розуму* (інтелектуальна сфера), *почуттів* (емоційна сфера), *волі* (вольова сфера). Однак провідною в самовиховному процесі є вольова сфера, яка забезпечує саморегулювання внутрішнього світу людини відповідно до дійсності.

Успішність педагогічної діяльності значною мірою залежить від уміння і здатності педагога мобілізувати свої зусилля на систематичну розумову працю, раціонально вибудовувати свою діяльність, переборювати труднощі під час самостійної підготовки до занять, знімати емоційні та психічні перевантаження, керувати своїм емоційним станом.

Професійне самовиховання – свідомо діяльність, спрямована на вдосконалення своєї особистості відповідно до вимог обраної професії.

Професійне самовиховання майбутнього вчителя починається з усвідомлення різниці між уявленням про себе як майбутнього професіонала і своїми реальними можливостями. Мотив – збудник роботи над собою – розуміння невідповідності Я-реального і Я-ідеального. Це можливе у тому разі, якщо в майбутнього вчителя є професійний ідеал і здатність до самопізнання.

Цілеспрямованість, осмисленість, стійкість професійного самовиховання залежать насамперед від: наявності професійного ідеалу; вольових якостей; мотивів вибору студентом педагогічної професії; морально-психологічного клімату в групі; стилів керівництва й спілкування професорсько-викладацького складу; фактора вільного часу; організації та постійного вдосконалення навчальної і самостійної роботи здобувачів вищої освіти; участі в різноманітній позанавчальній роботі.

2. Організація професійного самовиховання та основні завдання

Щоб самовиховання стало професійно усвідомленим та цілеспрямованим, майбутній педагог повинен відчувати, оцінити свою придатність до педагогічної професії.

В організації самовиховання здобувачів вищої освіти важливо враховувати рівень розвитку їх особистості, а саме:

- ступінь сформованості свідомості та самосвідомості;
- вміння постановки цілей самовдосконалення, прогнозування очікуваних результатів;
- здатність до самопізнання, яка базується на розумінні особистих здібностей, потреб, інтересів, життєвому самовизначенню;
- здатність здійснювати самоуправління діяльністю;
- сформованість інтелектуальних, моральних і вольових якостей;
- готовність до співпраці з дорослими, які можуть дати поради, рекомендації з питань самовиховання.

Основні завдання закладу вищої освіти щодо самовиховання майбутніх учителів:

- показати значення, актуальність процесу самовиховання для всебічного розвитку особистості людини;
- допомогти здобувачам вищої освіти в адекватній самооцінці своєї особистості;
- пробудити бажання зайнятися професійним самовихованням;
- допомогти розробити програму самовиховання, шляхи та засоби її реалізації.

Основні причини, які ускладнюють організацію процесу самовиховання першокурсників, це поверхове знання змісту і специфіки педагогічної професії, вимог, які вона ставить до вчителя; відсутність достатніх знань про професійне самовиховання, про методику його здійснення; відсутність допомоги в організації професійного самовиховання з боку викладачів.

Процес самовиховання майбутніх учителів можливий тільки за умови, що до них ставитимуться вимоги, дещо вищі від їх можливостей. Важливою умовою є відношення здобувачів освіти до поставлених вимог. Оскільки процес самовиховання є неперервним, то і його мета, і поняття про ідеал постійно змінюються, а вимоги до здобувача освіти мають постійно зростати.

3. Етапи самовиховання

Структурно процес самовиховання майбутніх педагогів можна умовно поділити *на такі етапи*:

- самоусвідомлення і прийняття рішення зайнятися самовихованням;

- планування і розробка програми самовиховання;
- безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань в роботі над собою;
- самоконтроль і самокорекція цієї діяльності.

Початок роботи майбутнього педагога із самовиховання – етап самопізнання, яке дозволяє виявити свої здібності і можливості, рівень розвитку потрібних якостей особистості.

Самопізнання відбувається у таких напрямках: самопізнання себе в системі соціально-психологічних стосунків; самопізнання рівня компетентності; самоперевірка себе в різних конкретних умовах діяльності; самооцінка, яка виробляється на основі співставлення наявних знань, умінь, якостей особистості з поставленими вимогами. Обов'язковою умовою об'єктивності самопізнання виступає адекватна самооцінка.

На основі самопізнання і самооцінки у майбутнього педагога формується рішення про необхідність самовиховання, створюється модель майбутньої роботи над собою. Рішення про самовиховання конкретизується на другому етапі – етапі планування і розробки програми самовиховання. Планування самовиховання передбачає: визначення мети і основних завдань; розробку програми (плану) особистого розвитку; визначення умов діяльності із самовиховання.

Добре спланована робота над удосконаленням своєї особистості є запорукою результативності самовиховання шляхом систематичної цілеспрямованої діяльності. Для цього етапу характерні систематичні вправи і тренування в собі необхідних професійних якостей, усунення недоліків.

Ефективність самовиховання майбутнього педагога значно підвищується за умови, що він докладе достатньо зусиль і на етапі самоконтролю та самокорекції. Суть діяльності здобувача вищої освіти на цьому етапі в тому, що він контролює роботу над собою, повністю тримає її в полі своєї свідомості (рефлексії) і на цій основі своєчасно виявляє або попереджує можливі відхилення реалізованої програми самовиховання від планової, вносить відповідні корективи до плану подальшої роботи.

4. Прийоми самовиховання

Приєм самовиховання – складова методу, необхідна для його ефективного застосування у конкретній ситуації.

Для реалізації програми самовиховання використовують такі методи: самоспостереження, самоаналіз, самотестування, порівняння себе з іншими людьми та ін.; самостимулювання; самопрограмування; методи і прийоми самовпливу (самонаказ, самоконтроль, самозаохочення, самопокарання, самозаборона, самозауваження, самопереконавання, самопідбадьорення, самонавіювання, аутотренінг, самозвіт, ведення щоденника самовиховання тощо).

Особлива роль серед методів самовпливу належить методам управління своїм психічним станом, тобто методам саморегулювання. До них зараховують самонавіювання, самопідбадьорення, самопереконавання, самозмушування, самонаказ, самосхвалення, самоконтроль, самозаохочення, самопокарання, самокритику тощо.

Самонавіювання (аутосугестія) – це психічний вплив людини на саму себе, вироблення нових установок, психічних станів шляхом постійного повторення словесних формул чи викликання яскравих уявлень.

Різновидом самонавіювання є *аутогенне тренування (аутотренінг)* – цілеспрямоване самонавіювання за допомогою словесних формул. Завдяки йому відбувається м'язова релаксація, концентрація уваги, формується вміння регулювати розумову активність із метою підвищення ефективності значущої для людини діяльності.

Сутність *самопідбадьорення* полягає у зміцненні віри в себе. У процесі самопідбадьорення використовують такі прийоми: самозаспокоєння; навіювання впевненості у досягненні мети; навіювання впевненості в собі; рівняння на улюбленого героя, авторитетних людей (а їм як було?). Воно може мати форму *самокритики*. Тоді застосовують інші прийоми: зауваження на свою адресу (чому розкис?, не будь розмазнею); самокритика у присутності друзів й інших людей тощо.

Самопереконавання – процес доведення собі необхідності формування певних рис чи якостей особистості, обов'язкових для

досягнення власного вдосконалення або мети діяльності. Його застосовують у тих випадках, коли потрібно закріпити свої позиції.

Самозмушування можна розглядати як різновид самопереконавання: людина змушує себе щось зробити з огляду на негативні результати, спричинені відсутністю дій. Це може бути заборона собі чогось бажаного.

Сутність *самонаказу* полягає у велінні самому собі. Це дієвий спосіб формування самовладання й уміння управляти собою навіть у найскладніших ситуаціях. Ефективність самонаказу зростає, якщо він поєднується із самопереконаванням, тобто коли людина постійно знаходить нові докази й аргументи на користь виконання самонаказу.

Самосхвалення – це своєрідне «прогладжування» самого себе, висловлювання задоволення собою від досягнутого успіху, зробленого.

Самозаохочення є нагородженням самого себе за досягнутий успіх. У деяких випадках для того, щоб закріпити позитивний емоційний стан від подолання певних труднощів, можна зробити для себе щось приємне. До самозаохочення вдаються, коли потрібно подолати негативні риси характеру.

Самопокарання доречне і навіть необхідне, коли людина знає, що невдача у певній справі є наслідком її лінощів, недбалості тощо. Тоді можна заборонити собі щось бажане.

Самоконтроль – це свідоме самостійне регулювання особистістю своєї поведінки, її мотивів і спонукань на основі виявлення відхилень від загальноприйнятих вимог у думках, вчинках, діях. Механізм самоконтролю охоплює самоаналіз, самооцінювання, самокритику, самообмеження.

Важливу роль у досягненні мети самовиховання відіграє й установка. Завдяки їй людина обирає з навколишньої дійсності або з власного досвіду необхідні для поведінки об'єкти з метою реалізації запланованих дій, задоволення потреб. Без неї всі зусилля щодо самовиховання будуть марними.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати самостійно питання:

- Роль професійного самовиховання у формуванні особистості педагога.
 - Професійне зростання вчителя.
2. Виконайте груповий (5–7 осіб) творчий проєкт із теми (на вибір):
 - «Якою я увяляю себе через 5 років»
 - «Лист із майбутнього» (у формі презентації у Power Point).
 3. На основі опрацювання тестів і методик для самопізнання, складіть особисту програму самовиховання на перший та другий семестри. Обговоріть її з одногрупниками.

Контрольні запитання та завдання

1. Що на вашу думку спонукає до професійного зростання вчителя.
2. Розкрийте роль професійного самовиховання у формуванні особистості педагога.
3. Розкрийте зміст основних прийомів самовиховання.

Лекція 7

Тема. Самостійна та науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти

Мета: розкрити загальні положення про науково-дослідницьку роботу у ЗВО, ознайомити здобувачів освіти із видами та формами самостійної роботи, розкрити значення самостійної роботи здобувачів вищої освіти у процесі підготовки майбутніх спеціалістів, виховувати працьовитість, відповідальність.

Тип лекції: інформаційна лекція з елементами бесіди.

Методи, прийоми: навчальна дискусія, бесіда, розповідь.

Обладнання: опорні схеми, таблиці, комп'ютер.

Основні поняття та терміни: науково-дослідна робота, конспектування, анотація, цитата, рецензія.

План

1. Науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти.
2. Напрями, завдання та умови науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти.
3. Самостійна і наукова робота здобувачів вищої освіти, її різновиди.
4. Реферат як спосіб оформлення результатів навчально-дослідної роботи.

Рекомендована література

1. Вознюк А.А. Довідник здобувача наукового ступеня / А. А. Вознюк, Р. А. Сербин, В. В. Юсупов; за заг. ред. О. М. Джужи; Київ. нац. ун-т внутр. справ.– К.: ХмЦНТЕІ, 2010. – 205 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/stru>
3. Збірник основних нормативних активів про вищу освіту, наукову діяльність, підготовку та атестацію наукових кадрів (станом на 01.02.2003 р.) – Х.,2003.– 98 с.
4. Науково-дослідна роботи в закладах освіти: Метод. посібник / Укл. Ю.О. Туранов, В.І. Уруський. – Тернопіль: Астон, 2001. – 138 с.
5. Соловей М.І. Організація та методика проведення науково-педагогічних досліджень студентами вищих навчальних закладів: посібник для студ. вищих навч. закл. / М.І. Соловей, Є.С Спідин, К.К. Потапенко. – К.: Ленвіт, 2004.– 144 с.

1. Науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти.

Науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти (НДРС) ЗВО – це один із напрямків їх самостійної роботи, вагомий чинник підготовки висококваліфікованих педагогів.

НДРС педагогічних ЗВО реалізується в навчальному процесі і в позанавчальний час. Це забезпечує безперервну участь здобувачів вищої освіти у науковій діяльності упродовж навчання.

Інтелектуальна творчість спрямована на здобуття і використання нових знань визначається як наукова діяльність. Вона існує в різних видах – від збору інформації, здійснення експериментальних досліджень до застосування одержаних результатів на практиці. Суб'єктом наукової діяльності є: здобувачі вищої освіти, науковці, науково-педагогічні працівники, а також наукові установи, організації, заклади вищої освіти, громадські організації.

Наукові дослідження здобувачі вищої освіти мають можливість здійснювати в гуртках наукового товариства, починаючи з першого року навчання у закладі вищої освіти. Керує дослідженнями науковий керівник – викладач з науковим ступенем доктора філософії, або доктора наук.

2. Напрями, завдання та умови науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти.

Науково-дослідна діяльність здобувачів вищої освіти здійснюється у двох взаємопов'язаних *напрямах*:

1) навчання елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;

2) наукові дослідження студентів під керівництвом викладачів.

Зміст і структура науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти визначаються наступністю її засобів і форм відповідно до логіки й послідовності освітнього процесу, що зумовлює поступове збільшення обсягу і зростання складності набутих знань, умінь і навичок.

Провідними *завданнями* науково-дослідної роботи у ЗВО визнано:

- формування у здобувачів освіти наукового світогляду, оволодіння методологією та методами наукового дослідження;
- допомога здобувачам вищої освіти у оволодінні спеціальністю, розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей у процесі розв'язання практичних завдань;
- прищеплення здобувачам вищої освіти навичок самостійної науково-дослідної роботи;
- розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у практичній роботі;
- розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутніх фахівців.

Науково-дослідна робота у ЗВО має таку організаційну структуру:

- проректор з наукової роботи;
- рада науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти;
- рада науково-творчих товариств факультетів;
- науково-творчі товариства здобувачів вищої освіти.

Наукове керівництво науково-творчими товариствами здобувачів вищої освіти здійснює науковий керівник, який обирається вченою радою ЗВО.

Голова і члени ради призначаються наказами по університету, факультету.

Науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти здійснюється за такими основними напрямками:

1. Науково-дослідна робота, що є складовою навчального процесу і обов'язковою для всіх здобувачів вищої освіти (написання рефератів, виконання практичних та контрольних робіт, підготовка і захист курсових робіт, виконання завдань дослідницького характеру під час виробничої практики тощо).

2. Науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти поза навчальним процесом:

- участь у наукових гуртках, виконання наукових робіт у межах творчої співпраці кафедр факультетів.
- просвітницька робота: лекторська діяльність, підготовка довідкових матеріалів, написання науково-популярних статей.

Виконуючи науково-дослідну роботу, здобувачі вищої освіти опановують основи методики наукових досліджень, набувають навичок самостійної роботи над літературними джерелами, планування та організації наукового експерименту, опрацювання експериментальних даних.

Елементи наукових досліджень у формі наукового пошуку здобувачі вищої освіти застосовують під час написання курсових робіт із загальнотеоретичних і фахових дисциплін.

В процесі роботи над курсовою здобувачі вищої освіти: опрацьовують фахову літературу; вчаться формулювати й науково викладати досліджуваний матеріал; узагальнюють передовий практичний досвід з обраної теми; розробляють пропозиції щодо розв'язання проблеми курсового дослідження; застосовують загальні та спеціальні методи дослідження; опановують комп'ютерні та інформаційні технології.

Вміння і навички наукового пошуку узагальнюються у кваліфікаційній роботі, адже саме нею засвідчується здатність і підготовленість здобувача вищої освіти до теоретичного осмислення актуальності обраної теми, її науково-прикладного значення, до

виконання самостійного наукового дослідження і застосування отриманих результатів у практичній діяльності.

Під час навчальної та виробничої практики кожний здобувач вищої освіти крім загальних завдань, передбачених програмою, виконує також завдання дослідного характеру.

Порядок виконання завдань відображується в щоденнику та в окремому розділі звіту про проходження практики, і може використовуватись під час підготовки доповідей на конференціях, інформаційних семінарах, написання курсових та кваліфікаційних робіт.

В осередку педагогічного ЗВО здобувачі вищої освіти мають можливість приймати участь у кількох провідних *формах* наукової роботи:

1. Публікація наукових статей у провідній фахових виданнях.
2. Розробка методичних рекомендацій.
3. Підготовка наукових звітів.
4. Виступи з доповідями під час наукових заходів (конференцій, семінарів, круглих столів).
5. Конструювання оригінальних дидактичних засобів навчання.
6. Укладання освітніх програм для шкільних гуртків, дитячих і молодіжних об'єднань.
7. Створення методичних розробок з навчальної, або виховної роботи.
8. Виконання курсової, кваліфікаційної роботи.

Здобувачі вищої освіти, які досягли певних успіхів у науково-дослідній діяльності, можуть працювати за індивідуальним графіком у межах встановленого терміну навчання.

3. Самостійна і наукова робота здобувачів вищої освіти, її різновиди

Самостійна робота здобувачів вищої освіти (СРС) – це самостійна діяльність здобувача вищої освіти, яку науково-педагогічний працівник планує разом з ним, але виконує її здобувач вищої освіти за завданнями та під методичним керівництвом і контролем науково-педагогічного працівника без його прямої участі.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти – невід’ємна частина навчальної роботи з вивчення дисциплін і курсів, встановлених затвердженим навчальним планом. Вона є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи здобувачів вищої освіти, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше ніж 1/3 та не більше ніж 2/3 від загального обсягу навчального часу, відведеного для вивчення конкретної дисципліни. При цьому самостійна робота перестає бути допоміжним, другорядним видом навчальної роботи, на самостійне вивчення здобувачеві вищої освіти можуть виноситися цілі теми і розділи дисципліни, що не розглядаються на аудиторних заняттях.

До основних **форм самостійної роботи** здобувачів вищої освіти відносять роботу:

- над підручниками, навчальними посібниками, першоджерелам;
- на лекціях, семінарах і у позалекційний час (конспектування, рефератування, складання тез);
- над конспектами лекцій перед ними і після них;
- над документами;
- в лабораторіях, на практичних заняття розв’язування задач, виконання вправ;
- самостійні спостереження, написання творів і переказів;
- підготовка доповідей, наукових повідомлень;
- переклад спеціальної літератури;
- виконання різного роду індивідуальних завдань, курсових і кваліфікаційних робіт.

Самостійну роботу здобувачів вищої освіти можна класифікувати за різними **критеріями**:

1. З урахуванням на місце і час проведення, характер керівництва і спосіб здійснення контролю за її якістю з боку викладача можна виокремити:

- а) самостійну роботу на аудиторних заняттях;
- б) позааудиторну самостійну роботу (3–4 години на день, у т.ч. й у вихідні);

в) самостійну роботу під контролем викладача – індивідуальні заняття з викладачем, особливості яких уже було висвітлено вище.

2. За рівнем обов'язковості виокремлюють:

а) *обов'язкову*, окреслену навчальними планами і робочими програмами (виконання домашніх завдань, підготовка до лекцій, практичних робіт та різновиди завдань, які виконуються під час практики; підготовка і захист дипломних та курсових робіт);

б) *бажану* (участь у наукових гуртках, конференціях, підготовка наукових тез, статей, доповідей тощо);

в) *добровільну* (участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, виготовлення наочності, підготовка технічних засобів навчання).

3. З огляду на рівень прояву творчості здобувачів вищої освіти виокремлюють:

а) *репродуктивну самостійну роботу*, що здійснюється за певним зразком (розв'язування типових задач, заповнення схем, таблиць, виконання тренувальних завдань);

б) *реконструктивну самостійну роботу*, яка передбачає слухання і доповнення лекцій викладача, складання планів, конспектів, тез та ін.

в) *евристичну самостійну роботу* спрямовану на вирішення проблемних завдань, отримання нової інформації, її структурування і використання в нових ситуаціях (складання опорних конспектів, схем-конспектів, анотацій, розв'язання творчих завдань).

г) *дослідницьку самостійну роботу*, яка орієнтована на проведення наукових досліджень (експериментування, проектування приладів, макетів, теоретичні дослідження та ін.).

4. Реферат як спосіб оформлення результатів навчально-дослідної роботи

Одним із видів оформлення результатів індивідуальної самостійної навчально-дослідної роботи здобувачів вищої освіти першого курсу є написання рефератів.

Реферат (лат. – доповідую) – короткий виклад письмово чи у формі публічного виступу змісту прочитаної книжки, наукової роботи, повідомлення про наслідки вивчення наукової проблеми; доповідь на певну тему, що розкриває її питання на основі огляду

літературних чи інших джерел. Як правило, реферат має науково-інформаційне призначення.

Робота над рефератом передбачає вироблення у здобувача вищої освіти вміння аналізувати, порівнювати та узагальнювати різні факти, погляди, вміння формулювати висновки; поглиблення знань з певного предмета, розширення кругозору; розвиток основних умінь з наукової роботи обирати проблему дослідження, визначати його об'єкт, предмет, мету і завдання; знаходити необхідну літературу, опрацьовувати її, робити на неї посилання, оформляти список використаних першоджерел; розвиток наукового писемного мовлення.

Тему реферату здобувач вищої освіти вибирає у відповідності до рекомендацій викладача або ж самостійно, відповідно власного рівня підготовленості та здібностей, а також маючи на увазі перспективу подальшого використання реферату для написання курсових та підсумкових кваліфікаційних робіт. Вибір теми реферату здобувач вищої освіти повинен узгоджувати з викладачем.

До написання реферату ставляться певні **вимоги**, зокрема:

- передовсім він виконується на запропоновану кафедру або викладачем тему;
- його виконують державною мовою або тою іноземною, яка вивчається на факультеті іноземних мов;
- реферат має відповідати визначеній планом структурі, з виділенням абзаців, нумерацією сторінок, правильним оформленням посилань, цитат, висновків, списку використаних джерел;
- обсяг реферату визначається потребою розкриття проблеми (не більше 20 рукописних сторінок);
- реферат повинен бути охайно і грамотно оформлений у мовному та стилістичному плані;
- текст реферату розміщують на одній стороні аркуша білого паперу, першою сторінкою є титульний аркуш, за необхідності до реферату включають ілюстрації, таблиці.

Орієнтовна **структура розширеного реферату** має такий вигляд:

1. титульна сторінка;
2. план;

3. вступ;
4. основна частина, яка складається з розділів, пунктів та підпунктів;
5. висновки;
6. список використаних джерел;
7. додатки (за необхідністю).

У *вступі* обґрунтовуються актуальність теми, її особливості, значущість з огляду на потреби суспільства та розвиток конкретної галузі науки або практичної діяльності.

В *основній частині* здійснюється огляд основних теоретичних та експериментальних досліджень з теми, зазначається хто з учених вивчав дану проблему, які ідеї висловлював. Визначаються сутність проблеми, основні чинники, що зумовлюють розвиток явища або процесу, що вивчається, наводиться перелік основних змістовних аспектів проблеми, які розглядалися вченими. Визначаються недостатньо досліджені питання, з'ясовуються причини їх слабого висвітлення.

Потім здійснюється поглиблений аналіз сучасного стану процесу або явища, тлумачення основних поглядів і позицій щодо проблеми, висвітлюються власні судження та думки відносно перспектив розвитку проблеми.

У *висновках* надаються узагальнені ідеї, думки, оцінки, пропозиції автора.

До *списку використаних джерел* включають публікації, звертаючи особливу увагу на публікації останніх 5-10 років, Інтернет-ресурси і роботи останнього року.

У *додатках* за необхідності наводяться формули, таблиці, схеми, якщо вони суттєво полегшують розуміння роботи.

Процес підготовки реферату має містити в собі наступні етапи:

1. Вибір теми.
2. Вивчення спеціальної літератури за темою реферату.
3. Складання плану.
4. Добір і вивчення додаткових джерел та інформації з обраної теми.
5. Добір практичного та статистичного матеріалу.
6. Опрацювання зібраного матеріалу.

7. Безпосереднє написання тексту реферату.
8. Формулювання висновків.
9. Оформлення реферату і списку джерел інформації.
10. Самокритична оцінка змісту і виправлення помилок.
11. Підготовка тез або доповіді до захисту реферату.
12. Захист реферату (під час семінарського заняття, на студентській конференції та ін.).

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати самостійно та законспектувати питання:
Самостійна робота з книгою як основа дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти. Самостійна робота – шлях до самоосвіти.
2. Опрацюйте матеріал (газету, вирізку, брошуру, статтю і т.д.) Вивчіть його і складіть план (складний і простий) або конспект (короткий, тезовий, вільний, цитатний), анотацію і рецензію.
3. Знайдіть в Інтернет-мережі інформацію про педагогічні конференції здобувачів вищої освіти на поточний навчальний рік. Які проблеми розглядаються? Кого запрошують до участі? Які вимоги до публікацій висуваються?
4. Підготуйте реферат на тему (за вибором) «Творчий характер діяльності вчителя», «Тенденції розвитку вищої освіти України на сучасному етапі».

Контрольні запитання та завдання

1. Розкрийте місце науково-дослідницької роботи в системі професійної підготовки здобувача вищої освіти.
2. Поясніть, чому, на вашу думку самостійна робота здобувача освіти є одним із напрямків науково-дослідної роботи?
3. Чим визначається зміст і характер науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти?
4. В яких напрямках здійснюється науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти?

Лекція 8

Тема. Основи науково-педагогічних досліджень

Мета: розширити знання здобувачів вищої освіти про сутність, функції, завдання науково-педагогічних досліджень, сформувати

вміння використовувати теоретичні та практичні методи наукового дослідження в процесі розв'язання педагогічних проблем, сприяти формуванню у здобувачів вищої освіти наукового світогляду, виховувати професійні риси, творче мислення.

Тип лекції: інформаційна лекція з елементами бесіди.

Методи, прийоми: навчальна дискусія, фронтальне опитування, бесіда, розповідь.

Обладнання: таблиці, комп'ютер.

Основні поняття та терміни: науково-педагогічне дослідження, методологія, об'єкт, предмет, мета, завдання, принципи наукового дослідження, науковий метод, методика дослідження, спостереження, порівняння, узагальнення, вимірювання, опитування, анкетування, інтерв'ю, тест, експеримент, абстрагування, аналіз і синтез, індукція, дедукція, моделювання, формалізація, ідеалізація, психолого-педагогічне тестування, педагогічний експеримент.

План

1. Сутність науково-педагогічних досліджень.
2. Методологія наукового дослідження.
3. Загальна схема науково-педагогічного процесу.
4. Система методів і методика педагогічного дослідження.

Рекомендована література

1. Андрієвський Б.М. Основи наукових досліджень / Б.М. Андрієвський. – Херсон: ХДУ; 2003 – 42с.
2. Лузан П.Г. Основи науково-педагогічних досліджень / П.Г. Лузан, І.В. Сопівник, С.В. Виговська – Київ: Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2010. – 148 с.
3. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності [Текст] / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко: Підручник для студентів вищих навч. закладів. – Х.: ХДАК, 1998. – 288 с.
4. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – 4-те вид, випр. і доп. – К.: Знання, 2004. – 307 с.

1. Сутність науково-педагогічних досліджень

Науково-педагогічне дослідження – це процес формування нових педагогічних знань, один із видів пізнавальної діяльності, спрямований на розкриття об'єктивних закономірностей навчання, виховання та розвитку.

Метою наукового дослідження є всебічне і ґрунтовне вивчення явищ, процесів, їх характеристик на підставі розроблених у науці принципів і методів пізнання, а також отримання корисних результатів, упровадження їх у виробництво для підвищення його ефективності.

Результати наукових досліджень тим кращі, чим вищий науковий рівень висновків, узагальнень, чим вища їх достовірність та ефективність.

Розрізняють дві форми наукових досліджень: фундаментальні й прикладні:

- фундаментальні (теоретичні);
- прикладні.

Фундаментальні (теоретичні) наукові дослідження означають: основні, головні. І наукова теоретична та експериментальна діяльність спрямована на пізнання законів, що управляють поведінкою і взаємодією базисних структур природи, суспільства, людини.

Прикладні наукові дослідження – наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на використання результатів фундаментальних досліджень для різних практичних завдань, на основі яких розробляється нове обладнання, способи організації виробництва, технологічні процеси та ін.

2. Методологія наукового дослідження

Складність, багатогранність і міждисциплінарний статус будь-якої наукової проблеми зумовлюють потребу її вивчення на різних рівнях методології науки.

Методологія – система принципів і способів організації наукової діяльності на теоретичному і практичному рівнях. Саме методологія визначає мету, зміст, засоби дослідження, які

забезпечують максимально точну, систематизовану інформацію про процеси та явища.

Методологія науки виконує наступні **функції**:

- визначає способи здобуття наукових знань;
- передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета;
- забезпечує об'єктивність отримання інформації про предмет, що вивчається;
- забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію наукових термінів і понять;
- створює систему наукової інформації, яка ґрунтується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання.

Під *методологію* наукового дослідження слід розуміти наукове положення, на якому воно ґрунтується.

Методологічну основу будь-якого наукового дослідження становлять структурні компоненти: об'єкт, предмет, мета, завдання, принципи та концептуальні положення дослідницької роботи.

Об'єкт наукового дослідження – це процес або явище, що становить дослідницький інтерес.

Предмет дослідження – певні властивості чи частина об'єкту досліджувані з певною метою.

Мета дослідження – ціль, яку поставив перед собою дослідник. Формулюючи мету, дослідник передбачає результат, який він має отримати.

Принципи наукового дослідження – керівні положення, що відображають загальні закономірності і вимоги процесу розв'язання наукової проблеми.

Концептуальне положення – провідна ідея, що становить теоретичну основу наукового дослідження.

Провідними умовами організації й проведення науково-педагогічного дослідження є чітке визначення проблеми дослідження, об'єкта і предмета дослідження, формулювання його мети, завдань, вибір і застосування методів, аналіз одержаних результатів, формулювання висновків та науково-практичних рекомендацій.

Проблема наукового дослідження формулюється на підставі потреб сучасної освітньої практики. Відтак розв'язання проблеми і є метою дослідження. На основі теоретичного аналізу і вивчення реального стану проблеми на практиці дослідник визначає конкретні завдання. Визначення проблеми дослідження обумовлює вибір об'єкта і предмета дослідження.

Об'єктами педагогічного дослідження є елементи педагогічної системи. На відміну від предмета, об'єкти дослідження існують незалежно від дослідника.

За звичай об'єктами педагогічних досліджень виступають:

- діяльність вчителів та учнів;
- педагогічні стосунки між об'єктами і суб'єктами навчання (виховання);
- організація та управління пізнавальною діяльністю школярів;
- організація та управління освітнім процесом;
- управління освітніми закладами тощо.

Предметом педагогічного дослідження є частина об'єкта, яка безпосередньо підлягає дослідженню. Проблема дослідження завжди пов'язана з удосконаленням предмета дослідження, поліпшенням його стану в педагогічній практиці, поглибленням теоретичних уявлень про нього. Предмет конкретизується у меті та завданнях дослідження, які виступають безпосередніми характеристиками наукової діяльності.

Предметом педагогічних досліджень *можуть бути*:

- зміст, форми й методи організації навчання та виховання;
- характеристики діяльності вчителя та учня;
- шляхи вдосконалення освітнього процесу;
- характер педагогічних вимог до організації навчання та виховання;
- педагогічні умови, особливості, тенденції розвитку освітніх процесів;
- педагогічні відносини між учасниками освітнього процесу.

Мета дослідження – ціль, яку треба досягнути у процесі пошукової роботи.

Метою науково-дослідної роботи з педагогіки *може бути*:

- розробка педагогічних чи науково-методичних (організаційно-педагогічних, соціально-педагогічних і т.п.) основ формування (виховання, розвитку) в учнів (учителів)... ;
- виявлення, обґрунтування й експериментальна перевірка педагогічних(дидактичних, методичних, методологічних) умов (передумов) формування (виховання, розвитку)... ;
- розробка методики (методичної системи) формування... ;
- визначення та розробка педагогічних (дидактичних) засобів (системи засобів)... ;
- розробка умов для усунення недоліків навчально-виховного процесу;
- вивчення динаміки розвитку, розкриття можливостей удосконалення педагогічних процесів та ін.

Завдання дослідження впливають з аналізу рівня розробленості (вивчення) об'єкта під кутом зору поставленої мети і є тим мінімумом запитань, відповіді на які необхідні для досягнення мети.

У своїй сукупності завдання повинні дати уявлення, що слід зробити для розв'язання поставленої проблеми. Таким чином, завдання дослідження виступають як часткові, порівняно самостійні цілі стосовно до загальної мети.

Для практичної перевірки застосовують констатуючі, формуючі та контрольні методи. Насамперед дослідник вивчає первинний стан педагогічного явища, вдаючись до констатуючих методів: спостереження, бесіди, вивчення матеріалів роботи закладів, соціометрії, експерименту. Використання формуючих методів вносить зміни у педагогічний процес, які дослідник вважає необхідними для досягнення мети (спостереження, експеримент, бесіди, опитування педагогів і батьків, вивчення робіт дітей, тестування). За допомогою контрольних методів виявляють успішність застосування формуючих методів.

Теоретичний аналіз результатів, формулювання висновків і педагогічних рекомендацій, упровадження їх у практику. Цей етап завершує дослідження. Про успішність дослідження свідчить

використання його результатів у педагогічній теорії та освітній практиці.

3. Загальна схема науково-педагогічного процесу

Логіка дослідження – послідовність і взаємозв'язок складових елементів дослідницької роботи.

Педагогічне дослідження передбачає реалізацію наступних завдань:

1. Вибір проблеми наукової роботи:

- а. ознайомлення з літературою;
- б. ознайомлення з нормативними документами;
- в. вивчення педагогічної документації;
- г. аналіз педагогічного досвіду.

2. Детальне ознайомлення з проблемою засобами літературних джерел:

- а. складання бібліографії (картотеки літературних джерел);
- б. виконання виписок з літературних джерел, конспектування тощо.

3. Уточнення теми і розробка попереднього варіанту плану наукової роботи:

- а. обґрунтування вибору теми;
- б. обґрунтування актуальності та новизни дослідження;
- в. відбір методів дослідження;
- г. формулювання мети та завдань дослідження;
- д. визначення методів обробки результатів;
- е. складання переліку досліджуваних питань;
- ж. розробка календарного плану дослідження.

4. Збір матеріалу:

- а. спостереження;
- б. аналіз досвіду;
- в. експеримент.

5. Зведення результатів дослідження:

- а. групування результатів;
- б. обробка матеріалів;
- в. складання таблиць, діаграм.

6. **Додатковий збір матеріалу.**
7. **Аналіз результатів дослідження:**
 - а. теоретична обробка результатів;
 - б. інтерпретація результатів.
8. **Складання розширеного плану наукової роботи:**
 - а. підготовка головних тез (вихідних позицій);
 - б. поділ роботи на розділи, параграфи;
 - в. складання списку використаних літературних джерел;
 - г. формулювання назв розділів, параграфів.
9. **Літературне оформлення роботи:**
 - а. підготовка тексту розділів;
 - б. корекція мови та стилю;
 - в. остаточне формулювання назв розділів, параграфів;
 - г. оформлення списку використаних літературних джерел.
10. **Впровадження результатів дослідження в практику:**
 - а. розробка методичних рекомендацій, інструкцій;
 - б. підготовка статей, лекцій, доповідей.
11. **Оцінка ефективності дослідження:**
 - а. визначення актуальності та новизни;
 - б. наукова доказовість роботи;
 - в. обґрунтування можливостей впровадження результатів у практику.

4. Система методів і методика педагогічного дослідження

Основою розробки кожного наукового дослідження є сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів і певна їх послідовність.

Метод – означає спосіб досягнення мети, певним чином впорядкована діяльність.

Науковий метод – це цілеспрямований підхід, шлях, за допомогою якого досягається поставлена мета. Це комплекс різних пізнавальних підходів і практичних операцій, спрямованих на набуття наукових знань.

У кожному науковому дослідженні можна виділити два рівні:

- 1) теоретичний – досягнення синтезу знань (у формі наукової теорії);

2) емпіричний, на якому відбувається процес накопичення фактів.

Згідно з цими рівнями загальні методи пізнання можна умовно поділити на:

- методи теоретичних досліджень;
- методи емпіричних досліджень.

В педагогічних дослідженнях для обробки даних, отриманих в ході експерименту використовують математичні та статистичні методи.

Теоретичні методи використовуються з метою вивчення проблеми, що міститься в існуючій літературі (філософській, історико-педагогічній, сучасній педагогічній). Вони необхідні для формування гіпотез і для оцінки зібраних фактів.

До теоретичних методів відносять: аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, абстрагування та ідеалізацію, узагальнення, аналогію та моделювання, метод сходження від абстрактного до конкретного, монографічний метод.

Аналіз – метод дослідження, який включає в себе вивчення предмета за допомогою уявного або практичного розчленування його на складові елементи (частини об'єкта, його ознаки, властивості, відношення). Кожна із виділених частин аналізується окремо у межах єдиного цілого.

Синтез – метод вивчення об'єкта у його цілісності, у єдиному і взаємному зв'язку його частин.

Індукція – логічний прийом дослідження, що пов'язаний з узагальненням результатів спостереження та експерименту і рухом думки від одиничного до загального.

Дедукція – перехід у процесі пізнання від загального до одиничного,

Абстрагування – це процес мисленнєвого виокремлення будь-якої властивості або ознаки предмету від інших його ознак, властивостей, зв'язків.

Ідеалізація – це мисленнєва процедура, яка пов'язана з утворенням абстрактних (ідеалізованих) об'єктів, що реально є принципово нездійсненними («ідеальний вихованець», «ідеальний

педагог», «ідеальна школа» тощо), але є такими, для яких існують прообрази у реальному світі.

Узагальнення – це процес становлення загальних властивостей і ознак предметів. Воно тісно пов'язано з абстрагуванням.

Метод конкретизації за своєю логічною природою протилежний абстрагуванню. Він полягає в мисленевій реконструкції, відтворенню предмета на основі виокремлених раніше абстракцій. Конкретизація спрямована на відтворення розвитку предмету як цілісної системи.

Аналогія – метод наукового пізнання, за якого встановлюється схожість у певних сторонах, якостях і відносинах між нетотожними об'єктами.

Моделювання – це метод дослідження, що передбачає створення штучних або природних систем (моделей), які імітують суттєві властивості оригіналу і дозволяють отримати про нього нові знання.

Серед методів теоретичного дослідження виділяють *метод сходження від абстрактного до конкретного*. Сходження від абстрактного до конкретного являє собою загальну форму руху наукового пізнання, закон відображення дійсності в мисленні.

Монографічний метод розглядає як основний об'єкт дослідження цілісну, відносно самостійну педагогічну систему. Він дає змогу зосередитися на вивченні окремих проблем, аналізі конкретних фактів.

До найважливіших **емпіричних методів** педагогічного дослідження відносять спостереження, бесіду, інтерв'ювання, анкетування, тестування, вивчення шкільної документації і продуктів освітньої діяльності учнів, узагальнення незалежних характеристик, вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду, соціометрія, експеримент тощо.

Спостереження – це метод наукового пізнання, що передбачає цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності. Спостереження вимагає певної підготовки: визначення завдань (що спостерігати і з якою метою); бази спостереження (кого спостерігати); вибір засобів спостереження (як спостерігати і пояснювати соціальне значення зовнішніх проявів);

вибір ситуацій спостереження (де спостерігати); вибір способів реєстрації (як вести записи).

Методом *самоспостереження* називають спостереження й опис людиною перебігу власних психічних процесів і переживань. Доцільний для старшого шкільного віку, він перетворює об'єкт спостереження на суб'єкт.

Опитувальні методи: бесіда, інтерв'ювання, анкетування, тестування.

Бесіда – динамічний, гнучкий метод вивчення педагогічних явищ і процесів. Її дані, зазвичай, носять об'єктивний характер. Бесіди можуть бути індивідуальними, груповими, колективними. Бесіда передбачає попередню серйозну підготовку дослідника. Для успішного застосування бесіди необхідно визначити її мету, програму, об'єкт, предмет, питання, місце і час проведення. Її успіх залежить від уміння дослідника викликати зацікавленість в предметі розмови та викликати співрозмовника на відвертість. Доцільно розпочинати бесіду з тем, які цікаві для співрозмовника, а потім переходити до тих, що мають дослідницький інтерес.

До запитань бесіди висуваються наступні вимоги: запитання формулюються заздалегідь; мають чітке формулювання, є зрозумілими, тактовними, враховують індивідуальні особливості співрозмовника.

Інтерв'ювання – це різновид бесіди. На відміну від бесіди, яку проводять у природній, невимушеній обстановці, під час інтерв'ю дослідник ставить наперед визначені запитання у певній послідовності й записує відповіді співрозмовника. Цей метод найдоцільніший, якщо дослідник упевнений в об'єктивності відповідей опитуваних, адже інтерв'ю не передбачає уточнювальних запитань.

Анкетування – це письмовий метод масового збирання фактичного матеріалу, який дає змогу підвищити об'єктивність інформації про об'єкт, оскільки передбачає отримання інформації від якнайбільшої кількості опитаних. В процесі проведення анкетування слід дотримуватися таких вимог: запитання повинні бути дібрані так, щоб відповіді на них найточніше характеризували досліджуване

явище і давали про нього надійну інформацію; використовувати прямі й непрямі запитання; у формулюванні запитань слід уникати підказок; використовувати відкриті й закриті анкети; попередньо перевіряти ступінь розуміння запитань на невеликій кількості тих, кого опитуємо і вносити корективи до змісту анкети. В окремих випадках анкети можуть бути анонімними.

Тестування – це дослідницький метод, який дозволяє виявити рівень знань, умінь і навичок, здібностей та інших якостей особистості, а також їх відповідність певним нормам шляхом аналізу способів виконання тим, хто виконує тест, ряду спеціальних завдань. Тести зазвичай містять запитання і завдання, що вимагають короткої, іноді альтернативної відповіді («так» чи «ні», «більше» або «менше» тощо), вибору однієї з наведених відповідей або відповідей за бальною системою.

Вивчення шкільної документації і продуктів освітньої діяльності учнів – це метод, що дозволяє опосередковано вивчити рівень сформованості знань, умінь та навичок, інтересів, здібностей на основі аналізу продуктів освітньої діяльності учнів, а також скласти уявлення про стан освітньої роботи в закладі загалом і на окремих його ділянках зокрема.

Метод узагальнення незалежних характеристик – узагальнення відомостей про об'єкт, що вивчається, отриманих за допомогою інших методів, зіставлення цих відомостей, їх осмислення. Співпадіння оцінок і рекомендацій дає підставу вважати, що вони близькі до істинних. Неспівпадіння або доповнення дає можливість виявити сховані якості або такі, що проявляються в певних умовах. Це допомагає знайти індивідуальний підхід до розвитку особистості дитини.

Метод вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду дає змогу без додаткового експерименту побачити та описати знахідки в роботі вчителя і в освітньому процесі закладу. Цей метод є найбільш прийнятним під час виконання курсової роботи. Реалізація цього методу здійснюється за такими критеріями: актуальність і перспективність; висока результативність, стабільність показників, оптимальність; наукова обґрунтованість, відповідність принципам,

законам педагогічної діяльності; наявність елементів новизни і оригінальності.

Метод *соціометрії (соціометричний метод)* – дозволяє виявити міжособистісні відносини в групі або колективі за допомогою попереднього опитування його членів.

Експеримент – метод наукового пізнання, що передбачає цілеспрямований процес отримання об'єктивних наукових даних щодо сутності, динаміки, особливостей існування та розвитку досліджуваних явищ і процесів. Експеримент, як і спостереження належить до групи універсальних методів – таких, що використовуються у межах різних наук.

За умовами проведення розрізняють два види експерименту: 1 – лабораторний, що відбувається у штучно організованих, власне лабораторних умовах, та 2 – природний, що відбувається у природних для досліджуваного предмета чи явища умовах.

За цілями та напрямками дослідницького впливу розрізняють: 1 – констатувальний експеримент, що полягає у констатації рівня існування досліджуваного явища, та 2 – формувальний експеримент, що полягає у дослідженні формуально-розвивального впливу на сутність та особливості існування досліджуваного явища чи предмета.

Важливим етапом в процесі дослідження, що здійснюється є перевірка отриманих даних і висновків. Це завдання вирішується за допомогою контрольного експерименту, в ході якого узагальнюються отримані результати і робляться відповідні висновки.

Математичні та статистичні методи обробки інформації використовуються для обробки експериментальних даних. За їх допомогою в педагогічних дослідженнях оцінюється достовірність результатів експерименту, створюються умови для теоретичних узагальнень та прогнозу явищ. Найбільш поширеними є *реєстрація, ранжування, шкалування, експертна оцінка, кореляційний аналіз, факторний аналіз, контент-аналіз.*

Реєстрування – це метод виявлення наявності певної якості у кожного члена групи і загального підрахунки тих, у кого вона є або відсутня.

Ранжування – це розташування отриманих даних в певній послідовності, зазвичай в порядку зростання або зменшення величин, визначення місця в цьому ряду об'єктів.

Експертна оцінка – це отримання найбільш повної і об'єктивної оцінки відносин особистості на основі врахування думок про неї з боку експертів – людей, які добре знають особистість за спільною діяльністю. Оцінка виражається в кількісному вимірі (балах). Предмет вимірювання при експертній оцінці виступають не безпосередні якості особистості, а кількісно виражені думки експертів про них. Це дозволяє, узагальнивши незалежні характеристики предмета вивчення, встановити середнє арифметичне.

Шкалування – це метод моделювання реальних процесів, який дозволяє ввести цифрові показники в оцінку педагогічних явищ. Учасникам експерименту задають запитання, відповідаючи на які вони повинні вказати ступінь або форму оцінки, обрану із числа даних оцінок, пронумерованих в певному порядку. Співвідношення отриманих результатів з нормою передбачає визначення відхилень від неї з припустимими інтервалами. Найбільш розповсюдженою в педагогіці є шкала оцінки знань і умінь учнів в балах.

Кореляційний аналіз пов'язаний з обрахунком коефіцієнтів кореляції між змінними і включає оцінку тісних зв'язків, які існують між змінними величинами, що досліджуються в даному експерименті.

Факторний аналіз дає можливість встановити багатомірні зв'язки змінних величин за кількома ознаками. На основі парних кореляцій, отриманих у результаті кореляційного аналізу, отримують набір нових, збільшених ознак, факторів. У результаті послідовної процедури отримують фактори другого, третього та інших рівнів.

Під *контент-аналізом* розуміють формалізований метод аналізу змісту документів за допомогою математичних засобів. За допомогою цього методу вивчаються психологічні характеристики учнів, стан середньої і вищої освіти, якість і ефективність навчання тощо.

Для проведення математичних розрахунків використовуються відповідні формули, довідкові таблиці. Кількісні показники, отримані в процесі використання цих методів, подаються у вигляді графіків, діаграм, циклограм, таблиць.

Таким чином, дослідник повинен обрати серед розмаїття методів сучасної науки саме такі відповідні дослідницькі прийоми, або їх сукупність, що найбільш повно та ефективно дозволять вирішити поставлене завдання.

Завдання для самостійної роботи

Видача завдання студентам для самостійної роботи

1. Опрацювати самостійно та законспектувати питання: Принципи організації досліджень. Типи досліджень.
2. В осередку групи здобувачів вищої освіти за допомогою методу опитування дослідити одне з запропонованих нижче питань:
 - Які джерела інформації обирають здобувачі вищої освіти при підготовці до семінарських (практичних) занять?
 - Чи достатньо ознайомлені майбутні педагоги з реєстром фахових видань?
3. Написати есе «Я – педагог-дослідник».
4. Складіть перелік наукових установ України, які розробляють проблеми відповідно до вашого напрямку підготовки.

Контрольні запитання та завдання

1. Розкрийте характерні риси ефективності наукових досліджень.
2. Охарактеризуйте критерії ефективності наукових досліджень.
3. Які ви знаєте методи вивчення педагогічного процесу в природних умовах.
4. Які можливості є у педагога початкових класів для поєднання освітньої роботи з науково-дослідною діяльністю?

Лекція 9

Тема. Види педагогічних досліджень

Мета: розкрити загальні етапи, види та форми виконання науково-дослідної роботи, розкрити етапи, структуру і технічне оформлення виконання курсових та кваліфікаційних робіт у процесі підготовки майбутніх спеціалістів, охарактеризувати критерії оцінки науково-педагогічних досліджень, розкрити особливості та вимоги до написання наукових статей і тез доповідей, розвивати уміння проводити науково-дослідну роботу; виховувати любов до книг.

Тип лекції: інформаційна лекція з елементами бесіди.

Методи, прийоми: навчальна дискусія, бесіда, розповідь.

Обладнання: опорні схеми, таблиці, комп'ютер.

Основні поняття та терміни: курсова робота, кваліфікаційна робота.

План

1. Етапи виконання науково-дослідної роботи.
2. Етапи, структура і технічне оформлення курсових та кваліфікаційних робіт.
3. Критерії оцінки науково-педагогічних досліджень.
4. Особливості та вимоги до написання тез доповіді наукових конференцій та статей.
5. Особливості складання анотації.

Рекомендована література

1. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: Допущено МОНУ як підручник для студ. ВНЗ / М.Т.Білуха. – АБУ, 2002. – 480 с.
2. Вознюк А.А. Довідник здобувача наукового ступеня / А. А. Вознюк, Р. А. Сербин, В. В. Юсупов; за заг. ред. О. М. Джужи; Київ. нац. ун-т внутр. справ.– К.: ХмЦНТЕІ, 2010. – 205 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/stru>
4. Методичні вказівки до написання курсових та дипломних робіт магістрів: для студентів спеціальностей «Дошкільна» та «Початкова освіта» денної та заочної форм навчання / Укладач М.В. Швардак. – Мукачєво: МДУ, 2016. – 38 с.
5. Науково-дослідна роботи в закладах освіти: метод. посібник / Укл. Ю.О. Туранов, В.І. Урусський. – Тернопіль: Астон, 2001. – 138 с.
6. Соловей М.І. Організація та методика проведення науково-педагогічних досліджень студентами вищих навчальних закладів: Посібник для студ. вищих навч. закл. / М.І. Соловей, Є.С. Спіцин, К.К. Потапенко. – К.: Ленвіт, 2004.– 144 с.

1. Етапи виконання науково-дослідної роботи.

Програма дослідження – це науковий фундамент, який регламентує всі етапи підготовки, організації та проведення наукового дослідження.

Програма наукового дослідження виконує такі функції:

- *теоретико-методологічну*, яка дозволяє визначити наукову проблему та підготувати базу для її вирішення;
- *методичну*, що дозволяє накреслити способи збору даних;
- *організаційну*, що дозволяє спланувати діяльність дослідника на всіх етапах роботи.

Програма наукового дослідження **складається** з: теоретичної частини; процедурно-методичної частини.

Теоретична частина програми включає в себе вирішення таких питань: постановку дослідницької проблеми; визначення предмета та об'єкта дослідження; визначення мети дослідження; визначення та інтерпретація основних понять дослідження; формулювання гіпотез та завдань дослідження.

Призначенням **процедурно-методичної частини** є: визначення методів збору, аналізу і обробки інформації; підбору інструментарію для збору даних; визначення методики та техніки соціально-педагогічного дослідження.

Наукове дослідження передбачає реалізацію **таких етапів**:

1. Визначення проблеми і вибір теми дослідження.
2. Формулювання провідних ідей і гіпотези.
3. Розробка загального плану пошукової роботи.
4. Опрацювання літературних джерел з досліджуваної проблеми.
5. Вибір методів науково-дослідної роботи.
6. Вивчення досвіду та стану справ з питань, що вивчаються, на практиці.
7. Розробка теоретичних положень, методики експерименту, програми дослідження.
8. Дослідна робота. Нагромадження емпіричних даних.
9. Аналіз та узагальнення одержаних результатів, формулювання висновків.
11. Літературне оформлення роботи.

2. Етапи, структура і технічне оформлення виконання курсових та кваліфікаційних робіт

Навчальними планами спеціальностей передбачено виконання студентами курсових та кваліфікаційних робіт.

Курсові роботи є складовими опрацювання окремих навчальних дисциплін і сприяють узагальненню та поглибленню знань. У процесі підготовки курсових робіт здобувачі вищої освіти оволодівають уміннями добору літератури з обраної теми, опрацювання її, логічного структурування цього виду наукового дослідження.

Етапи виконання курсової роботи

1. Вибір теми дослідження та обґрунтування її актуальності.
2. Постановка мети та визначення його завдань.
3. Визначення об'єкта та предмета дослідження.
4. Формулювання на цій основі гіпотези дослідження.
5. Добір літератури з обраної теми, її глибоке вивчення та систематизація матеріалу. Вивчення педагогічного досвіду. Визначення вихідних теоретичних положень.
6. Добір і розробка методики експериментального дослідження та обробка експериментальних даних.
7. Проведення дослідно-експериментальної роботи та аналіз її результатів.
8. Кількісний та якісний аналіз результатів дослідження в цілому, формулювання висновків та практичних рекомендацій.
9. Оформлення курсової роботи згідно з вимогами.

Структура курсової роботи

- *Титульна сторінка КР.*
- *Зміст*, у якому вказується структура роботи: вступ, назви розділів і підрозділів, сторінки їхнього початку, висновки, список використаних джерел, додатки.
- *Вступ* (2-3 сторінки), де обґрунтовується актуальність теми, формулюються мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження, визначаються методи, вказується структура дослідження.
- *Основна частина* КР складається з розділів (щонайменше - двох), підрозділів, пунктів і підпунктів, в яких розкривається досліджувана проблема.
- *Висновки* (2-3 сторінки), де містяться короткі узагальнення і пропозиції, що повинні бути чітко сформульовані, мати закінчену форму. Вони повинні впливати із суті роботи та завдань, які визначалися студентом у вступі КР.

- *Список використаних джерел.* У бібліографії вказуються всі публікації, використані при підготовці роботи. Праці, на які у тексті роботи немає посилань, у Списку не вказуються. Кількість позицій у Списку – від 20.
 - Додатки (за необхідності) містять схеми, рисунки, таблиці, конспекти уроків тощо.
- Обсяг роботи становить 30-40 сторінок основного тексту.

Захист курсової роботи

Для захисту курсової роботи здобувачам освіти надається 5-7 хвилин для викладення основних положень роботи. На захист можуть бути винесені:

- актуальність проблеми дослідження;
- сутність досліджуваної проблеми, ступінь її розробленості;
- мета та завдання, об'єкт та предмет роботи;
- розкриття методів дослідження;
- найважливіші положення та висновки.

Здобувач вищої освіти має бути готовим до дискусії, володіти категоріальним апаратом, знати основний зміст робіт, що наводяться в списку використаних джерел.

Правила оформлення курсової роботи.

1. Загальні вимоги.

Курсова робота може бути рукописною або друкованою. Для написання курсової роботи слід використовувати стандартний білий папір формату А4.

Курсова робота повинна бути прошита та мати тверду (або пластикову) обкладинку. Обсяг курсової роботи – 30-40 стандартних (А4 - 210 x 297) аркушів, надрукованих кеглем через 1,5 інтервалу. Аркуш повинен мати поля – зліва – 30 мм, справа – 10 мм, зверху – 20 мм, знизу – 20 мм. Малюнки і таблиці наводяться у поточному порядку в тексті.

Вступ повинен займати до 5 сторінок, кожний з розділів – до 12-15, висновки – 2-3 сторінки. Додатки та список використаних джерел у ці підрахунки не включаються.

2. Оформлення заголовків.

Заголовки структурних частин курсової роботи «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «ДОДАТКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ» друкують великими літерами симетрично до набору.

Заголовки відділяються зверху і знизу трьома абзацними відступами. На сторінці суцільного тексту – 28-29 друкованих рядків, а в рядку – до 60 знаків із проміжками між словами включно.

Заголовки підрозділів пишуться, крім першої великої, маленькими літерами з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою.

Назви розділів та підрозділів, що вказуються у змісті, повинні відповідати їх назвам у тексті роботи. Кожну структурну частину курсової роботи слід починати з нової сторінки.

3. Нумерація сторінок і структурних частин.

Оформлення курсової роботи передбачає нумерацію сторінок. Всі сторінки нумеруються. Загальна нумерація починається з титульного аркуша, але порядковий номер на ньому не ставиться; на всіх наступних він розташовується у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці. Нумерація сторінок, розділів, підрозділів, малюнків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака «№». Нумерація сторінок має бути наскрізною, тобто усі сторінки роботи, враховуючи ілюстрації та додатки, нумеруються від титульної до останньої сторінки без пропусків та повторів, а також доповнень.

4. Оформлення таблиць, ілюстрацій, цитат.

Таблиці, рисунки (ілюстрації) подаються безпосередньо після абзацу, де вони згадані вперше або на наступній сторінці: *Рисунок 2.3* або *Таблиця 1.2* (курсивом), що означає третій рисунок другого розділу або друга таблиця першого розділу. Позначка *Таблиця 1.2* ставиться у правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці, який розміщується над таблицею. Позначка *Рисунок 1.2*, та назву рисунка розміщують під ілюстрацією. Заголовки граф в таблиці слід починати з великої літери, підзаголовки – із малих, якщо вони є продовженням заголовків, та з великих, якщо вони є окремими реченнями. При переносі частини таблиці на інший аркуш слово

«Таблиця», номер її і назву вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова *Продовження таблиці 1.2*.

Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору наводяться цитати. Цитата має точно відтворювати цитований текст мовою оригіналу. Текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій його подано в джерелі.

Приклад:

Цитата в тексті: «Мета виховання підростаючого покоління – формування всебічно розвиненої особистості, сім'я, як і школа, здійснює моральне, розумове, трудове, естетичне і фізичне виховання» [75, с. 365].

Відповідний опис у переліку посилань:

75. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник (Альма-Матер) / М.М.Фіцула. – К.: Академвидав, 2002. – 528 с.

Оформлення посилання в тексті: [75, с. 365] – означає, що цитата запозичена із 365 сторінки 75 джерела в бібліографії. Посилання на декілька видань оформлюється так: [5; 7; 10; 75] (вказуються порядкові номери у списку джерел). В окремих випадках, коли номер сторінки вказати неможливо, скажімо в Інтернет-публікації, то посилання оформляється так: [12], де 12 – номер джерела у списку.

При посиланні на ілюстрацію вказують *Рисунок 1.2*, на таблицю – у *Таблиці 1.3*.

Довільні скорочення слів застосовувати неприпустимо. Щоб правильно користуватись скороченнями, слід звертатись до словників прийнятих позначень, які можна знайти у довідкових виданнях.

Загальні вимоги до цитування:

а) текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинно бути повним без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручень авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, в середині, наприкінці). Якщо перед текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

г) при непряму цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

г) якщо необхідно виявити ставлення автора роботи до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;

д) якщо автор роботи, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора роботи, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (підкреслено мною. – *М.М.*), (курсив наш. – *М.М.*).

5. Оформлення списку використаних джерел.

У тексті роботи після висновків подають «Список використаних джерел» (не менше 20 позицій). Цей список повинен містити повний бібліографічний опис будь-яких документів, наукових праць та довідкової літератури, використаних автором у будь-якій формі (незалежно від того, чи посилається він на ці видання у тексті роботи). Список доцільно поділити на кілька розділів, у яких згрупувати різні види літератури (джерела, наукова література, довідкові видання). У кожній частині списку використаних джерел подаються повні бібліографічні назви публікацій із зазначенням загальної кількості сторінок, а у статтях – перша і остання сторінки. Назви розміщуються за алфавітом – спочатку кириличні видання, потім видання латинкою.

6. Подання формул.

Формули в курсовій роботі (якщо їх декілька) нумерують в межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Нумери формул зазначають з правого боку аркуша в круглих дужках, наприклад: (2.1) - перша формула другого розділу. При посиланні у тексті на формулу необхідно вказати її повний номер в дужках, наприклад, «у формулі (2.1)». Після формули пишуть слово «де» і розшифровують позначення словами в такій послідовності, в якій вони подані у формулі. Після слова «де» двокрапка не ставиться.

7. Оформлення додатків.

У додатках вміщують матеріал, який:

- є необхідним для повноти курсової роботи, але включення його до основної частини наукової роботи може змінити впорядковане і логічне уявлення про дослідження;
- через великий обсяг, специфіку викладання або форму подання не може бути внесений до основної частини (оригінали фотографій, формули, розрахунки, опис програм, сценарії виховних заходів, план-конспект уроку та ін.).

Кожен додаток повинен починатися з нового аркуша і мати заголовок, виконаний великими літерами: «Додаток А», «Додаток В».

Організація захисту курсової роботи

Виконану та оформлену згідно з вимогами курсову роботу здобувач вищої освіти подає у встановлений термін на перевірку науковому керівнику .

Науковий керівник перевіряє курсову роботу та вирішує питання про допуск здобувача освіти до захисту. Далі, відповідно встановленому графіку призначається дата захисту.

Захист курсової роботи проводиться на засіданні комісії, яка складається з трьох осіб кафедри педагогіки і педагогічної майстерності.

Захист складається з таких етапів:

- доповідь здобувача вищої освіти з викладом змісту курсової роботи (5-10 хвилин). Доповідь повинна відобразити актуальність теми, глибину вивчення спеціальної літератури, об'єкт, предмет, мету,

- завдання та гіпотезу дослідження, методи дослідження і вірогідність результатів, отримані висновки;
- відповіді здобувача вищої освіти на запитання наукового керівника та членів комісії;
 - виступ наукового керівника з рецензією на курсову роботу;
 - оцінювання.

Оцінка курсової роботи враховує не лише якість самої роботи, володіння матеріалом і переконливість студента при захисті, але й її оформлення та своєчасність виконання. У разі невідповідності курсової роботи вимогам, вона повертається студенту на доопрацювання.

Загальні вимоги та правила оформлення кваліфікаційних робіт ОС «Бакалавр», «Магістр»

Кваліфікаційні роботи є видом науково-дослідної роботи, який потребує від здобувача вищої освіти вміння сформулювати тему, обрати методику дослідження, організувати і провести його, здійснити якісний і кількісний аналіз отриманих результатів, аргументувати свої висновки, оформити результати дослідження.

Кваліфікаційні роботи показують ступінь опанування здобувачами вищої освіти теоретичними й практичними навичками, вміння вивчати сучасні педагогічні проблеми, допомагають виявити їхні наукові інтереси, схильності й творчі здібності. Значну роль відіграє проведення педагогічного експерименту.

Зміст і структура кваліфікаційної роботи

Кваліфікаційна робота випускника певного освітнього ступеня, метою, головним змістом якої є розв'язання актуальної науково-педагогічної проблеми. Вона пов'язана з аналізом (синтезом), теоретичною розробкою актуальних питань, дослідженням процесів, об'єктів, систем у певній галузі педагогіки.

Для освітнього ступеня «Магістр» кваліфікаційна робота має бути закінченим дослідженням певного аспекту науково-педагогічної проблеми.

Кваліфікаційна робота повинна у стислій та чіткій формі розкривати творчий задум роботи, містити аналіз сучасного стану проблеми, методів вирішення завдань роботи, обґрунтування їх

оптимальності, опис проведених експериментів, аналіз їх результатів і висновки з них; містити необхідні графіки, діаграми, таблиці, схеми та ін. У ній мають бути відсутні загальновідомі положення, зайві описи.

Кваліфікаційна робота готується у вигляді спеціально підготовленої наукової праці на правах рукопису у твердому переплетенні.

Етапи роботи над кваліфікаційною роботою

1. Обрання теми роботи, призначення керівника.
2. Видача керівником здобувачу освіти завдання на кваліфікаційну роботу.
3. Збір матеріалів, складання бібліографії, аналіз і узагальнення зібраного матеріалу та розробка плану роботи.
4. Визначення мети, завдань, об'єкта та предмета роботи.
5. Підготовка вступу роботи.
6. Підготовка теоретичної частини роботи.
7. Підготовка практичної частини роботи.
8. Контроль за дотриманням затвердженого графіку.
9. Робота над висновками роботи, оформлення джерельної бази, додатків.
10. Загальна редакція роботи. Завершальний етап роботи.
11. Подання на відгук керівнику закінченої роботи.
12. Подання готової кваліфікаційної роботи на кафедру та попередній захист.
13. Спрямування допущеної до захисту роботи на рецензію.
14. Підготовка до захисту: написання тексту виступу, відбір та оформлення ілюстративного (графічного) матеріалу, що виноситься на захист (за потреби).
15. Атестація.

Вимоги до структурних елементів

- *Титульна сторінка* оформлюється за встановленою формою.
- *Завдання на кваліфікаційну роботу* затверджуються завідувачем випускової кафедри і видається дипломанту. Оформлюється на стандартному бланку і розміщується після титульної сторінки.
- *Календарний план* над темою кожен здобувач освіти розробляє на основі затвердженого завдання та у відповідності до графіку

- виконання роботи.
- *Зміст* повинен містити назви структурних елементів, заголовки із зазначенням нумерації та номери їх початкових сторінок.
 - *Вступ (3-6 сторінок)*. У вступі визначається актуальність теми, мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, практичне значення одержаних результатів, база педагогічного дослідження, апробація результатів, публікації студента, структура та обсяг роботи.
 - *Основна частина кваліфікаційної роботи бакалавра* складається з розділів (2-3-х), підрозділів, пунктів, підпунктів. Перший розділ присвячується, як правило, теоретичному обґрунтуванню проблеми, другий (третій) – практичному. Подається програма дослідницької роботи; здійснюється опис констатувального, пошукового, формувального та контрольного експериментів; статистична обробка даних; а також дипломантом подаються практичні висновки і рекомендації.
 - *Висновки (3-6 сторінок)*. У висновках викладаються здобуті у роботі найбільш важливі наукові та практичні результати, які сприяли розв'язанню наукової проблеми, системи завдань. Необхідно наголосити на кількісних показниках одержаних результатів та обґрунтуванні достовірності результатів.
 - *Список використаних джерел*. У бібліографії вказуються всі публікації, використані при підготовці роботи. Праці, на які у тексті роботи немає посилань, у Списку не вказуються. Кількість позицій у Списку – від 50.
 - *Додатки* (за необхідності) містять схеми, рисунки, таблиці, конспекти уроків тощо. Кожен додаток починається з нової сторінки. Він повинен мати свій заголовок. Якщо в роботі більше одного додатка, вони нумеруються послідовно великими літерами українського алфавіту.
 - *Резюме* (подається у зброшуровану роботу в файлі) повинно стисло основний зміст роботи. Воно має бути інформаційним і містити відомості, які дозволяють прийняти рішення про доцільність читання всієї роботи. Обсяг – до однієї сторінки.

Обсяг роботи становить 80-100 сторінок основного тексту.

Оптимальний обсяг кваліфікаційної роботи бакалавра – 60-80 друкованих сторінок, магістра – 80-100 друкованих сторінок. Цей орієнтовний обсяг стосується основного тексту роботи і не поширюється на список використаних джерел і додатки.

Захист кваліфікаційної роботи

Порядок допуску дипломних робіт до захисту

До захисту в ЕК допускаються кваліфікаційні роботи, теми яких затверджені наказом ректора університету, а структура, зміст, якість викладення матеріалу та оформлення відповідають вимогам методичних вказівок випускової кафедри, що підтверджено підписами керівника та рецензента роботи, наявністю висновку і рецензії.

Допуск до захисту у ЕК здійснюється завідувачем випускової кафедри, який приймає позитивне рішення на підставі викладеного вище або підсумків попереднього захисту роботи на кафедрі. Допуск підтверджується візою завідувача у висновках кафедри. Списки здобувачів вищої освіти, допущених до захисту, затверджуються деканом факультету.

Робота, в якій виявлені принципові недоліки у прийнятих рішеннях, обґрунтуваннях та висновках, суттєві відхилення від вимог державних стандартів, до захисту в ЕК не допускаються. Рішення про це приймається на засіданні випускової кафедри, витяг з протоколу якого разом зі службовою запискою завідувача кафедри подаються декану факультету для підготовки матеріалів до наказу ректора про відрухування студента.

Порядок захисту кваліфікаційних робіт

Захист робіт проводиться на відкритому засіданні ЕК за участю не менше 2/3 від її складу.

На одному засіданні ЕК із захисту кваліфікаційної роботи освітнього ступеня «Магістр» можна планувати не більше 12 захистів.

Загальна тривалість захисту не повинна перевищувати 6 годин на день.

Захист, як правило, проводиться у такій послідовності:

- оголошення секретарем ЕК прізвища, імені та по батькові магістра, теми його ДР;
- доповідь здобувача освіти (до 10 хвилин) у довільній формі про

сутність роботи, отримані результати та ступінь виконання завдання на кваліфікаційну роботу. При цьому можуть використовуватися різні форми візуалізації доповіді: графічний матеріал, слайди, мультимедійні проектори, аудіо-, відеоапаратура тощо;

- відповіді на запитання членів комісії (до 15 хвилин);
- оголошення секретарем ЕК відгуку керівника роботи;
- оголошення секретарем ЕК рецензії на роботу;
- відповіді здобувача освіти на зауваження керівника роботи та рецензента (до 1 хвилини);
- оголошення голови ЕК про закінчення захисту.

Вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи

Науково-дослідна робота (НДР) виконується державною мовою, на комп'ютері і друкується на одній стороні вертикально орієнтованих аркушів паперу білого кольору формату А4 (210x297 мм). Для друку використовується шрифт Times New Roman; колір шрифту – чорний; розмір шрифту – 14 пт. На одній сторінці розміщується до 40 рядків тексту, що відповідає використанню міжрядкового інтервалу 1,5.

При друкуванні встановлюються поля: зліва – 30 мм, справа – 10 мм, зверху і знизу – по 20 мм.

Заголовки структурних частин «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ» та ін. друкують великими літерами по центру сторінки. Відстань між заголовками та текстом повинна дорівнювати 1 інтервалу. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку після номера розділу чи підрозділу не ставлять. Якщо заголовок складається з двох речень, їх розділяють крапкою.

Кожну структурну частину роботи треба починати із нової сторінки (вступ, розділи, висновки, список використаних джерел, додатки). Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Наприклад, 2.4 (четвертий підрозділ другого розділу і т.п.). Використання для нумерації римських цифр, а також § – знаку параграфу – не допускається.

Нумерація сторінок роботи – наскрізна, у правому верхньому куті сторінки, арабськими цифрами без крапки. Першою сторінкою є титульний аркуш, але він не нумерується. Додатки вшиваються у роботу, здійснюється наскрізна нумерація їх сторінок.

Виклад матеріалу дослідження

Виклад матеріалу дослідження здійснюється відповідно до плану послідовно у розділах, підрозділах, пунктах, підпунктах основної частини роботи. Результати дослідження повинні відповідати вимогам літературної мови, стиль викладу – науковий. Необхідно стисло, логічно й аргументовано викладати зміст і результати наукових досліджень, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології.

Розгляд досліджуваної проблеми доцільно розпочинати з короткого огляду літератури за темою роботи.

НДР повинна містити принципово новий матеріал, або узагальнення раніше відомих положень з інших наукових позицій або у іншому аспекті. Потрібно використовувати загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, правомірність використання яких всебічно обґрунтовується у кожному конкретному випадку їх використання. Необхідно наводити вагомий і переконливий докази на користь обраної концепції, всебічно аналізувати і обґрунтовано критикувати протилежні їй точки зору.

Наукову інформацію в роботі потрібно викладати у найповнішому вигляді, обов'язково розкриваючи хід та результати дослідження з детальним описом методики дослідження. Повнота наукової інформації повинна відбиватися у деталізованому фактичному матеріалі з обґрунтуваннями, гіпотезами, теоретичними узагальненнями.

Посилання на джерела

З метою можливості відтворення матеріалу використаних джерел роботи, для забезпечення вимог наукової етики, у тексті вміщують посилання. Посилання робляться після закінчення цитування джерела або після узагальненого викладу даних, запозичених з конкретного джерела (джерел).

Посилання на джерела оформляють у квадратних дужках відповідно до списку використаних джерел. Наприклад: «Учений розробив методику прогнозування потреби у висококваліфікованих фахівцях [12, с.35]» означає посилання на матеріал, вміщений на тридцять п'ятій сторінці друкованого джерела, яке розміщене у списку під дванадцятим номером. Або: «За останні три роки число учнів у малокомплектних школах збільшилося у два рази [37, с.56-60]» свідчить, що статистичні дані про чисельність учнів розміщені на сторінках з 56-ї по 60-у у джерелі, що подане у списку під номером 37.

Враховуючи особливості викладеного у роботі матеріалу, допускаються посилання лише на порядковий номер джерела. Наприклад: «Інституційне оформлення державної служби розпочалося із набуттям чинності Закону України «Про державну службу» [7]». У цьому випадку цифра 7 означає порядковий номер, під яким названий правовий акт вміщено у списку використаних джерел. Або: «Сьогодні оголошення про вакантні посади державних службовців розміщуються на офіційних веб-сайтах органів державної виконавчої влади [24-27; 32]». Розуміється, що у списку використаних джерел під порядковими номерами 24, 25, 26, 27 та 32 вміщено опис відповідних Інтернет-ресурсів.

Наявність посилань є обов'язковою вимогою щодо оформлення НДР.

Ілюстрації. Таблиці. Формули. Ілюстрації і таблиці розміщують на окремих сторінках та включають до загальної нумерації сторінок магістерської роботи. Ілюстрації слід розміщувати безпосередньо після тексту, де вони вгадуються вперше. На всі ілюстрації мають бути посилання. Якщо ілюстрація створена не автором магістерської роботи, необхідно зробити посилання на джерело інформації. Рисунки, графіки, схеми, картосхеми, діаграми повинні бути виконані грамотно, відповідно до вимог вищої школи.

Ілюстрації можуть мати назву, яку розміщують під ілюстрацією. За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані. Ілюстрація позначається словом «Рисунок», наприклад, «Рис. 3.1. Динаміка рівнів сформованості професійної адаптації молодих

учителів». Нумерація ілюстрацій виконується відповідно до першого рисунка.

Цифровий матеріал зазвичай оформлюють у вигляді таблиць. Горизонтальні і вертикальні лінії, що розмежують рядки-таблиці, а також лінії, що обмежують таблицю, можна не проводити, якщо їх відсутність не утруднює користування таблицею.

Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. На всі таблиці повинні бути посилання в тексті магістерської роботи. Нумерація таблиць здійснюється так як і нумерації розділів та підрозділів. Назву таблиці друкують малими літерами (крім першої великої) і вміщують над таблицею.

Якщо рядки або графи таблиці виходять за межі формату сторінки, таблицю поділяють на частини, розміщуючи одну частину під одною або поруч, або переносючи частину таблиці на наступну сторінку, повторюючи у кожній частині таблиці її головку і боковик. При поділі на частини допускається її головку або боковий замінити відповідно номерами граф чи рядків, нумеруючи їх арабськими цифрами у першій частині таблиці. Слово «Таблиця» пишуть один раз зправа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть: «Продовження таблиці_» із зазначенням номера таблиці.

Заголовки граф таблиці починають з великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони складають одне речення з заголовком. Підзаголовки, що мають самостійне значення, пишуть з великої літери. В кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять.

Формули та рівняння розташовують безпосередньо після тексту, в якому вони згадуються, посередині рядка. Вище і нижче кожної формули повинно бути залишено не менше одного вільного рядка.

Формули і рівняння слід нумерувати порядковою нумерацією в межах розділу. Номер формули або рівняння складається з номера розділу і порядкового номера формули або рівняння, відокремлених крапкою, наприклад, формула (1.3) – третя формула першого розділу. Номер формули або рівняння слід зазначити у круглих дужках на рівні формули у крайньому правому положенні на рядку.

Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів, що входять до формули чи рівняння, слід подавати безпосередньо під формулою у тій послідовності, в якій вони наведені у формулі. Пояснення значення кожного символу слід давати з нового рядка. Перший рядок починають з абзацу словом «де» без двокрапки. Переносити формули чи рівняння на наступний рядок допускається тільки на знаках виконуваних операцій, повторюючи знак на початку наступного рядка. Формули, що ідуть одна за одною й не розділені текстом, відокремлюють комою. Посилання в тексті роботи на джерела слід зазначити порядковим номером за переліком посилань, виділеним квадратними дужками, наприклад «у роботах [1-8]...».

Допускається наводити посилання на джерела у виносках. При цьому оформлення посилання повинно відповідати бібліографічному опису за переліком посилань із зазначенням номера.

3. Критерії оцінки науково-педагогічних досліджень

Критерії оцінювання курсової роботи

Критерії якості курсової роботи

- актуальність проблеми в сучасних умовах, складність її розробки;
- повнота використання джерел, вітчизняної та іноземної педагогічної літератури з розглянутих питань;
- повнота і якість зібраних фактичних даних за об'єктом дослідження;
- творчий характер аналізу й узагальнення фактичних даних на основі сучасних методів і наукових досягнень;
- наукове і практичне значення пропозицій, висновків і рекомендацій, ступінь їхньої обґрунтованості;
- навички лаконічного, чіткого і грамотного викладу матеріалу, оформлення роботи відповідно до методичних указівок;
- уміння вести полеміку з теоретичних і практичних питань курсової роботи, глибина і правильність відповідей на зауваження і питання.

Відповідність вказаним критеріям оцінюється наступним чином:

Оцінка «відмінно» (90-100 балів) виставляється в тому разі, якщо зміст відповідає темі дослідження, робота містить продуману і

правильно оформлену програму дослідження та ґрунтовний, критичний аналіз наукової літератури з відповідної проблеми; логічну структурованість матеріалу, зв'язок теоретичного матеріалу з практичним; рівень самостійності студента під час виконання курсової роботи.

Оцінка «добре» (74-89 балів) ставиться за наявності недостатньо точних висновків, поодиноких випадків порушення логіки викладу, перевантаженості цитатами, недоліків в оформленні.

Оцінка «задовільно» (60-73 балів) ставиться за поверхневий аналіз теми, суттєве порушення вимог до оформлення роботи тощо.

Оцінка «незадовільно» (менше 60 балів) ставиться, якщо курсова робота не задовольняє загальноприйнятих вимог.

*Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи ОС «Бакалавр»,
«Магістр».*

Змістовні аспекти роботи:

- актуальність обраної теми дослідження;
- спрямованість роботи на розробку реальних практичних рекомендацій;
- відповідність логічної побудови роботи поставленим цілям і завданням;
- глибина проведення дослідження;
- наявність альтернативних підходів до вирішення визначених проблем, рівень їх обґрунтування;
- інноваційний характер та оригінальність запропонованих рішень;
- ступінь самостійності проведення дослідження;
- рівень викладення роботи та її загальне оформлення.

Якість захисту роботи:

- уміння стисло, послідовно й чітко викласти сутність і результати дослідження;
- здатність чітко та логічно відповідати на поставлені в процесі захисту питання та аргументовано викладати власну точку зору;
- здатність аргументовано захищати свої пропозиції, думки, погляди;
- загальний рівень підготовки здобувача освіти, володіння культурою презентації;

- розуміння змісту роботи та проблеми, яка розглядається;
- відповідність доповіді слайдам презентації;
- наявність статей, тез доповідей за результатами виконаного дослідження;
- відповіді на зауваження керівника дипломної роботи та рецензента;
- логічне оформлення презентації, що відповідає змісту дипломної роботи; зображення у презентації чіткі, розбірливі, не накладаються на текст; текст легко читається, фон поєднується з графічними елементами; текст, таблиці, рисунки та формули у презентації вбудовані та розміщені коректно;
- володіння навичками ефективною та успішною презентації.

Рішення ЕК про оцінку результатів захисту робіт, а також про видачу випускникам дипломів (звичайних або з відзнакою) про закінчення університету, здобуття певної кваліфікації приймається на закритому засіданні комісії відкритим голосуванням більшістю голосів членів комісії, які брали участь у її засіданні. При однаковій кількості голосів голова комісії має вирішальний голос. Оцінки виставляє кожен член комісії, а голова підсумовує їх результати по кожному студенту. Повторний захист роботи з метою підвищення оцінки не дозволяється.

Результати захисту дипломних робіт оцінюються за 100-бальною шкалою і переводяться у національну оцінку («відмінно», «добре», «задовільно» і «незадовільно») та оцінку ЄКТС.

Оцінка за дипломну роботу виставляється в залікову книжку студента та заноситься в екзаменаційну відомість екзаменаційної комісії і засвідчується підписами всіх членів екзаменаційної комісії.

Відповідність вказаним критеріям оцінюється наступним чином:

«Відмінно» виставляється за роботу, яка носить дослідницький характер, оформлена за вимогами, матеріал викладено логічно і послідовно з відповідними висновками за результатами теоретичного та практичного дослідження. Робота має позитивні відгуки наукового керівника та рецензента. При її захисті здобувач освіти показує глибокі знання з питань теми, оперує даними дослідження, вносить

пропозиції за темою дослідження, під час доповіді вміло використовує презентацію, впевнено і докладно відповідає на поставлені запитання.

«Добре» виставляється за кваліфікаційну роботу, яка носить дослідницький характер, оформлена за вимогами, матеріал викладено логічно і послідовно з відповідними висновками за результатами теоретичного та практичного дослідження. Робота має позитивні відгуки наукового керівника та рецензента. В рецензії рецензента є незначні зауваження. При захисті роботи здобувач освіти показує знання з питань теми, оперує даними дослідження, під час доповіді використовує презентацію, відповідає на поставлені запитання. У структурі, мові і стилі роботи є лише незначні погрішності.

«Задовільно» виставляється за роботу, яка носить дослідницький характер, оформлена за вимогами, але має поверховий аналіз, матеріал викладено непослідовно та необґрунтовано. Робота має зауваження рецензента щодо змісту та методики. До захисту підготовлена презентація доповіді, але наочна інформація не завжди коментується. Основні тези роботи розкриті, але недостатньо обґрунтовані, нечітко сформульовано висновки, пропозиції і рекомендації. При захисті здобувач освіти виявляє невпевненість, показує слабкі знання питань теми, не завжди дає вичерпні аргументовані відповіді на запитання.

«Незадовільно» виставляється за роботу, яка не носить дослідницького характеру, не має аналізу і не відповідає вимогам, які пред'являються до дипломних робіт. У роботі немає висновків або вони носять декларативний характер. У відгуках наукового керівника і рецензента є критичні зауваження. До захисту не підготовлена презентація доповіді. При захисті роботи здобувач освіти припускає грубі помилки.

4. Особливості та вимоги до написання тез наукових конференцій та статей

До наукових публікацій відносяться: монографія, стаття, автореферат, препринт, тези доповіді, наукова доповідь, збірник наукових праць.

Публікації відображають основний зміст, новизну наукового дослідження і фіксують завершення певного етапу дослідження або роботи в цілому.

Публікації забезпечують первинною науковою інформацією, сповіщають наукове співтовариство про появу нового наукового знання і передають індивідуальний результат у загальне надбання.

Наукові публікації виходять у формі друкованих або електронних видань.

Монографія – науково-книжкове видання певного дослідження однієї проблеми або теми, що належить одному чи кільком авторам.

Стаття – це результати дослідження конкретного питання, що мають певне наукове й практичне значення, розміщене в науковому журналі чи збірнику.

Автореферат дисертації – це наукове видання у вигляді брошури авторського реферату проведеного дослідження, яке подається на здобуття наукового ступеня.

Препринт – наукове видання з матеріалами попереднього характеру, що публікуються до виходу у світ видання, в якому вони мають бути розміщені.

Тези доповідей, матеріали наукової конференції – це неперіодичні збірники доповідей, рекомендацій та рішень.

При видавничому оформленні наукових видань враховуються вимоги до вихідних відомостей, вихідних і випускних даних.

Вихідні відомості – це відомості про авторів, назва видання, підзаголовні й надзаголовні дані, нумерація, вихідні дані, індекси УДК або ББК, міжнародний стандартний номер книги тощо.

Вихідні дані включають: місце випуску видання, назву видавництва і рік випуску.

До випускних даних належать:

- дати подання й підписання до друку;
- формат паперу і кількість друкованих аркушів;
- вид і номер паперу;
- гарнітура шрифту основного тексту;
- спосіб друку;
- обсяг видання в умовних друкарських та обліково-видавничих

аркушах тощо.

Одним з основних видів публікацій є наукова стаття. Вона містить виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження, висвітлює конкретне окреме питання з теми дисертації, фіксує науковий пріоритет автора, робить матеріал надбанням фахівців.

Наукова стаття направляється до редакції в завершеному вигляді відповідно до вимог, які публікуються в окремих номерах журналів або збірниках у вигляді пам'ятки авторам.

Оптимальний обсяг наукової статті – 0,5 авторського аркушу (до 12 сторінок друкованого на комп'ютері тексту через 1,5 інтервали, шрифт 14).

Рукопис статті, крім основного тексту, має містити повну назву роботи, прізвище та ініціали автора (авторів), анотацію, список використаної літератури.

Основними структурними елементами статті є: вступ, аналіз останніх досліджень, формулювання мети, виклад змісту дослідження, висновки, бібліографічний список та анотації.

Вступ – постановка наукової проблеми, її актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями науки та (або) соціально-економічної сфери, значення для розвитку певної галузі науки або практичної діяльності (5–10 рядків).

Вступ має включати:

- визначення наукової гіпотези;
- докладне пояснення причин, за якими було розпочато дослідження;
- розкриття рівня актуальності даної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій розкриває існуючі погляди на проблему, на які спирається автор; виділення невирішених питань у межах проблеми (0,5–2 сторінки).

Формулювання мети статті (постановка завдання) передбачає визначення головної ідеї даної публікації, яка суттєво відрізняється від існуючих, доповнює або поглиблює вже відомі підходи.

Виклад змісту власного дослідження – це основна частина статті. У ній висвітлюються основні положення й результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти,

виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, програма експерименту, методика отримання та аналіз фактичного матеріалу, особистий внесок автора (5–8 сторінок).

Висновки містять основні узагальнення автора, зміст результатів дослідження і рекомендацій, їхнє значення для теорії й практики, суспільну значущість, підтвердження гіпотези (третина сторінки).

Бібліографічний список цитованої літератури – це упорядковані бібліографічні описи тих джерел і літератури, на які є посилання у тексті статті.

Анотації додаються до статей українською, російською та англійською мовами.

Підготовку тез наукової доповіді здійснюють у відповідності до їх призначення і вимог. Тези доповіді – це опубліковані до початку наукової конференції (з'їзду, симпозіуму) матеріали попереднього характеру, де викладено основні аспекти наукової доповіді. Тези фіксують науковий пріоритет автора й містять матеріали, які відсутні в інших публікаціях. Рекомендований обсяг тез наукової доповіді – становить дві-три сторінки машинописного тексту через 1 – 1,5 інтервали. Обсяг тез може бути обмежений правилами публікації конференції, на яку їх направляють.

Структура змісту тез наукової доповіді: теза – обґрунтування – доказ – аргумент – результат – перспективи.

Обов'язковий елемент оформлення тез – назва доповіді та відомості про автора. Приклад правил оформлення:

– у правому верхньому куті розміщують прізвище автора та його ініціали; за необхідності вказують відомості про автора (студент, аспірант, викладач, місце роботи або навчання);

– назва тез доповіді, яка стисло відбиває головну ідею, думку, положення (п'ять-сім слів), з нового рядка.

Кількість посилань на джерела в тезах, як правило обмежується. Цитати в тезах використовуються рідко. Дозволяється включати цифровий, фактичний матеріал та необхідні графіки.

Формулювання кожної тези починається з нового рядка. Кожна теза містить самостійну думку, що висловлюється в одному або кількох реченнях.

Виклад суті ідеї чи положення здійснюється без наведення конкретних прикладів.

Виступаючи на науковій конференції (з'їзді, симпозіумі), можна послатися на опубліковані тези доповіді і зупинитися на одній з основних (дискусійних) тез. Тези засвідчують апробацію результатів наукового дослідження.

Виклад суті доповіді в тезах здійснюють у послідовності:

- актуальність проблеми;
- стан розробки проблеми (перелічуються вчені, які зверталися до розробки цієї проблеми);
- наявність проблемної ситуації (необхідність її вивчення, удосконалення та сучасний стан);
- основна ідея та методи дослідження;
- основні результати та висновки дослідження, їхнє значення для розвитку теорії та/або практики.

5. Особливості складання анотації

Анотація – це один з видів скороченої форми представлення наукового тексту. Її призначення – привернути увагу читача, пробудити читацький інтерес сполученням суті дослідження за допомогою мінімальної кількості мовних засобів.

Існують наступні вимоги до структури та змісту анотації:

Інформативність і змістовність. Анотація повинна в узагальненому вигляді представляти зміст статті. У тексті анотації не варто використовувати загальні фрази, а також вказувати несуттєві деталі й загальновідомі положення.

Оригінальність. Слід уникати прямих повторів будь-яких фрагментів роботи. Назва статті не повинна дублюватися в тексті анотації.

Чіткість, логічність і зв'язність викладу.

Компактність. Обсяг анотацій до статей, що подаються в журнал, повинен становити від **100 до 250 слів**.

В анотації повинні бути представлені наступні аспекти змісту статті: предмет, тема, мета роботи (вказуються в тому випадку, якщо вони не ясні з заголовка статті); **метод або**

методологія (їх доцільно описувати в тому випадку, якщо вони відрізняються новизною або представляють інтерес з точки зору даної роботи); **результати роботи** (перевага віддається новим результатам і даними довгострокового значення, важливих відкриттів, висновків, які спростовують існуючі теорії, а також даними, які, на думку автора, мають практичне значення); **висновки** (вони можуть супроводжуватися рекомендаціями, оцінками, пропозиціями, гіпотезами, описаними в статті).

Не рекомендується:

- включати в анотацію таблиці, малюнки, схеми, діаграми і формули;
- наводити посилання на номери публікацій з пристатейного списку літератури;
- використовувати скорочення та умовні позначення, крім загальноновживаних.

При написанні анотації необхідно пам'ятати, що для читачів, фахівців у даній галузі знань або тих, хто цікавиться даною тематикою, вона буде надалі служити коротким рефератом, що дозволяє визначити необхідність звернення до повного тексту статті. За анотацією буде оцінюватися глибина проведеного дослідження, його новизна та актуальність.

Часто наукові статті не містять опис експериментальних досліджень і при написанні анотації можна обмежитися лише першими трьома компонентами: актуальністю, постановкою проблеми та шляхами її вирішення.

Анотація з УДК, ПБ авторів та переліком ключових слів надається українською, російською та англійською мовами (шрифт Garamond, кегль 11, вирівнювання по ширині). Вкінці анотації обов'язково наводяться ключові слова (5-8).

У тексті анотації на англійській мові слід застосовувати термінологію, характерну для іноземних спеціальних текстів відповідної предметної області, уникати вживання термінів, які є прямою калькою російськомовних-україномовних термінів. Необхідно дотримуватися єдності термінології в межах анотації.

Анотація це коротке повторення структури статті, що включає введення, цілі і завдання, методи, результати та висновки.

Завдання для самостійної роботи

- 1.Опрацювати самостійно питання: Мова і стиль наукової і методичної роботи.
- 2.Складіть перелік всеукраїнських, міжнародних конференцій здобувачів вищої освіти (відповідно до фаху), окресліть їх проблематику, тематику секційних засідань, термін проведення, умови участі.
- 3.Підготуйте анотації до наукової статті (не менше 5-ти).

Контрольні запитання та завдання

1. Визначити характерні ознаки науково-педагогічного дослідження.
2. Яке співвідношення об'єкту і предмету педагогічного дослідження?
3. У чому полягає специфіка мети дослідження?
4. Чому мета наукового дослідження конкретизується у кількох завданнях?
5. Охарактеризуйте особливості складання анотації.

Лекція 10

Тема. Методика пошуку інформаційних джерел та робота з ними

Мета: розкрити види джерел інформації та етапи роботи з ними, ознайомити здобувачів вищої освіти з методикою пошуку літературних джерел, охарактеризувати порядок обробки та групування інформації, розкрити особливості оформлення посилань на використані джерела та оформлення бібліографічного списку, розвивати вміння використовувати інформаційні цифрові технології пошуку інформації, розвивати уміння проводити науково-дослідну роботу, виховувати відповідальність.

Тип лекції: інформаційна лекція з елементами бесіди.

Методи, прийоми: навчальна дискусія, бесіда, розповідь.

Обладнання: опорні схеми, таблиці, комп'ютер.

Основні поняття та терміни: наукові документи, друковані джерела інформації, рукописні документи, бібліотечний фонд, бібліотечний каталог, алфавітний каталог, систематичний каталог, предметний каталог, картотека.

План

1. Види джерел інформації.
2. Методика пошуку інформаційних джерел.
3. Оформлення посилань на використані джерела та оформлення бібліографічного списку.
4. Інформаційні цифрові технології.

Рекомендована література

1. ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 (ГОСТ 7.80–2000, IDT). Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання. – Вперше ; введ. в дію від 2008–04–01. – Київ: Держспоживстандарт України, 2009. – III, III, 7 с. – (Національний стандарт України) (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
2. ДСТУ 3582–2013. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила. – На заміну ДСТУ 3582–2013; введ. в дію від 2014–01–01. – Київ: Держкомстандарт України, 2014. – 15 с. – (Національний стандарт України).
3. ДСТУ 7093:2009 (ГОСТ 7.11–2004, MOD; ISO 832:1994, MOD) Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами. – На заміну ГОСТ 7.11–78; введ. в дію від 2010–04–01. – Київ: Держспоживстандарт України, 2009. – VI, 82 с. – (Межгосударственный стандарт) (Національний стандарт України).
4. Антоненко І. П. Каталогізація електронних ресурсів: наук.-метод. посібник / І. П. Антоненко, О. В. Баркова; [наук. ред. О. В. Воскобойнікова-Гузєва]; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського НАН України. – Київ : НБУВ, 2007. – 116 с.
5. Методичні рекомендації щодо підготовки та редагування бібліографічних посібників у виданнях / уклад.: П. М. Сенько, О. М. Устіннікова; Держ. наук. установа «Кн. палата України ім. Івана Федорова». – Вид. 5-те, без змін. – Київ: Кн. палата України, 2013. – 67 с.
6. Методичні рекомендації щодо складання бібліографічного запису на книги та брошури в картках для каталогів і картотек / Держ. наук. установа «Кн. палата України ім. Івана Федорова»; уклад.:

Л.В. Вербицька, О.М. Устіннікова]. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ : Кн. палата України, 2012. – 48 с.

7. Савина И. А. Библиографическое описание документа: учеб.-метод. рекомендации / И.А. Савина; под ред. Н.Б. Зиновьевой. – Санкт-Петербург: Профессия, 2007. – 272 с.

1. Види джерел інформації

Науковим документом, або документом науково-технічної інформації, називається носій, в якому в той чи інший спосіб зафіксовані наукові відомості (дані) або науково-технічна інформація, в яких повинно бути відмічено, ким, де і коли він був створений.

Документи науково-технічної інформації представлені такими основними групами: *друковані, машинописні (рукописні)*.

Друковані джерела інформації включають: навчальні матеріали; наукові матеріали; нормативні матеріали; статистичні матеріали; інші матеріали.

Навчальні матеріали – це видання літератури з навчальних дисциплін (підручники, навчальні посібники, програмно-методичні матеріали), призначені для підготовки спеціалістів в окремих галузях.

Підручник - це навчальне видання, яке містить систематизоване викладення навчальної дисципліни (її розділу, частини), відповідає навчальній програмі й офіційно затверджене Міністерством освіти і науки України як даний вид видання.

Навчальні посібники – це друковані, графічні, наочні та інші матеріали (книги, таблиці, карти, картини, макети, моделі, діапозитиви, кінофільми тощо), які використовуються у процесі навчання з метою забезпечення кращого засвоєння учнями знань, вмінь і навиків.

Методичні розробки – це видання, розраховані на задоволення потреб окремих категорій спеціалістів в їх повсякденній практичній діяльності.

Наукові матеріали видаються у вигляді монографій, узагальнюючих наукових праць, збірників статей, рефератів, тез, в яких висвітлюються різні наукові проблеми.

Монографія – це наукова праця у вигляді книги, яка містить повне або поглиблене дослідження однієї проблеми чи теми, яка належить одному або декільком авторам.

Наукова монографія – це наукове дослідження, в якому різнобічно й вичерпно висвітлюється вибрана наукова проблема з критичним її аналізом, визначенням вагомості, формулюванням нових наукових концепцій. Монографія фіксує науковий пріоритет, забезпечує суспільство первинною науковою інформацією, призначена для висвітлення наукового змісту та результатів дисертаційного дослідження.

Стаття – відомості обсягом, як правило, в декілька машинописних сторінок, опубліковані в науковому чи науково-популярному журналі, збірнику наукових праць чи газеті.

Реферат – короткий виклад (усний або письмовий) наукової праці, вчення, змісту книги, результатів наукового дослідження.

Тези – короткий виклад основних положень лекції, доповіді, твору.

Тези доповідей наукової конференції – науковий неперіодичний збірник, який містить опубліковані до початку конференції матеріали попереднього характеру (анотації, реферати доповідей і (або) повідомлень).

Нормативні матеріали видаються органами законодавчої та виконавчої влади різних рівнів у вигляді законів, наказів, інструкцій, положень (стандартів) тощо і містять основні норми й правила та є основою для здійснення будь-якої діяльності.

Закон – виданий у встановленому порядку загальнообов'язковий акт найвищого органу державної влади, який має вищу юридичну силу.

Наказ – акт управління, що видається керівниками міністерств, відомств, відділів і управлінь виконкомів місцевих рад народних депутатів, а також керівниками підприємств, установ та організацій.

Положення (стандарт) – нормативно-правовий акт, затверджений відповідним міністерством, який регламентує окремі види діяльності.

Інструкція – 1) нормативний акт, що видається міністерствами, керівниками інших центральних і місцевих органів державного управління в межах їх компетенції на основі та задля виконання законів, указів, постанов і розпоряджень уряду й актів вищих органів державного управління; 2) збірник правил, що регламентують виробничо-технічну діяльність.

Статистичні матеріали – відомості про розвиток народного господарства, подані у вигляді таблиць, узагальнених у щорічних статистичних збірниках, що видаються Державним комітетом статистики України. Статистичні матеріали складаються з економічних, демографічних, соціальних та інших матеріалів.

Документальні джерела інформації дають змогу досліджувати об'єкти за певною періодизацією, тобто у динаміці за періодами. Це необхідно для вивчення і зіставлення факторів, які позитивно чи негативно впливають на господарську діяльність підприємств.

Група *інших матеріалів* представлена науково-популярними, рекламними, патентно-ліцензійними, довідковими, бібліографічними, виробничими матеріалами тощо.

Науково-популярні матеріали – це брошури та книги з окремих питань, призначені для пропаганди наукових знань серед широкого кола читачів, зайнятих насамперед у матеріальному виробництві.

Рекламні джерела інформації – це відомості про вироби, послуги, які пропонуються з метою залучення покупця.

Патентно-ліцензійні джерела інформації – це права на використання інтелектуальної власності або трудову діяльність у певній сфері економіки.

Довідники – це довідкові видання, які мають прикладний, практичний характер, мають систематизовану структуру або побудовані за алфавітом заголовків статей.

Бібліографічні джерела інформації – це видання книжного або журнального типу, які включають науковий, систематизований перелік і опис друкованих видань.

До *рукописних документів* відносять носії інформації, які не пройшли редакційно-видавничу обробку і не виготовлені

поліграфічним способом (дисертації, науково-технічні звіти, документи обліку господарської діяльності тощо).

Дисертація – є кваліфікаційною науковою працею у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії. Підготовлена до захисту дисертація повинна містити висунуті здобувачем науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, а також характеризуватися єдністю змісту і свідчити про особистий внесок здобувача в науку.

Звіт з науково-дослідної роботи (НДР) – науково-технічний документ, який містить систематизовані дані про науково-дослідну роботу, описує процес чи результати науково-технічного дослідження. Звіт з НДР є рукописною працею, яка оформлюється і розмножується в обмеженій кількості екземплярів (від трьох до п'яти).

У науковій діяльності застосовується поділ документальних джерел інформації на дві категорії: *первинні і вторинні*.

Первинні джерела інформації мають переважно нові науково-технічні відомості, які є результатом науково-дослідної, проектно-конструкторської і практичної діяльності (відображають господарські операції) або нове осмислення відомих ідей і фактів. До них відносять більшість книг (виняток становлять довідники), періодичні видання, науково-технічні звіти, дисертації, депоновані рукописи тощо.

Вторинні джерела інформації є результатом опрацювання одного або декількох первинних документальних джерел. До вторинних джерел інформації відносять бібліографічні описи, анотації, реферати, огляди, довідкові та інформаційні видання, переклади, бібліотечні покажчики та картотеки.

2. Методика пошуку інформаційних джерел

Наукові дослідження в будь-якій галузі науки повинні базуватися на надійній та достовірній інформації. Обов'язковою вимогою до дослідника є всебічне та глибоке вивчення ним досвіду попередників, які займалися вирішенням як обраної, так і суміжних проблем.

На початковому етапі наукової роботи вивчення літературних джерел дозволяє обрати та конкретизувати тему дослідження,

визначити його об'єкт, розробити теоретичні передумови майбутньої наукової роботи, допомагає визначити актуальність обраної теми дослідження. Інформаційна база дослідження відіграє важливу роль у створенні гіпотези, яка є відправною точкою у наукових дослідженнях.

Інформація відіграє визначальну роль у вивченні історії проблеми, що досліджується. Знання історії питання й методик дослідження, що використовувалася раніше, дозволяє уникнути дублювання виконаних робіт і повторення помилок, а також розглянути предмет у динаміці, простежити загальні тенденції та подальші шляхи його розвитку і на цій основі будувати науковий прогноз.

Для інформаційного пошуку необхідно використовувати інформаційні видання органів НТІ, автоматизовані інформаційно-пошукові системи, бази даних, банки даних, Internet. Дані пошуку можуть бути використані безпосередньо, однак найчастіше вони використовуються для виявлення первинних джерел інформації, якими є наукові праці (монографії, збірники) та інші, необхідні для наукової роботи видання. Так забезпечується повнота інформаційної бази дослідження.

Методика пошуку необхідної інформації складається з кількох етапів та передбачає пошук відповідей на чотири основні питання, які повинен ставити перед собою дослідник: *що?, де?, як (яким чином) шукати?, як опрацювати?*

Етап 1 (Що шукати?) – виділення основних проблем, питань, завдань теми дослідження та ключових понять.

Етап 2 (Де шукати?) – визначення переліку джерел, в яких може висвітлюватися інформація щодо виділених проблемних питань.

Етап 3 (Як шукати?) – вибір прийомів, за допомогою яких здійснюватиметься робота з обраними літературними джерелами (опрацювання каталогів бібліотек, робота в мережі Internet, робота з інформаційною базою тощо).

Етап 4 (Як опрацювати?) – одержання текстів (ксерокопіювання або ж читання) та їх безпосередня обробка.

Пошук інформації в бібліотеці

Бібліотека - культурно-освітній заклад, що збирає друковані та рукописні матеріали, здійснює їх спеціальне опрацювання, організовує збереження та забезпечення книгами читачів.

Бібліотечний фонд - це сукупність відповідним чином впорядкованих джерел інформації, нагромаджених за певний період часу, які підлягають обліку та зберіганню відповідно до чинного законодавства. Структура бібліотечних фондів може бути різною.

Бібліотечний фонд неможливо опрацювати, не використовуючи бібліотечні каталоги.

Бібліотечний каталог - це перелік творів друку й інших документів, наявних у фонді бібліотеки або групи бібліотек, складений у певному порядку, який є засобом повідомлення про склад і зміст бібліотечного фонду.

Алфавітному каталогу належить основне місце. За ним можна встановити наявність у бібліотеці творів того чи іншого автора або визначеної книги, автор чи назва якої відомі.

У систематичному каталозі картки згруповані в логічному порядку за окремими галузями знань. За його допомогою можна з'ясувати, за якими галузями знань та які саме видання є в бібліотеці, підібрати необхідну літературу, а також встановити автора та назву книги, якщо відомий її зміст.

У предметному каталозі, як і у систематичному, література групується за її змістом. Однак на відміну від систематичного в предметному каталозі література об'єднана в певні рубрики незалежно від того, з яких позицій вони викладені. Через це в предметному каталозі в одному місці знаходяться матеріали, які в систематичному каталозі були б розкидані в різні ящики.

Неможливо не згадати про **картотеку**, що є переліком всіх матеріалів за окремо визначеною тематикою. Бібліотечні каталоги та картотеки не існують окремо, навпаки, вони пов'язані та взаємно доповнюють один одного, полегшують читачам пошук необхідного джерела та максимально повно відтворюють бібліотечний фонд.

3. Оформлення посилань на використані джерела та оформлення бібліографічного списку

У науковій статті обов'язково мають бути посилання на джерела та список використаних джерел після висновків тексту.

Посилання в тексті статті подавати тільки у квадратних дужках, наприклад [1], [1; 6], де цифри 1 і 6 відповідають порядковому номеру праці або джерела у Списку використаних джерел. Якщо посилання на джерела підряд з 1 по 6, тоді [1-4].

Посилання на конкретні сторінки наводити після номера джерела через кому з маленької букви “с.”), наприклад: [1, с. 5]. Якщо посилання на кілька праць, вони розділяються крапкою з комою: [1, с. 5; 6, с. 25-33].

Якщо використано відомості, матеріали чи твердження з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць тощо з джерела, на яке дано посилання.

Посилання у тексті зазвичай робиться в кінці речення.

Не робити посторінкові посилання.

Не подавати в тексті розгорнутих посилань, таких як (Іванов А.П. Вступ до мовознавства. – К., 2000. – С. 54).

Неприпустиме посилання на неопубліковані та незавершені праці. Слід давати посилання на джерело при непрямому цитуванні – переказі, викладі думок інших авторів своїми словами; при огляді загальних тенденцій наукових досліджень; при зазначенні фактичних даних і результатів попередніх досліджень.

Цитата береться в лапки і обов'язково має посилання на джерело із зазначеним номером сторінки.

Цитати звичайно наводять:

- для підтвердження власних аргументів;
- як посилання на авторитетне джерело;
- для критичного аналізу того чи іншого твердження.

В інших випадках краще робити непряме цитування.

Особливі вимоги при цитуванні

Текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання.

Науковий етикет вимагає точне відтворення цитованого тексту, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст.

Цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекохручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекохручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, на кінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз “так званій”.

Якщо потрібно підкреслити ставлення автора статті до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання.

Якщо автор статті, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора статті, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки.

Варіантами таких застережень є: (курсив наш. – М.Х.), (підкреслено мною. – М.Х.), (розрядка моя. – М.Х.).

Цитати в статті використовуються рідко; можна зазначити основну ідею, а після неї в дужках вказати прізвище автора, який уперше її висловив;

Відомі тези і твердження авторитетних дослідників подаються на початку статті, а основний обсяг статті присвячується викладу власних думок; для підтвердження достовірності своїх висновків і рекомендацій не слід наводити висловлювання інших учених, оскільки це свідчить, що ідея дослідника не нова, була відома раніше і не підлягає сумніву.

Оформлення списку використаних джерел

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, котрий містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після висновків.

Оформлення списку використаних джерел повинно відповідати вимогам до бібліографічного опису – ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

Джерела можна розміщувати одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті, або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів заголовків.

Нумерація джерел пропонується вручну. Не використовуйте автонумерацію та автоматично генеровані кінцеві посилання.

Джерела іноземною мовою розміщуються після всіх джерел кирилицею, виключенням є коли список формується у порядку появи посилання в тексті.

Основні правила оформлення джерела:

- Назви статей, монографій, збірників, конференцій, тез, доповідей, авторефератів дисертацій вказуються повністю.
- Для статей обов'язково дається їх назва, назва видання, рік, номер (випуск, том), початкова та кінцева сторінки.
- Для монографій, довідкових, енциклопедичних видань – назва, місце видання (місто), видавництво, рік видання, (том, частина – якщо є), загальна кількість сторінок.
- У списку джерел з маленької букви пишуть відомості, що відносяться до заголовку (підруч. для вузів, матеріали конф., тези, навчально-методичний посібник тощо), відомості про відповідальність (ред., упоряд., редкол. та ін.), наприклад:
 - Психологія : підруч. для вузів.
 - Психологія : словарь / отв. ред. Гончарук П. В.
- Має бути проміжок в один друкований знак (пробіл) до і після приписного знака: тире (–), скісна риска (/), дві скісні (//), двокрапка (:). Виняток – крапка (.) та кома (,) – проміжки залишають тільки після них.
- Після скісної риски (/) пишеться автор (автори) саме у такому вигляді, в якому зазначено на титульному листі або у змісті (якщо це стаття), тобто, це може бути Попов В.В., В.В. Попов, Василь Васильович Попов, Василь Попов.

- Таким чином, запис реквізитів статті одного автора з періодичного друкованого видання матиме наступний вигляд:
- Прізвище ініціали автора. Назва статті. / ім'я, по батькові автора або ініціали і прізвище автора // Назва журналу. – Рік. – № . – С. ?– ?.
- Запис двох і більше авторів: спочатку перший автор, після слешу (/) вказуються два/три/чорити автора:
- Прізвище ініціали першого автора. Назва статті. / ініціали прізвище першого автора, ініціали, прізвище другого автора // Назва журналу. – Рік. – № . – С. ? – ?.
- Алгоритм оформлення статті з електронного видання:
- Прізвище ініціали автора. Назва статті [Електронний ресурс] / ім'я, по батькові автора або ініціали прізвище автора // Назва журналу. – Рік. – № . – Режим доступу: <http://www...> (з нової строки) електронна адреса, за якою розміщена стаття. Наприклад:
- Кабан Л. В. Оцінювання інноваційної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів регіону [Електронний ресурс] / Лариса Василівна Кабан // Народна освіта. — 2007. – Випуск 1. – Режим доступу:
http://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/1/statti/2kaban/2kaban.htm
- Для того, щоб прізвище та ініціали автора залишалися в одному рядку і не розривалися користуйтеся комбінацією Shift+Ctrl+Space (пробіл).

4. Інформаційні цифрові технології.

Сучасні технології дозволяють здійснювати пошук інформації через мережу Internet за допомогою пошукових систем та у бібліотеках.

Всесвітня мережа www – всесвітньо розподілена база гіпертекстових документів. На кожному комп'ютері, що має постійне підключення до Internet, можна розмістити документи, які планується зробити загальнодоступними. Тоді цей комп'ютер стає Web - сервером. Для перегляду змісту серверів користувач повинен мати спеціальну програму – Web – броузер.

При здійсненні пошуку необхідної інформації в Internet є декілька методів. По-перше, слід скористатися каталогами Internet - ресурсів, що містять вже згруповану інформацію у вигляді посилань на Web - сервери.

Прикладами таких англомовних каталогів є www.yahoo.com, www.altavista.com, www.google.com, російських – www.rambler.ru, www.yandex.ru, українських – www.meta-ukraine.com.

Через Internet можна знайти книги, журнали, дисертації, автореферати та іншу потрібну для наукової роботи літературу. Корисність цього способу полягає у тому, що можна працювати з каталогами бібліотек без відриву від роботи. Перед відвіданням бібліотеки для роботи з літературою проводиться пошук джерел, який можна здійснювати як в систематичному, так і в алфавітному каталогах.

При пошуку інформації в Internet - бібліотеках використовуються загальні правила пошуку інформації в електронних базах даних.

Завдання для самостійної роботи

1. Опрацювати самостійно питання: Робота з літературними джерелами, бібліографічними виданнями. Робота з картотеками, каталогами.
2. Відвідати бібліотеку та ознайомитись з алфавітним і систематичним каталогами наукових видань.
3. Складання списку літератури за темою дослідження (за вибором).
4. Оформлення посилань на використані джерела та оформлення бібліографічного списку (за вибором).
5. Пошук інформації та її обробка – робота в мережі Інтернет (за вибором).

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте методику пошуку інформаційних джерел.
2. Розкрийте вимоги до оформлення посилань на використані джерела.
3. Охарактеризуйте роботу бібліографічними виданнями.
4. Охарактеризуйте роботу картотеками, каталогами.
5. Розкрийте порядок обробки та групування інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень: Допущено МОНУ як підручник для студ. ВНЗ / М.Т. Білуха. – АБУ, 2002. – 480 с.
2. Вступ до спеціальності: «Шість цеглинок в освітньому просторі початкової школи»: методичні рекомендації до організації освітнього процесу в Новій українській школі для студентів денної та заочної форми навчання спец. 013 «Початкова освіта № ОС «Бакалавр» / укладач Н.В. Лалак. – МДУ, 2018. – 54 с.
3. Вступ до спеціальності [Електронний ресурс університету]: методичні рекомендації до організації самостійної роботи студентів / укладач Н.В. Лалак. – МДУ, 2016. – 46 с.
4. Грищенко І.М. Основи наукових досліджень: навчальний посібник / І.М. Грищенко, О.М. Григоренко, В.А. Борисейко. – КНТЕУ, 2001.– 186 с.
5. Кислий В.М. Організація наукових досліджень: навч. посібник. Реком. МОНУ для студ. ВНЗ / В.М. Кислий. – Університетська книга, 2011.–224 с.
6. Ковальчук В.В. Основи наукових досліджень: навч. посібн. Реком. МОНУ для студ. ВНЗ / В.В. Ковальчук, Л.М. Моїсєєв; під ред. Дроздова В.О. – Професіонал, 2008. – 240 с.
7. Колесников О.В. Основи наукових досліджень: навч. пос. Реком. МОНУ для студ. ВНЗ / О.В. Колесников. – ЦУЛ, 2011.–141 с.
8. Коломієць В.О. Як виконувати курсову роботу: метод. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / В.О. Коломієць.– К.: Вища шк., 2003. – 69 с.
9. Косташук О.І. Вступ до спеціальності «Початкова освіта»: навчально-методичний посібник / О.І. Косташук. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2019. – 90с.
10. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Реком. МОНУ для студ. ВНЗ / О.В. Крушельницька. – Кондор, 2009.–206 с.
11. Мазоха Д.С. На шляху до педагогічної професії (Вступ до спеціальності): навч. пос. / Д.С. Мазоха. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 168 с.

12. Методичні вказівки до написання курсових та дипломних робіт магістрів: [для студентів спеціальностей «Дошкільна» та «Початкова освіта» денної та заочної форм навчання] / Укладач М.В. Швардак. – Мукачево: МДУ, 2016. – 38 с.
13. Методичні рекомендації з питань організації та проведення педагогічної практики студентів перед випускного і випускного курсів педагогічних інститутів. – Тернопіль, 2017. – 45 с.
14. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. / Г.М. Мешко. – К.: Академвидав, 2012. – 200 с.
15. Нова українська школа: poradnik для вчителя / під заг. ред. Н.М. Бібік. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
16. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посібник. Реком. МОНУ для студ. ВНЗ / За ред. Конверського А.Є. – Л.: ЦУЛ, 2010.– 352 с.
17. Організація дослідницької, науково-технічної та творчої діяльності у вищому навчальному закладі – шлях до забезпечення якісної підготовки фахівців: метод. рекомендації з розвитку творчих здібностей студентів / укл. І.Е. Лисенко, Г.Г. Горлова. – К.: Вид. Дім «Слово», 2011. – 120 с.
18. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року № 2736.
19. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. пос. / І.С. П'ятницька-Позднякова. – К.: 2003. – 116 с.
20. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: навч. пос. для студ. вищих педагогічних закладів освіти / М.М. Фіцула. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2011. – 168 с.
21. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність / В.В. Химинець. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 360 с.
22. Цехмістрова Г.С. Методологія та організація наукових досліджень: Реком. МОН молодь спорт України як навч. посібник для студентів ВНЗ / Г.С. Цехмістрова. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 240 с.
23. Шатохіна Т. Підготовка вчителя до спілкування з учнями / Т. Шатохіна // Шкільний світ. – 2013. – №7. – С. 3–7.

Навчально-методичне видання

**ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ З ОСНОВАМИ НАУКОВО-
ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:
курс лекцій**

Укладач *О.О. Мішкулинець*

Тираж 30 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>